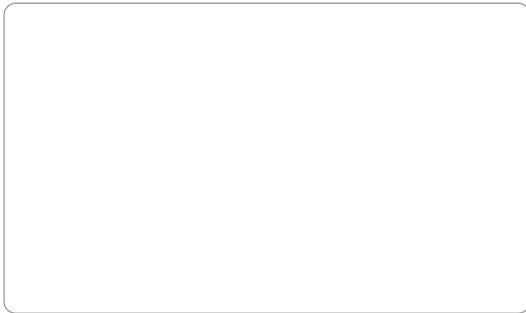

**ปัญหาและทางออก
ของศีลธรรม**

อริยศีลธรรม ๓ : ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

พิมพ์ครั้งแรก กันยายน ๒๕๔๕

พิมพ์และจัดจำหน่ายโดย

 สำนักพิมพ์สุภาพใจ

๑๔/๓๔๙-๓๕๐ หมู่ ๑๐ ถ.พระราม ๒ (ซอย ๓๘)

แขวงบางมด เขตจอมทอง กทม. ๑๐๑๕๐

โทร. ๐-๒๔๑๕-๒๖๒๑, ๐-๒๔๑๕-๖๕๐๗, ๐-๒๔๑๕-๖๗๑๗

โทรสาร ๐-๒๔๑๖-๗๗๔๔

บัญชา เกลิมชัยกิจ เจ้าของและผู้จัดการ

ราคา ๗๐ บาท

www.buddhadasa.org

๑๐๐ ปี
พุทธมามกา
๒๖ พฤษภาคม ๒๔๘๕-๒๕๘๕

ชุด **อริยศีลธรรม*** มีจำนวน ๔ เล่ม ประกอบด้วย

๑. ศีลธรรม
๒. มนุษย์กับศีลธรรม
๓. ปัญหาและทางออกของศีลธรรม
๔. อริยศีลธรรมสำหรับเยาวชน

* ธรรมโอฆะของพุทธทาส ชุด อริยศีลธรรม
หมวดปกรณัมพิเศษ ลำดับที่ ๑๘.ค บนพื้นแถบสีแดง
แยกตีพิมพ์โดยรักษาดั้งเดิม มิได้ตัดทอนหรือแก้ไขใด ๆ

อริยศีลธรรม

๓

ปัญหาและทางออก ของศีลธรรม

พุทธทาสภิกขุ

สารบัญ

๕

ปัญหาต่างๆ ที่ทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม

๕๓

ปัญหาที่ทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

๑๐๓

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม

๑๓๓

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

A signature in Thai script.

จาก **ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ชุด อริยศีลธรรม**
หมวดดปรกรณ์พิเศษ ลำดับที่ ๑๘.๓ บนพื้นแถบสีแดง
คำบรรยายประจำวันเสาร์ ภาคอาสาฬหบูชา
ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม ไซยา สุราษฎร์ธานี
ระหว่างวันที่ ๖ กรกฎาคม ถึง ๒๘ กันยายน ๒๕๑๗

๖

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายเรื่องอริยศีลธรรม ประจำวันเสาร์เป็นครั้งที่ ๗ ในวันนี้ฉัน อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังทับถม แก่ปัญหาทางศีลธรรม.

ขอทบทวนและชักจูงความเข้าใจอยู่บ่อย ๆ ว่า เราต้องสนใจเรื่องของศีลธรรม และปัญหาต่าง ๆ ที่มีนัยขัดขวางความเจริญของศีลธรรมในโลกนี้; ไม่ใช่ที่เราจะไปสอดรู้สอดเห็น นอกเรื่องของตัวเอง ไปรู้เรื่องของโลกทั้งหมด. ขอให้ระลึกนึกถึง พระพุทธดำรัสที่ว่า "ตถาคต

๗

ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม

เกิดขึ้นในโลก เพื่อประโยชน์แก่อุฏล แก่สัตว์โลกทั้งปวง ทั้งเทวดาและมนุษย์” เป็นต้น; นี้ย่อมแสดงว่า สิ่งที่ พระพุทธองค์ทรงมุ่งหมายส่วนใหญ่ ก็คือให้โลกมีความ สงบสุข, ถ้าส่วนบุคคลก็ขอให้มีความสุข. ส่วนโลกทั้งโลก ก็ขอให้มีความสุข. “ส่วนบุคคลมีความสุข ส่วนสังคมให้ มีสันติภาพ” นี้เป็นความประสงค์ของการเกิดแห่ง พระตถาคต หรือของการที่มีศาสนาอยู่ในโลกนั่นเอง. ฉะนั้นขอให้ทุกคนมองเห็นข้อนี้ อย่าได้เข้าใจไปว่า มันนอก หน้าทีของเรา.

พุทธบริษัทรับหน้าที่สืบอายุพระศาสนา ก็เพื่อให้ พระพุทธประสงค์ไม่เป็นหมันนั่นเอง; หรือถ้าจะมองกันอีก ทางหนึ่ง ก็ต้องมองไปในทางที่ว่า เราก็คือคนหนึ่งที่อยู่ใน โลก จะดูตายปล่อยให้โลกเป็นโลกของความเสื่อม มีแต่ ความทุกข์ อย่างนั้นมันก็ไม่ถูกแน่, และมันก็เหมือนกับว่า เราแก่งัดตัวเองด้วยเหมือนกัน. เพราะฉะนั้น จึงเอามา พิจารณาให้ช่วยกันแก้ไขไปตามที่จะทำได้.

อีกประการหนึ่งเรื่องศีลธรรมในที่นี้ ก็มีคำว่า “อริยศีลธรรม” ที่จำกัดความชัดเจนไปแล้ว ว่าเป็นศีลธรรม

๘

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ของพระอริยเจ้า หรือศีลธรรมในพุทธศาสนา; ไม่ใช่ ศีลธรรมแต่ปากว่า ที่เชื่อว่ากันว่า “ศีลธรรมอันดีของ ประชาชน” ซึ่งมันนำหัวว่าถ้าศีลธรรมแล้ว ยังจะต้องมี อันดีอีก.

... ..

เดี๋ยวนี้มีปัญหาทางศีลธรรมเป็นปัญหาที่สำคัญ ที่สุด ที่มนุษย์จะอยู่รอดได้ ด้วยความผาสุกหรือไม่; แต่ แล้วก็ไม่มองเห็นว่า มันมีความจริงอย่างนี้, ก็เลยไม่เอาใจ ใส่เรื่องศีลธรรม หรือปัญหาทางศีลธรรม มันก็เกิดเป็น ปัญหาซ้อนขึ้นมาอีกอันหนึ่ง คือการที่ไม่เอาใจใส่ทาง ศีลธรรม. นี่ก็เรียกว่าเป็นปัญหาเฉพาะหน้าได้. นี้เมื่อมี ความสนใจที่จะแก้ไขปัญหาทางศีลธรรมมันก็มีปัญหาอื่น แทรกแซงเข้ามารบกวน มาขัดขวาง มาทำให้ไม่สามารถ จะแก้วิกฤตการณ์ต่าง ๆ ของโลกในทางศีลธรรมได้นั่นเอง.

ความรู้สึกรู้สึกของมนุษย์ในโลก ในปัจจุบันนี้ ก็มีน้อย เกินไป ต่อสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม หรือปัญหาทางศีลธรรม; หรือถ้าจะพูดกันตรง ๆ ไม่เกรงใจกันแล้ว ก็พูดได้เลยว่า

๙

ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังบดบังแก่ปัญหาทางศีลธรรม

เรียกว่าไม่มีความสนใจกันเสียเลยก็ได้. คนทั้งโลกเวลานี้ไม่สนใจ ไม่รู้สึกต่อปัญหาทางศีลธรรมในหลาย ๆ กรณี เพราะไปมองที่อื่นหมด; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไม่มองเห็นว่า ข้อขัดข้องหรือวิกฤติการณ์ทั้งหลาย ปัญหาต่าง ๆ นั้น มาจากความไม่มีศีลธรรมของมนุษย์. นี่เขาไปคิดเสียอย่างอื่น มันก็แก้ปัญหาทางศีลธรรมไม่ได้, แล้วก็ยิ่งละเลยไม่สนใจที่จะแก้ปัญหาทางศีลธรรม.

โลกนี้เหมือนกับว่า ถูกลงโทษโดยพระเจ้าอยู่ก็ได้; ที่แท้มันก็ถูกลงโทษโดยความอกตัญญูของตัวเอง. มนุษย์มีความอกตัญญูต่อศีลธรรมทั้งที่ศีลธรรมนั้น มีหน้าที่ที่จะช่วยโลก หรือช่วยโลกอยู่ มนุษย์ก็เหยียบย่ำ หรือมองข้ามไปเสีย จึงมีอาการเหมือนกับถูกลงโทษ คือเต็มไปด้วยวิกฤติการณ์ คือความทุกข์ยากลำบากนานาประการ ประดังกันเข้ามารอบด้าน แล้วยิ่งทรุดหนักลงไปทุกทีด้วย. นี่คือข้อที่ต้องทบทวน ถ้าไม่อย่างนั้นเราก็จะเป็นคนหนึ่งอีก ที่ไม่สนใจเรื่องของศีลธรรม หรือปัญหาทางศีลธรรม ที่มีอยู่ในโลกเวลานี้.

... ..

ที่นี้ ก็อยากจะแนะนำให้ดูต่อไปอีกชั้นหนึ่ง คือดูว่า **ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นสิ่งพรางตา** ไม่ทำให้มองเห็นอย่างถูกต้องเหมือนกับของหลอกหลวง ของพรางตาหลาย ๆ อย่าง.

เรามองผิด มองไม่ถูกตัวจริง; แม้จะมองที่ตัวจริง ก็ไม่มีปัญญาที่จะมองให้ถูก จึงมองไขว้กันอยู่เสมอ. นี่ก็เป็นเหตุให้แก้ปัญหานั้นไม่ได้; เกี่ยวกับศีลธรรม จะมีปัญหาที่เรียกว่าพรางตาอย่างไร ขอให้พิจารณาดูกันต่อไป :-

ลำดับแรกก็ดูที่ปรากฏการณ์ ที่มีอยู่จริงในโลกเวลานี้ : ในโลกนี้เต็มไปด้วยอาชญากรรมยิ่งขึ้นทุกทีทุกประเทศ; ถ้าเราไม่เคยไปที่อื่น เราก็เห็นได้ในประเทศไทย ว่ามันมีอาชญากรรมนานาชนิดเกิดขึ้น อย่างระส่ำระสาย ถึงขนาดที่บ่นกันออกมาแล้วว่า มันไม่มีชื่อไม่มีแปะสำหรับประเทศ. แต่ทั้งโลกมันก็เป็นอย่างนั้น โลกนี้ไม่มีวีแววเสียเลยว่าจะมีสันติภาพแม้แต่ชั่วขณะ ไม่ต้องพูดถึงสันติภาพอันถาวร.

การที่โลกมันระส่ำระสาย เต็มไปด้วยอาชญา-

กรรมอย่างนั้น โดยแท้จริงแล้วก็เนื่องมาจากความไร้-
ศีลธรรมของคนในโลก ไม่มีศีลธรรมอยู่ในโลก; นี่มันเป็น
ปัญหาทางศีลธรรม. ขอให้จับจุดนี้ให้ได้ว่า โลกกำลังจะ
วินาศ เพราะไม่มีศีลธรรม. นี่เป็นปัญหาทางศีลธรรม;
แต่เราก็มองไปอีกทางหนึ่ง : ไปเห็นเป็นปัญหาเสียว่า เพราะ
การศึกษาไม่พอ, ว่าการศึกษาไม่ทันโลก ที่กำลังเปลี่ยน
แปลง. เราไม่เห็นว่าเป็นปัญหาทางศีลธรรม แต่มาเห็นว่าเป็น
ปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาไม่เพียงพอ ไม่ทันโลกที่
เปลี่ยนแปลง.

พร้อมกันนั้นเราก็ไม่มามองเห็นว่า การศึกษาที่เรา
มีอยู่แล้วมีมาแล้วนั้นเป็นการศึกษาที่ผิด; มันเป็นการ-
ศึกษาที่ไม่ส่งเสริมศีลธรรม และเป็นการศึกษาที่ทำลาย
ศีลธรรม โดยไม่รู้ลึกลับตัว เราก็ไม่มองเห็นอย่างนั้น. นี่เรียก
ว่ามันพรางตาเรา มันหลอกเรา ให้เข้าใจไปว่า เราก็มีการ-
ศึกษาที่ถูกต้อง คือเข้าใจว่าเป็นการศึกษาที่ช่วยให้มี
ศีลธรรม; แต่แล้วการศึกษาที่มีอยู่จริงนั้น มิได้ช่วยให้
มีศีลธรรม.

เราไม่มองว่าโลกนี้มันขาดศีลธรรม เรามองว่า

๑๒

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

เพราะการศึกษาไม่พอ, แล้วก็เข้าใจผิดคือไม่เข้าใจว่า
การศึกษาที่เรามีอยู่นั้นมันทำลายศีลธรรม. การศึกษา
แบบนี้ยังมีมากขึ้น ก็ยิ่งทำลายศีลธรรมมากขึ้น, ยิ่งเพิ่ม
การศึกษาชนิดนี้ ตามแบบนี้แล้ว โลกนี้จะไม่ศีลธรรม
ยิ่งขึ้น และไม่สันติภาพยิ่งขึ้น. เราไม่มองเห็นอย่างนี้ ก็
ยิ่งมองเห็นว่า “การศึกษาไม่พอ, การศึกษาไม่พอ, การ-
ศึกษาไม่พอ” อยู่แต่อย่างนี้เอง; ไม่รู้ว่าการศึกษานี้
มันเป็นอันตราย ยิ่งมีมากยิ่งขึ้นทำลายโลก คือทำให้ไม่มี
ศีลธรรม มันก็เกิดเป็นปัญหาทางศีลธรรมที่อยู่ลึก แล้วก็
วนเวียนไม่มีที่สิ้นสุด เล่นซ่อนหากันอยู่กับปัญหาแห่ง
การศึกษา.

นี้อาตมาอยากจะเรียกว่า**ปัญหาพรางตา**ที่ทำให้
เราไม่มองเห็นตามที่เป็นจริง : ตัวจริงนั้นเป็นเรื่องศีลธรรม
แต่มองเห็นเป็นเรื่องการศึกษา; แล้วการศึกษาที่จัดอยู่นั้น
มันผิด ก็มองเห็นเป็นว่าถูก และยังไม่พอ, แล้วยิ่งไปเพิ่ม
มันเข้า มันก็ยังไม่ศีลธรรมในโลกนี้มากขึ้นนั่นเอง.

มองเห็นข้อนี้กันให้ดี ๆ ว่าในโลกนี้มีการศึกษานิด
ที่ทำให้คนมีเมื่อนิวตฤณิยม ในเนื้อในหนัง ส่งเสริมกิเลส

๑๓

ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม

ทั้งนั้น; เพราะมีการศึกษาด้านเดียว คือมีแต่ให้ฉลาด แต่ไม่มีศีลธรรม. เอาเวลาไปหาความฉลาด หาประโยชน์ ในทางวัตถุเนื้อหนัง จนไม่มีเวลาหรือการกระทำ ที่จะเป็นตัวศีลธรรมขึ้นมา. นี่ปัญหาพรางตามืออยู่อย่างนี้.

... ..

ที่นี้ก็ได้โอกาสของปัญหาอื่น ๆ ที่จะขอเรียกกันต่อไปว่า เป็น**ปัญหาทับถม**.

ปัญหาจริงมีอยู่อย่างหนึ่ง, แล้วก็มีปัญหาทับถมเข้ามากรุ้มกรุ้มให้มันมากขึ้น เพิ่มความลำบากให้แก่การที่จะแก้ปัญหามันก็เลยยุ่งกันไปหมด หุ่นกันไปหมด เหมือนกับว่าด้ายยุ่ง ที่เป็นสำนวนบาลี “เศษด้ายที่เติมไปด้วยปมใหญ่ ๆ เล็ก ๆ ล้วน ๆ ยาว ๆ เอามาข่มทำให้เข้าด้วยกัน จนยุ่งสาหัสไม่ไหว,” หรือมีฉะนั้นก็เหมือนกับหญ้าบางชนิด เถาวัลย์เล็ก ๆ บางชนิด ที่มันประสานกันยุ่ง จนดูไม่ออก ตามในป่านี้อย่างขนาดอย่างยิ่ง อย่างมากมาย. แล้วจะทำอย่างไร ไม่รู้ว่าปัญหาตัวจริงอยู่ที่ไหน, ปัญหาแทรกแซงมากมายนั้น กรุ้มกรุ้มเข้ามาจาก

๑๔

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ทางไหน.

นี่เป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาดูให้รู้จัก ว่าปัญหาต่าง ๆ ที่เข้ามาทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรมนั้น มีอย่างไรบ้าง; เพื่อว่ารู้แล้วก็จะได้สะสางให้ถูกต้อง โดยการกระทำพร้อม ๆ กันไป. ถ้าไม่ทำพร้อมกันไป มันก็ทำไม่ได้ เพราะมันเนื่องกันไปหมด. ฉะนั้นในบรรดาปัญหาทั้งหลาย ก็อาจจะแยกได้เป็น ๒ พวก : พวกหนึ่งคือ **ปัญหาทางศีลธรรมโดยตรง** หรือเฉพาะหน้าก็ต้องแก้ไขศีลธรรมให้ได้, ที่นี้อีกพวกหนึ่ง ก็เป็น**ปัญหามานานชนิดเข้ามากรุ้มกรุ้มทับถม** ลงไปบนปัญหาหลัก อันเป็นปัญหาหลักคือปัญหาทางศีลธรรม; นี้เราเรียกว่าปัญหาทับถม. นี่ปัญหาทับถมนี้ มีทั้งโดยตรงและโดยอ้อม.

เดี๋ยวนี้เรา จะพิจารณากันแต่เฉพาะปัญหาทับถม; เพราะปัญหาโดยตรงคือเรื่องศีลธรรม ปัญหาอันนี้ได้พูดมามากแล้ว แล้วตัวปัญหามันก็อยู่ที่วิกฤตการณ์ ที่กำลังเดือดร้อนทรมาณอยู่ในโลกนี้ มันเป็นปัญหาทางศีลธรรมโดยเฉพาะ. ที่เป็นปัญหาทับถมโดยตรง ก็คือปัญหาเข้าใจผิด เกี่ยวกับการศึกษา; แล้วปัญหาทับถมโดยอ้อมนั้นมี

๑๕

ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม

มากมาย เหลือที่จะพูดให้หมดได้ ก็จะยกมาเป็นตัวอย่าง
ที่หลัง. วันนั้นเวลาคงจะมีแต่เพียงสำหรับจะดูปัญหาทับถม
โดยตรง.

... ..

**ปัญหาที่เข้ามาหลุมรวมทับถมปัญหาศีล-
ธรรมโดยตรง** คือปัญหาแห่งความเข้าใจผิดเกี่ยวกับ
การศึกษาตนเอง อย่างที่ได้ชี้ให้เห็นข้างต้นแล้วเล็ก ๆ
น้อย ๆ.

เดี๋ยวนี้ก็จะชี้ให้เห็นละเอียดยิ่งขึ้นไป; มันเหมือนกับเล่นตลกเล่นซ่อนหา เล่นเอาเถิดกันอยู่ ระวังของ
สองสิ่งนี้ นี่คือการศึกษากับศีลธรรม. ศีลธรรมเป็น
ตัวสำคัญ; แต่เรามีการศึกษาอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่การ-
ศึกษาศีลธรรม เอาเข้ามาจัดเป็นเรื่องศีลธรรม ก็เรียกว่า
เป็นปัญหาที่เข้ามาแทรกแซงให้การจัดทางศีลธรรมเป็นไป
ไม่ได้หรือเป็นไปไม่ถูกต้อง.

ปัญหานี้คือ ความเข้าใจผิด เกี่ยวกับการจัดการ-
ศึกษาของโลก นี้แหละเข้ามาเป็นปัญหาทับถม หรือปิดบัง

๑๖

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

หรือพรางตาหรือว่าทำให้สับสน แก่ปัญหาทางศีลธรรม;
ถ้าเข้าใจก็ดี; ถ้าไม่เข้าใจ ก็เอาไปคิดดูเรื่อย ๆ ไป ว่าโลก
กำลังไม่มีศีลธรรม เพราะไปหลงเรื่องการศึกษาที่เข้าใจผิด
ว่า จะช่วยทำให้มีศีลธรรม; แต่มันกลับทำลายศีลธรรม
หรือไม่ส่งเสริมศีลธรรม.

ความหลงอันนี้ อยากรจะเรียกชื่อมันว่า **ความมืด
สีขาว.**

ความมืดสีขาว ก็คือ เห็นอะไรอยู่อย่างจริงจัง
ชนิดหนึ่งทีเดียว, เห็นอย่างจริงจังชนิดหนึ่งขาวไปเลย; แต่
มันเป็นความมืด, ความไม่ถูก เรียกว่า “ความมืด แต่สี
มันขาว”. คนก็หลงว่านี่แสงสว่างนี้ก็ถูกต้อง อะไรนี่; หลง
ความมืดสีขาว หรือว่าแสงสว่างก็ตาม ถ้ามันพร่าตาแล้ว
ก็มองไม่เห็นเหมือนกัน. มันเป็นแสงสว่างที่พร่าตา ที่
ทำให้ตาพร่าจนมองอะไรไม่เห็น; จะเปรียบอย่างนี้ได้.

แต่ถ้าจะเปรียบให้สมน้ำหน้าคน ก็ต้องเปรียบว่า
มันเป็นความมืดสีขาว ที่ทำให้คนเรามองไม่เห็นสิ่งเหล่านี้
อย่างถูกต้อง; หมายความว่า คนมีความเห็นของคน, มี
ทิวทัศน์ของคน, มีความดีอันของคน, เห็นอยู่ชัด ๆ เลย, นี้

๑๗

ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม

ผิดทั้งนั้น. แต่เพราะเขาเห็นอยู่ เขาจึงถือว่าเป็นแสงสว่าง ก็ยึดถือในแสงสว่างชนิดนี้; คนก็ได้ความรู้ผิด ๆ ข้อ-เห็นจริงผิด ๆ อะไรผิด ๆ มาหมด แก่ไม่ได้. นี้เรียกว่า ความมืดสี่ขาว.

ความมืดสี่ขาว, ถ้าแปลกหูไปบ้างก็ช่วยกันจำไว้ ให้ดี แล้วยังขอร้องต่อไปถึงกับว่า ช่วยจำไว้ให้ดี สำหรับ จะเอาไปใช้พูดจากัน ต่อไปข้างหน้าด้วย; เพราะว่ายังมี เรื่องอื่น ๆ อีกมาก ในหมู่มนุษย์นี้ ที่เขาได้แต่ความมืด สี่ขาว, ที่ทำอะไรผิด ๆ ที่ไม่ยอมใคร, ที่จะเถียงตะพืด คือว่าจะอวดดี จะยกหูชูหางอะไรก็ตาม. มันเป็นเรื่องของความมืดสี่ขาวทั้งนั้น แต่เข้าใจไปว่าเป็นแสงสว่าง.

... ..

เออละ, ที่นี่ก็จะมาดูแลเฉพาะเรื่อง ที่เรากำลังจะพูด.

ความมืดสี่ขาว ในที่นี้ ก็คือปัญหาเกี่ยวกับการ-ศึกษา ที่จัดไปผิด ๆ โดยเข้าใจว่าถูก. การศึกษาที่มีอยู่ในโลกรวมทั้งประเทศเราด้วย นี้จัดไปผิด; เพราะเข้าใจ ว่าถูกจึงจัด. ฉะนั้นถ้าไปถามเขา เขาก็ต้องถือว่ามันถูก;

๑๘

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

เพราะเขาเข้าใจว่ามันถูก เขาจึงจัด. แต่ที่ว่ามันผิดนี้ เรา หมายถึงว่ามันทำลายศีลธรรม; แต่เมื่อเขาไม่มองเห็นว่า เป็นการทำลายศีลธรรม เขาก็ต้องถือว่ามันถูก, แล้วเขาก็ เพื่อฝัน ต่อไปอีก ว่าการศึกษาอย่างนี้จะแก้ปัญหาในโลก นี้ได้, ทำให้โลกมีสันติภาพได้.

เราก็พยายามพิสูจน์ให้เห็นว่า ยิ่งมีการศึกษา อย่างนี้โลกยิ่งไร้ศีลธรรม; แล้วไม่มีทางที่จะมีสันติภาพ. เพราะว่าการศึกษาที่จัดชนิดนี้ มันผิดต่อข้อเท็จจริงของ ธรรมชาติ ของกฎธรรมชาติ, แล้วเป็นธรรมชาติที่เกี่ยวกับ กิเลสของคนเราด้วย.

ข้อเท็จจริง ตามกฎของธรรมชาตินี้ ก็พอจะมองเห็น ได้ว่า : เมื่อคนเราไปหลงในเรื่องของวัตถุ ความสะดวก สบาย เอิริออร้อย สนุกสนาน เกี่ยวกับวัตถุ ที่การศึกษา สมัยนี้ นำมาให้อย่างรุ่งเรืองที่สุดนั้น มันก็มีแต่ตั้งไป ให้หลงไหล, ให้เป็นเรื่องของกิเลส.

เมื่อพูดมาถึงตอนนี้ที่ไร ก็ขอให้ทุก ๆ ท่านนึกถึง คำพูดประโยคหนึ่ง ที่เคยพูดอยู่เสมอ ๆ คือ : เรื่องควาย ๒ ตัว ไถนา หรือว่า อะไรก็ได้ก็ต้อง ๒ ตัว; ตัวหนึ่งเป็น

๑๙

ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังทับถมแก้ปัญหาทางศีลธรรม

กำลัง, ตัวหนึ่งเป็นความรู้ที่ถูกต้อง. ตัวที่เป็นกำลังมันจะพาไป, ตัวที่เป็นความรู้ มันจะทำให้เกิดความถูกต้อง. เดี่ยวนี้เรามีแต่ควายบ้าตัวเดียวที่มีแรงมาก มันก็พาไปตามความมูทะลุตุตันของกิเลส, คือความบ้าหลังในเรื่องของวัตถุ; ฉะนั้น ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในทางศีลธรรม มันจึงไม่มี.

ถ้าพูดว่า ควาย ๒ ตัวคืออะไร? ก็ตัวหนึ่งวิชาความรู้ที่ได้จากการศึกษาสมัยปัจจุบัน, ตัวที่สองคือวิชาความรู้และการปฏิบัติในทางศีลธรรม, ควายตัวหนึ่งชื่อ *คึกษา*, ควายตัวหนึ่งชื่อ *ศีลธรรม*. ถ้าควายสองตัวนี้เทียมคู่กันไปแล้ว มันก็ลากเอาโลกนี้ไปสู่ความปลอดภัยได้ คือสันติภาพ สันติสุขได้.

เดี๋ยวนี้การศึกษาไม่มีอะไรควบคุม; มันเป็นการศึกษาด้านเดียว, ให้ฉลาดด้านเดียว เพื่อเจริญทางวัตถุด้านเดียว; แล้วคนก็โง่ ว่าทำอย่างนี้พอแล้ว ที่โลกนี้จะมีสันติภาพ. นี้เรียกว่า ผิดต่อกฎของธรรมชาติ, และเกี่ยวกับกิเลส ก็ตรงที่ว่า มันส่งเสริมกิเลส.

กฎของธรรมชาติเขามีอยู่ตายตัว : ถ้าทำอย่างที

๒๐

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ส่งเสริมกิเลส, มันก็ส่งเสริมกิเลส. ถ้าทำอย่างที่กำลังกิเลส, มันก็กำจัดกิเลส. เดี่ยวนี้การศึกษานี้ มันส่งเสริมกิเลส; ก็เรียกว่าผิดกฎของธรรมชาติ ที่เกี่ยวกับการกำจัดกิเลส, กลายเป็นส่งเสริมกิเลส. นี้ความหมายที่ชัดเจนยิ่งขึ้นของคำพูดที่ว่า มันเป็นความมืดสีขาว, ความมืดที่หลอกลวงอย่างยิ่ง, พรางตาอย่างยิ่ง.

ฉะนั้น ยิ่งจัดการศึกษาชนิดนี้ มันก็ยิ่งเหมือนกับปล่อยให้ควายเปลี่ยวลำสัน มูทะลุตุตัน, ควายบ้าตัวเดียวลากเกวียน หรือว่าลากไถอะไรไป; มันก็ไปสู่ความวินาศในที่สุด. เดี่ยวนี้ก็เห็นได้ว่า ควายตัวนี้กำลังทำพิษอยู่ในโลกนี้ ลุ่มหลงแต่เรื่องเนื้อหนัง; ก็เกิดเป็นอันธพาลขึ้น เต็มบ้านเต็มเมือง, อาชญากรรมหลายประเภทหลายชนิด โดยเฉพาะอาชญากรรมทางเพศรุนแรงกว่าอย่างอื่น รุนแรงกว่าทางลักทางขโมยเสียอีก.

นี้เรียกว่า กิเลสได้รับการส่งเสริม ด้วยการศึกษานิดที่กำลังหลงใหลกันอยู่ในโลกเวลานี้; เรื่องศีลธรรมเก็บไปทิ้งที่ไหนหมด แยกออกไปจากการศึกษาของโลกไปเสียเลย.

๒๑

ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม

... ..

ตรงนี้ก็เหมือนกันอยากจะขอย้ำแล้วย้ำเล่า ไม่กลัวใครจะรำคาญ ว่า**เดี๋ยวนี้มีการทำผิดอย่างยิ่ง : แยกการศึกษาทางศาสนาออกไปเสีย จากการศึกษาของชาวบ้าน.**

เรื่องทางธรรม ทางศาสนานี้ เคยรวมอยู่ในการศึกษาของชาวบ้าน; สมัยใหม่นี้เขาเกิดการนิยม แยกออกไปไว้เสียต่างหาก ไม่ต้องเอามาสอน มาเรียนกันในโรงเรียน ในวิทยาลัย ในมหาวิทยาลัย. เขาให้เหตุผลว่ามันเป็นเรื่องส่วนตัว ใครอยากรู้อยากได้ อยากดี ก็ไปหาเอาเอง เป็นเรื่องส่วนตัว.

เดี๋ยวนี้เขาจะจัดการศึกษาเป็นส่วนรวม; ให้ทุกคนเรียนเร็ว ๆ รวมกันมาก ๆ ใช้ได้แก่ทุกคน. ต้องเอาศาสนาออกไปเสีย จะได้ง่าย จะได้เร็ว จะได้ก้าวหน้าอย่างยิ่ง; เรียกว่าแยกการศาสนา หรือการธรรมะ การศีลธรรมนี้ ออกไปเสียจากการศึกษาของชาวบ้าน. นี่ฝรั่งเขานำก่อน, แล้วคนไทยเราก็ไปตามกันเขา.

๒๒

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

การศึกษาของไทยเราก็พลอยไม่มีเรื่องศีลธรรม ไม่มีเรื่องศาสนาที่แท้จริง รวมอยู่ด้วยเลย; มันจึงเป็นโอกาสของกิเลส ที่เกิดขึ้นเพราะการศึกษาทำให้ลุ่มหลงในวัตถุ. ที่นี้กิเลสนั้นแหละ มันก็ลวงเรา; กิเลสในที่นี้ก็หมายถึงความโง่ ความหลงหรืออวิชชา มันก็ลวงเรา ให้หลงวนอยู่ในเงื่อนงำซับซ้อนของปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้เอง.

นี่เรียกว่าเป็น ปัญหาที่เข้ามาทับถมแก่การแก้ปัญหาทางศีลธรรม มีมากยกมาทั้งหมดไม่ไหว; ก็ยกมาเป็นตัวอย่าง แล้วก็ขอเน้น ขอย้ำ ขอซ้ำ ที่มันมีอยู่จริง.

เดี๋ยวนี้เขามีความหลงว่า การศึกษาดำเนินไปไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงของมนุษยโลก. ลองฟังดูให้ดี ๆ ถอดว่า สังคมมนุษย์ในโลกนี้เปลี่ยนแปลงอย่างหมุนจี๊ดเดียว; เพราะว่าจะอะไรก็อีกเรื่องหนึ่งไว้พูดกันทีหลัง เอาข้อเท็จจริงข้อแรกว่า โลกหรือสังคมมนุษย์นี้ กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่ง เหมือนกับว่าวิ่งไป; เพราะการศึกษาที่มีอยู่ในโลกนั้น มันไม่ทันกัน ไม่พอ ไม่ทั่วถึง กับความเปลี่ยนแปลงของสังคม. นี่แหละคือความมีดลืซาว.

สังคมเปลี่ยนแปลงเร็วจริง นี่เขายอมรับ. แล้วก็

๒๓

ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม

ไม่มีสันติภาพในสังคมชนิดนั้น ไม่มีสันติสุขในสังคมชนิดนั้น, แล้วความเปลี่ยนแปลงนั้น มันก็มาจากการศึกษา ผิด ๆ ของโลกปัจจุบันนั่นเอง; เขากลับไปโทษว่า การศึกษานั้นยังไม่พอกแก่ความเปลี่ยนแปลงของสังคม ต้องเพิ่มกันใหม่ ต้องระดมกันใหญ่ ให้การศึกษาชนิดนั้นแหละมันพอขึ้นมาอีก.

นี่เรียกว่าโลกจะวิหาคโดยแน่นอน เพราะสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น มันเปลี่ยนแปลงไปในทางความหลงใหลในวัตถุ เจริญทางวัตถุ; แล้วก็เกิดความคิดเลวทราม มีจิตต่ำทรามในบุคคลเหล่านั้น. เขาจึงสร้างอาชญากรรมขึ้นมา เพราะการศึกษาชนิดนั้นนั่นเอง; แล้วเรายังว่าการศึกษาไม่พ้ออีก กลับเพิ่มการศึกษาทำนองนั้นขึ้นมาอีก. ที่นี้มันก็เพิ่มอาชญากรรมหรือปัญหาต่าง ๆ มากขึ้นมาอีก นี่คือการหลงไปว่า การศึกษาที่เราได้อยู่แล้ว หรือกำลังมีอยู่นี้ มันจะแก้ปัญหาสังคมได้. นี่เป็นความมืดลึกลับอย่างยิ่ง.

การศึกษาที่มีอยู่ในเวลานี้ทั้งโลก หรือว่าย้อนหลังไปด้วยก็ได้ มันไม่อาจจะแก้ปัญหาของมนุษย์ได้เลย,

๒๔

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

คือไม่ทำให้โลกนี้มีสันติภาพได้ เพราะเป็นการศึกษาที่จัดอยู่แบบให้ควายบ้าเปลี่ยวตัวใหญ่ พาไป. นี่เขาก็ยังคิดประชุมกันคิดว่าจะเพิ่มการศึกษา ให้ทันแก่ความเปลี่ยนแปลงของโลก หรือของสังคม.

... ..

ที่นี้ ดูผลที่ได้จากการจัดโลกให้มีการศึกษาชนิดนี้ มันก็คือ ยิ่งยากขึ้นทุกที ที่จะมีศีลธรรม; ยิ่งจัดการศึกษาชนิดนี้ ก็ยิ่งยากที่ว่า พลเมืองจะมีศีลธรรม.

พูดให้สั้นให้จังก่ง่าย ๆ ว่า ยิ่งจัดการศึกษาชนิดนี้ ก็ยิ่งยากที่จะให้พลเมืองมีศีลธรรม และยิ่งไร้ศีลธรรมยิ่งขึ้นไปอีก; แล้วมันจะเกิดอะไรขึ้นถ้าพลเมืองไร้ศีลธรรม. ยิ่งไปกว่านี้ มันจะเกิดอะไรขึ้น? มันก็เกิดวิกฤติการณ์; ความเสื่อม ความวินาศ อย่างอื่นตามประดังกันเข้ามา.

พูดอย่างสมัยนี้ให้ไพเราะหน่อยก็ว่า จะเกิดปัญหาอย่างอื่นหลายแขนงเพิ่มเข้ามา : คือเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ, เป็นปัญหาทางการปกครอง, เป็นปัญหาทาง

๒๕

ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังทบถมแก้ปัญหาทางศีลธรรม

การเมือง, เป็นปัญหาทางการอนามัย, การกสิกรรม, พาณิชยกรรม, ปัญหาในการถนอมทรัพย์ากรตามธรรมชาติ ของธรรมชาติเลย, ในที่สุดปัญหาเรื่องเป็นโรคเส้นประสาท เป็นโรคจิตกันหนาแน่นขึ้นมาในโลกนี้. นั่นปัญหา ที่เป็นผลของการที่เข้าใจผิด ในการศึกษาที่ทำอยู่.

ปัญหาเศรษฐกิจแก้ไม่ได้ เพราะพลเมืองไม่มีศีลธรรม; จริงไม่จริง ขอให้คิดดู. ปัญหาเศรษฐกิจภายในประเทศ ภายนอกประเทศ, หรือปัญหาเศรษฐกิจในครอบครัว บ้านไร่ ปลายนา อะไรก็ตามมันแก้ไม่ได้; เพราะคนไม่มีศีลธรรม ในหลาย ๆ อย่าง จะลัก จะขโมย จะโกง จะเอาเปรียบ จะหลอกหลวง แม้กระทั่งจะซี้เกียจ ก็เรียกว่าไม่มีศีลธรรม.

ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศมันก็แก้ไม่ได้ เพราะ ว่าพลเมืองไม่มีศีลธรรมพอ : นายทุนก็ไม่มีศีลธรรม, กรรมกรก็ไม่มีศีลธรรม เขาจึงต้องทะเลาะกัน. ไปดูก็จะเห็นเองว่า ไม่มีศีลธรรม แข่งกันอย่างไรบ้าง?

ปัญหาทางการปกครอง ก็ไม่สำเร็จได้ไม่เรียบ-

๒๖

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ร้อยได้ เพราะพลเมืองไม่มีศีลธรรม. นี่ก็จะต้องดูกันไปตั้งแต่ว่า พลเมืองไม่มีศีลธรรม, แล้วก็เกิดเจ้าหน้าที่ไม่มีศีลธรรม, กระทั่งอัยการ ศาล ราชทัณฑ์ อะไรมันก็ล้วนแต่ไม่มีศีลธรรม แล้วมันจะเป็นไปได้อย่างไร; แล้วการปกครองมันจะเป็นระเบียบเรียบร้อยและราบรื่นได้อย่างไร. ปัญหาการปกครองเกิดมากขึ้น ก็เพราะคนไม่มีศีลธรรมมากขึ้น นั่นเอง ; ยิ่งฝ่ายเจ้าหน้าที่ เป็นผู้ไม่มีศีลธรรมเสียด้วยแล้ว มันก็หนักขึ้นไปอีก.

ที่นี้ดู ปัญหาทางการเมือง : การเมืองในประเทศ, การเมืองนอกประเทศ, ระหว่างประเทศก็ตาม; มันล้วนแต่ไม่มีศีลธรรม. ยิ่งการเมืองระหว่างประเทศด้วยแล้ว ยิ่งไม่มีศีลธรรม; เพราะต่างฝ่ายต่างตั้งหน้ามุ่นมาเพื่อจะเอาเปรียบให้แก่ประเทศของตน, จะเอาประโยชน์ให้แก่ประเทศของตนด้วยการเอาเปรียบผู้อื่นทั้งนั้น. ในการประชุมทางการเมือง ไม่ว่าที่ไหน; แต่ว่าปากนี้เขาก็พูดกันไพเราะ เพื่อความถูกต้อง เพื่อความยุติธรรมอะไรต่าง ๆ; แต่แล้วผลอนิดเดียวก็ไม่ได้ มันก็มีการเอาเปรียบ. นี่การเมืองระหว่างประเทศมันก็เป็นเสียอย่างนี้; แม้การเมือง

๒๗

ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม

ในประเทศ มันก็ยุ่งอย่างเดียวกัน. ระหว่างรัฐสภา กับระหว่างรัฐบาลนี้ ถ้าเกิดไม่มีศีลธรรมแล้ว ก็พูดกันไม่รู้เรื่อง; เขาก็จะมุ่งต่อสู้กันตะพืด, แล้วประเทศชาติก็แหลกละเอียดลงไป. ไม่มีศีลธรรมอย่างเดียว การเมืองมันมีปัญหาท่วมหัวท่วมหูทีเดียว.

ทีนี้ของที่ไม่น่าจะจะเป็นปัญหากับเขาด้วย จะว่าเรื่องเล็กน้อยก็ไม่เล็ก; แต่ว่ามันไม่น่าจะจะเป็นปัญหากับเขาด้วยคือ เรื่องอนาถาของของคน. คนไม่มีอนาถาก็เพราะไม่มีศีลธรรม เพราะเขาทำแต่ อบายมุข ดิ่มน้ำเมา เทียวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำงาน; เอาแต่ ๖ อย่างนี้ เท่าที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ก็พอ ไม่มีศีลธรรมเพียงเท่านี้ก็ไม่อนาถายืดได้คน ๆ นั้น; นี้ทางกาย.

แล้วที่อนาถาทางจิตยิ่งไม่มีใหญ่; อนาถาทางจิตนั้นมันส่งเสริมอนาถาทางกาย ไม่มีอนาถาทางจิตแล้วทางกายมีอนาถายืดไม่ได้. เมื่อขาดศีลธรรมก็ไม่อนาถาทางจิต, ไม่มีความพักผ่อนแห่งจิต, ไม่มีความบริสุทธิ์แห่งจิต, ไม่มีความมั่นคงแห่งจิต มันก็เลยเสียอนาถาไปหมด

๒๘

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

เพราะไม่มีศีลธรรม.

การทำมาหากินอย่างอื่น เช่นว่า การกลีกรรรม พาณิชยกรรม หัตถกรรม ก็เหมือนกัน; ถ้าไม่มีศีลธรรมแล้ว มีแต่ความล้มเหลว; คือมันจะแข่งกัน แย่งชิงกัน ริษยา กัน ลักขโมยกัน เอาเปรียบกันทุกกระเบียดนิ้ว; มันก็เสียหายหมด.

ทีนี้ดูปัญหาอีกปัญหาหนึ่งว่า ทรัพยากรตามธรรมชาติ ต้นไม้ ภูเขาเลากา ห้วย หนอง คลอง บึงบาง อะไรต่าง ๆ เหล่านี้; ถ้าไม่อยู่ในสภาพที่ถูกต้องเรียบร้อย ละครก็ บ้านเมืองหาความสงบสุขไม่ได้; แม้ฝนก็ไม่ตก, ถ้าตมมันก็ไหลท่วมบ้านท่วมเมือง ไม่ซึมซาบอยู่ในแผ่นดินอย่างนี้. เหมือนที่เป็นปัญหาให้เห็นแล้วทางภาคเหนือที่ทำลายป่าไม่เสียหายด เหลือแต่ภูเขาเกลี้ยง ๆ ฝนก็ไม่ค่อยตก พอตกก็ตกอย่างท่วมบ้านท่วมเมือง เพราะไม่มีอะไรจะยึดน้ำฝนนั้นไว้ได้อย่างนี้. เขาจึงมีหลักที่จะคุ้มครองสงวนทรัพยากรของธรรมชาติ.

เช่นป่า อย่างนี้ ถ้าไม่มีศีลธรรมแล้ว ป่าก็คุ้มครองไว้ไม่ได้; เดียวนี้ป่าก็ถูกทำลาย เพราะคนไม่มีศีลธรรม

๒๙

ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังบดบอบแก่ปัญหาทางศีลธรรม

ในหลายทิศหลายทาง อย่าต้องจาระไนกันเลย แล้ว
ทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ก็ถูกทำลายให้หมดไป. ถ้าคน
มีอายุสัก ๖๐-๗๐ ปี แล้วก็ลองเปรียบเทียบกันดู ว่าอะไร
มันถูกทำลายไปแล้วเท่าไร; แล้วมันเป็นความเปลี่ยนแปลง
ตามความต้องการของผู้ไม่มีศีลธรรม. นี่ร้ายกาจมาก
คือไม่มองเห็นประโยชน์ส่วนรวม ที่จะสงวนไว้เป็นส่วนรวม.

เมื่อ ๓๐-๔๐ ปีมาแล้ว อาตมาเคยเดินขึ้นไป
ปากหมาก ก็ผ่านดงมะไฟที่เหลืองไปรอบทิศ เหมือนกับ
ว่าเอาผ้าเหลืองไปคลุมไว้ที่ต้นไม้ เป็นลูกมะไฟเต็มไป
ทุกต้น; เดินไปตั้งกี่นาที ๒๐ นาที ๓๐ นาที ก็ไม่หมดเขต
ดงมะไฟที่สวยงามนี้. แล้วถามดูเดี๋ยวนี้ไม่มี, ไม่มีเหลือ
เลย แม้แต่สักต้น ที่ตรงนั้นแหละ. นี้เรียกว่ามันเปลี่ยน
ไป โดยใครก็ตามใจ; และก็ไม่ต้องมีใครรับรองรับรู้.
ทรัพยากรธรรมชาติมันก็เลยเปลี่ยน; หมดความสวยงาม
หมดความงาม แล้วก็เปลี่ยนไปจนลำบากยากแค้น.

เรื่องแร่ธาตุ เรื่องทรัพยากร ที่มีค่าอย่างอื่น ก็ยิ่ง
เสียหายกว่านี้; ขุดค้นกันจนไม่มีเหลือ จนว่า แผ่นดินนี้
จะไม่มีของมีค่าเหลืออยู่ในแผ่นดินอีกต่อไป แล้วก็มาใช้

๓๐

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ทำลายสันติภาพ. เช่นชุดแร่ธาตุ โลหะ มาทำอาวุธรบกัน,
ชุดน้ำมันมาล้างผลาญทำลายชีวิตกัน ในการสงครามนี้;
หรือรองลงมา ก็ในการเล่นหาความสนุกสนานระหว่าง
หญิงชายไม่มีที่สิ้นสุด. นี้ก็เรียกว่าทำลายทรัพยากร
ธรรมชาติ โดยบุคคลที่ไม่มีศีลธรรมพอ; ก็ทำลายเสียโดย
ไม่จำเป็นที่จะต้องทำลาย. นี่ปัญหาใหม่ ปัญหาเพิ่ม ปัญหา
ทับถมเกิดขึ้น.

ข้อสุดท้ายที่ว่า เดี่ยวนี้มีโรคเส้นประสาทเพิ่มขึ้น
มีโรคจิตเพิ่มขึ้น ทั่วทั้งโลก นี้รู้ดีกันอยู่แล้ว เพิ่มขึ้น
อย่างไม่น่าเชื่อ; เพราะทุกคนอยู่ด้วยจิตที่ไม่สงบ, อยู่
ด้วยความกลัว อยู่ด้วยความวิตกกังวล. สิ่งที่ได้ขึ้นมา
นั้น ก็ไม่ทำให้โลกมีสันติภาพ; ก็เพิ่มโรคจิตโรคเส้น-
ประสาทมากขึ้น; ฉะนั้นคนที่เป็โรคจิตโรคประสาทนี้
ก็ทำอาชญากรรมได้ทุกอย่างเหมือนกัน.

... ..

ขอให้มองดูว่า ผลที่ได้จากการศึกษาที่ผิดต่อ
กฎเกณฑ์ของศีลธรรม มันทำให้เกิดปัญหาใหม่ ๆ ขึ้นมา

๓๑

ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม

อย่างนี้ เรียกว่าปัญหาทับถม; เพราะฉะนั้นเราควรจะ
สำนึก : หยุดดูแล้วก็สำนึก คิดให้ได้แล้วมองให้เห็นกัน
เสียที ว่าถ้าจัดการศึกษาให้ถูกต้องจริง ๆ ถูกต้องตาม
กฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่เกี่ยวกับศีลธรรมจริง ๆ ; แล้ว
ก็สังคมจะไม่วิ่งไปอย่างเป็นบ้าเหมือนที่ร้องออกมาว่า
การศึกษาตามไม่ทัน.

ถ้าเราจัดการศึกษาถูกต้อง สังคมจะไม่วิ่งไป
ทางเสื่อมอย่างเป็นบ้าเป็นหลัง จนการศึกษาตามไม่ทัน
เหมือนที่กำลังเพิ่มกันอยู่, เหมือนที่กำลังเป็นห่วงกันอยู่
อย่างผิด ๆ. ถ้าจัดการศึกษาถูกต้อง เป็นการศึกษาชนิด
ควาย ๒ ตัว มีศีลธรรมคู่กันไปกับการศึกษาแล้ว; ปัญหา
อย่างที่ว่ามาตะกั้นนี้มันก็ไม่มี.

เดี๋ยวนี้การศึกษาที่ผิดกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมนี้
ทำให้สังคมเปลี่ยน เหมือนกับเป็นคนบ้าวิ่ง แล้วก็มาร้อง
ตะโกนว่า การศึกษาตามไม่ทัน; เพราะว่าการศึกษานี้มัน
งมงาย งุ่มง่าม, ส่งเสริมให้สังคมวิ่งอย่างเป็นบ้า โดยอาการ
ที่ขาดศีลธรรม. ถ้าสำนึกได้แบบนี้มันก็รอดตัว ก็จะได้
เปลี่ยนกันใหม่, เปลี่ยนวิถีทางกันใหม่, เปลี่ยนแนวกันใหม่;

๓๒

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

เพียงแต่ศีลธรรมมีเข้ามาเท่านั้นแหละ ปัญหานานาชาติ
เหล่านั้นจะหายไปเอง : ปัญหาเรื่องอาชญากรรม, เรื่อง
เศรษฐกิจ, เรื่องการปกครอง, เรื่องการเมือง การอะไร
ต่าง ๆ มันก็หายไปเองได้.

เดี๋ยวนี้ไปแก้กันแต่ปลายเหตุ คือบังคับเข้ามา;
ตั้งองค์การนั้น องค์การนี้ มีเกียรติใหญ่โตมโหฬาร ก็
ไม่สามารถจะแก้ปัญหาทางการเมืองระหว่างชาติได้; มีแต่
เพิ่มมากขึ้น จนเขาพูดว่า มันกลายเป็นเวทีสำหรับ
เอาเปรียบกันเสียแล้ว. องค์การที่มีเกียรติอย่างยิ่งในโลก
เช่นองค์การสหประชาชาติ องค์การอะไรก็ตาม, มันจะ
ถูกใช้เป็นเวทีสำหรับเอาเปรียบแก่กันและกัน ในทางการ-
เมืองเสียแล้ว; ฉะนั้น ขอให้รีบแก้ไขปัญหาทางศีลธรรม
ให้ถูกต้อง. อย่าให้การศึกษามันเป็นเครื่องทำลายศีลธรรม
แล้วโลกนี้ก็จะมีสันติสุข.

ที่นี้คงจะมีคนค้าน นักค้านักแย้งมันก็มีอยู่มาก;
แล้วก็ค้านด้วยเหตุผลง่าย ๆ ก็มีคนอื่นขึ้นมาว่า : อ้าว!
ไฟกำลังไหม้บ้านอยู่อย่างนี้; จะมานั่งศีลธรรม, มานั่งนึก
ถึงศีลธรรมกันอยู่ได้อย่างไร; ก็เดี๋ยวนี้มันเต็มไปด้วย

๓๓

ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม

ความระง่ำรายส่าย ทุกข์ยากลำบาก แล้วจะมานั่งศีลธรรมกันอยู่ได้อย่างไร.

เราก็ไม่ตอบอย่างอื่น ตอบว่า : ไฟกำลังไหม้บ้านนั้นแหละมันคือการถูกลงโทษทางศีลธรรม, พระเจ้าลงโทษ, หรือศีลธรรมลงโทษ, อะไรลงโทษก็ตาม ที่ทำให้มีอาการเหมือนกับไฟไหม้บ้าน; แล้วมันก็ต้องแก้ไข ต้นตอแท้ ๆ ที่ทำให้ไฟไหม้บ้าน. ถึงไฟไหม้บ้านอยู่ ก็ต้องมานั่งนึกถึงต้นตอ ต้นเหตุที่ทำให้ไฟไหม้บ้าน; ฉะนั้น แม่ไฟไหม้บ้านอยู่ก็ควรจะนึกถึงศีลธรรม; แม้จะหิวอดจนจะตายอยู่แล้ว ก็ต้องนึกถึงศีลธรรม ถ้าความหิวนั้นมันมาจากการไม่มีศีลธรรม การขาดศีลธรรม ความไร้ศีลธรรม.

ฉะนั้น เราไม่พูดอย่างที่เขาพูดกันว่า มันต้องรอให้ท้องอิมเสียก่อน จึงจะศึกษาศีลธรรม จึงจะศึกษาศาสนา; มีคนพูดกันอย่างนั้นมากขึ้น. ผู้พูดก็เป็นนักปราชญ์ เป็นนักการเมืองผู้รู้ ผู้คุมอำนาจบริหารประเทศด้วยเข้าไปที่เขาจะพูดว่า ท้องอิมเสียก่อนจึงจะไปสนใจเรื่องศาสนาหรือเรื่องศีลธรรม.

อาตมาคิดว่า ถ้าถือหลักอย่างนั้นแล้ว มันก็วินาศ

๓๔

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

แน่; เพราะความเดือดร้อน เสียหาย ระง่ำรายส่าย นั้น มีมูลมาจากความไม่มีศีลธรรมแท้ ๆ; ฉะนั้นเราทนหิวทนอดไปหน่อยก็ได้ แก้ไขทางศีลธรรมให้ดีเสียก่อน; แล้วความไม่ต้องอด ไม่ต้องหิว ไม่ต้องเลว ไม่ต้องเบียดเบียนอะไร มันก็จะมีตามขึ้นมาเอง.

ทั้งโลกเป็นอย่างนี้ ตลอดเวลานี้; อาตมาพยายามศึกษาเท่าที่จะศึกษาได้ ถึงเรื่องราวต่าง ๆ ในโลกนี้ ทั่ว ๆ ไปทั้งโลก ไม่ใช่เฉพาะประเทศไทย ก็พบว่ามันเหมือนกันแหละ, ปัญหามันเหมือนกัน เป็นคนเหมือนกัน, มีปัญหาอย่างเดียวกัน มีกิเลสอย่างเดียวกัน, เอาเปรียบอย่างเดียวกัน, ไม่มีศีลธรรมอย่างเดียวกัน; ดังนั้นจึงขอยืนยันไปตามเดิม.

... ..

สำหรับข้อยืนยันนี้ จะมีว่า ต้องหยิบปัญหาทางศีลธรรมขึ้นมาพิจารณาในการที่จะจัดระบบการศึกษา.

ผู้ที่มีอำนาจหรือหน้าที่ ในการจัดระบบการศึกษาของประเทศจะต้องหยิบเอาปัญหาทางศีลธรรมขึ้นมาก่อน;

๓๕

ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม

มาดูให้ดี, มาดูให้ทั่วถึง แล้วจึงจะได้จัดระบบการศึกษาให้มันส่งเสริมความมีศีลธรรม. นั่นแหละจึงจะมีความสุขหรือว่ารอดอยู่ได้ เป็นไปได้.

ที่นี้ไปจัดการศึกษา โดยเฟงแต่วัตถุ เนื้อหาหนึ่ง ความเจริญทางร่างกาย; อย่างนั้นมันก็คือไม่เหลือวแลศีลธรรม; ก็จัดผิด, กระทำผิด ต่อสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม. ในที่สุดก็ถูกพระธรรมนี้ลงโทษ ให้เหมือนกับที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้ คือเต็มไปด้วยอาชญากรรม, เต็มไปด้วยวิกฤติ-การณ์, เต็มไปด้วยความเดือดร้อนระส่ำระสาย; เหมือนกับว่า ไฟกำลังไหม้บ้านทีเดียว. หยิบปัญหาทางศีลธรรมขึ้นมาชูไว้เป็นหลัก; แล้วก็จัดการศึกษาหรือจัดการอะไรก็ตาม ให้ถูกต้องกับวัตถุประสงค์ของศีลธรรม มนุษย์เราก็จะมีความสุข.

อยากจะพูดให้เขาหัวเราะเยาะเล่น, แต่ขอยืนยันที่สุดว่าจริงที่สุดคืออยากจะพูดว่า ต้องจัดตั้งกระทรวงศีลธรรม ให้มันยิ่งกว่ากระทรวงใด ๆ ที่มีอยู่ในเวลานี้. เวลานี้เราไม่มีกระทรวงศีลธรรม; ขอมีคำพูดชนิดหนึ่งแฝงไว้ฝากไว้กับกระทรวงศึกษาธิการ ว่าในส่วนศีลธรรม

๓๖

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ใช้ไม่ได้ จะต้องจัดกระทรวงศีลธรรมขึ้นโดยเฉพาะให้ยิ่งให้เป็นที่ยิ่งกว่ากระทรวงใด. ทั้งนี้ก็เพราะว่าจะสามารถแก้ปัญหาของกระทรวงอื่นทั้งหมด.

สมมติว่าเรามีกระทรวงต่าง ๆ ทำหน้าที่ต่าง ๆ อยู่ ๑๒ กระทรวง อย่างนี้ เต็มไปด้วยปัญหาแน่นอัดอยู่ทุกกระทรวง ทำไปไม่ได้ : กระทรวงเศรษฐกิจ หรือกระทรวงเศรษฐกิจ การเมืองอะไร; มันอัดอัด ล้มลุกคลุกคลาน เป็นไปไม่ได้; ถ้าว่าจัดกระทรวงศีลธรรมขึ้นมาได้ ปัญหาของทุกกระทรวงก็จะหมดไป. ฉะนั้นควรจะถือว่า เป็นกระทรวงที่ควรลงทุน แล้วก็จัดให้มากกว่ากระทรวงใด เพราะมันแก้ปัญหาของทุกกระทรวงได้. ไม่ว่าประเทศไทยหรือประเทศไหน อยู่ในสภาพอย่างนี้ด้วยกันทั้งนั้น ฉะนั้นอย่ามัวแก้ปัญหาปลายเหตุของแต่ละกระทรวงอยู่เลย; ต้องไปแก้ปัญหาที่ต้นเหตุแท้ ๆ คือศีลธรรม.

เดี๋ยวนี้ ทั่วโลกมัวแต่แก้ปัญหาปลายเหตุกันทั้งนั้น ก็มีอาการอย่างดีที่สุด ก็เหมือนกับจับปูใส่กระด้ง; ได้ดูมันอยู่ในกระด้งชั่วเวลานิดเดียว, แล้วมันก็วิ่งลงไปแล้วเสียอีก. ได้ดูมันนิดเดียว เดียวก็วิ่งลงเสียอีก, มันก็ต้อง

๓๗

ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังบั่นทอนแก้ปัญหาทางศีลธรรม

จับอีก. ฉะนั้นโลกนี้ไม่มีสันติภาพ โลกมีแต่วิกฤติการณ์
อันถาวร.

ที่นี้พูดให้สะดุดใจกว่านี้ ก็ต้องพูดว่า จงจัดให้
การศึกษานี้เป็นสุนัขรับใช้ของศีลธรรมเถิด. สุนัขรับใช้นี้
ภาษาคอมมิวนิสต์ ที่เขาตำพวกที่ไม่เป็นคอมมิวนิสต์;
เดี๋ยวนี้เราก็ก็นำมาใช้ เพราะมันดี. ให้จัดการศึกษาของ
ประเทศนี้ให้เป็นสุนัขรับใช้ของศีลธรรม; คือศีลธรรม
ต้องการอย่างไรก็ขอให้จัดการศึกษาในฐานะเป็นสุนัขรับใช้
ของศีลธรรม แล้วการศึกษานี้ มันก็จะไม่ผิดได้ คือมันจะ
ส่งเสริมศีลธรรมให้มีขึ้นมา แล้วประเทศก็อยู่ด้วยความ-
สงบสุข.

เดี๋ยวนี้ไปมัวให้การศึกษานิดที่ทำลายศีลธรรม
หรือไม่ส่งเสริมศีลธรรม หรือว่าชูดรากศีลธรรมให้
พังทะลาย จนเกิดปัญหาทับถมขึ้นมามากเหลือจะแก้ได้.
ปัญหาทางศีลธรรมแก้ไม่ได้ เพราะปัญหาทางการศึกษา
มาบังหน้า มาทับถมโดยตรง. อย่างนี้เราเรียกว่าปัญหา
ทับถมโดยตรงที่ทับถมแก้ปัญหาศีลธรรม; ยิ่งจัดการ-
ศึกษา ก็ยิ่งเพิ่มศัตรูแก่ศีลธรรม. อาตมาเข้าใจว่า ไม่มีใคร

๓๘

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

เชื่ออาตมา, พวกที่จัดระบบการศึกษาก็คงไม่เชื่อ; แต่ยัง
ขอยืนยันอย่างนี้อยู่ตลอดไป.

ทั้งหมดนี้ ก็พอจะสรุปได้ว่า เท่าที่กล่าวถึงเรื่องนี้
คือ ปัญหาทับถมศีลธรรมโดยตรง. ถ้าไม่มีปัญหานี้
คือจัดการศึกษาถูกแล้ว ปัญหาโดยอ้อมอีกเป็นอันมาก
ก็จะไม่มีโดยแน่นอน. นี่ต้นตอมืออยู่เท่านี้ มีอยู่ที่ปัญหา
ตัวเดียว; คือปัญหาศึกษาที่เข้าไปผิด ๆ จนทำลาย
ศีลธรรม. นี่เราจะแก้ปัญหาทางศีลธรรมไม่ได้ ก็เพราะ
ว่าปัญหาผิด ๆ ทางการศึกษา มันทับถมเข้ามา, ยิ่งทับถม
เข้ามาก็ยิ่งแย่งโอกาส, ซึ่งโอกาสไม่ให้จัดการศึกษาทาง
ศีลธรรมให้ถูกต้องได้.

ฉะนั้นขอให้หันหน้า ระดมกำลัง ทุ่มเทกัน ไปแก้
ปัญหาการศึกษา, ปัญหาการศึกษาที่ทับถมบังหน้าอยู่กับ
ปัญหาศีลธรรมนั้น แล้วปัญหาต่าง ๆ ก็จะหมดไปเอง.
แต่ถ้าเพื่อให้ช่วยให้เร็วเข้า ก็ต้องแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ช่วย
กันเข้ามาทับถมนั้น พร้อม ๆ กันไปด้วย; จะมีรายละเอียด
อย่างไรบ้าง ก็จะไปพูดกันในคราวต่อไป เพราะมันมีมาก.
และวันนี้ก็ไม่มีเวลาแล้ว; เพราะเป็นวันอุโบสถจะต้องยุติ

๓๙

ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังทับถมแก้ปัญหาทางศีลธรรม

การบรรยาย ให้ไปลงอุโบสถได้ทันตามกำหนดเวลา.

ขอยุติการบรรยายนี้ไว้เพียงเท่านี้ เป็นโอกาสให้
พระสงฆ์ท่านสวดคณสาชยาย ส่งเสริมกำลังใจให้มีมากขึ้น
ในการฟื้นฟูแก้ไขส่งเสริมศีลธรรมต่อไปตามสมควร.

๔๐

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

๔๑

ปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังทับถมแก้ปัญหาทางศีลธรรม

๔๔

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ ในชุดอริยศีลธรรม เป็นครั้งที่ ๘ ในวันที่ ๘ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม ต่ออีกครึ่งหนึ่ง จากการบรรยายที่ยังไม่จบในครั้งที่ผ่านมา.

เรื่องนี้ต้องขอโอกาสพิเศษตามเคย สำหรับท่านทั้งหลายที่มาฟังเฉพาะคราว แล้วจะต้องฟังเรื่องซึ่งพูดมาเป็นตอน ๆ โดยไม่ทราบว่าตอนที่แล้วมานั้นได้พูดว่าอย่างไร จึงทำความเข้าใจได้ไม่สมบูรณ์ ซึ่งมันก็เป็นเรื่อง

๔๕

ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

ที่ช่วยไม่ได้.

อาจมาจะพยายามเท่าที่จะทำได้ โดยทบทวนใจ ความสั้น ๆ ที่แล้วว่า เรากำลังพูดถึงถึงปัญหาทาง ศีลธรรม เพื่อจะแก้ปัญหาลงทางศีลธรรม; เพราะโลก กำลังมีความลำบากกระส่ำระสาย หรือขนาดที่เรียกได้ว่า วิกฤตการณ์ อยู่ต่าง ๆ นานาชนิด. แล้วเราก็แก้มันไม่ตก มีแต่ยิ่งทับถมทวีขึ้น ๆ; เพราะเราเข้าใจผิดอย่างหลบหู หลับตา มองข้ามสิ่งที่เป็นต้นเหตุอันแท้จริงเสีย แล้วก็ ไม่ได้แก้ที่สิ่งนั้น ไปมัวแก้ที่ปลายเหตุ.

สิ่งที่เป็นต้นเหตุโดยแท้จริงก็คือ สิ่งที่เราเรียกว่า ศีลธรรม; ไร้ศีลธรรมหรือศีลธรรมบกพร่อง ก็เป็นเรื่อง ลำบากทุกข์ยากกระส่ำระสาย; ถ้าศีลธรรมสมบูรณ์ มันก็เป็นเรื่องที่มีความสงบสุข อยู่ในภาวะที่น่าพอใจ.

สำหรับคำว่า “ศีลธรรม” นั้น ตามตัวหนังสือแท้ ๆ ก็ต้องแปลว่า สิ่งที่ทำความปรกติ ขอให้ทราบว่าเป็น ภาษาบาลี นั้น คำว่า ศีล หรือ สี - ละ นี้แปลว่า ปรกติ หรือ ความปรกติ. คำว่า “ธรรม” ในกรณีอย่างนี้ก็เป็นการ คำธรรมดา มีความหมายแต่เพียงว่าเป็นสิ่ง, สิ่งใดก็ได้ที่มี

๔๖

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

อยู่ตามธรรมชาติ. ศีลธรรม ก็คือสิ่งที่ทำให้มีความปรกติ ทำให้เกิดความปรกติ หรืออยู่เป็นปรกติ ก็ไม่มีปัญหา; ฉะนั้นถ้าโลกนี้มีศีลธรรม โลกนี้ก็ไม่มีปัญหา; ปัญหา มันเกิดมาจากการผิดปรกติ. ถ้าศีลธรรมเสื่อม ก็หมายความว่าสภาพปรกติที่มันวิปริตไปแล้ว; ถ้าไร้ศีลธรรม ก็คือ ไม่มีสภาพปรกติเลย. คำนี้มีความหมายอย่างนี้ เป็นอย่างอื่นไม่ได้.

สำหรับภาษาไทย ซึ่งยืมมาจากภาษาบาลีหรือ ภาษาอื่นในประเทศอินเดีย; ไทยเราได้รับวัฒนธรรม อินเดีย; คำทั้งหลายจึงยืมมาจากประเทศอินเดีย; แล้ว ถ้าศึกษาต้นตอของคำในภาษาอินเดีย. ก็พอจะเข้าใจ คำเหล่านี้ได้. มันลำบาก ก็ตรงที่เราไปแปลเปรียบเทียบกับคำในภาษาอื่นต่อไปอีก; ความหมายมันก็สับสนไปบ้าง ก้ำกึ่งกันบ้าง, หรือผิดไปเลยบ้างก็มี.

เดี๋ยวนี้เอาที่แน่นอนที่สุด คำว่าศีลธรรม ในภาษาบาลีนั้นมันก็แปลว่าสิ่งที่ทำความปรกติ; จำแนกได้มากมาย เป็นทางกาย ทางวาจา ทางใจ; ในระดับต่ำ ระดับกลาง ระดับสูง สารพัดอย่าง. แต่ว่ารวมความแล้ว ก็คือสิ่งที่

๔๗

ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

ทำความปรกติเท่านั้นเอง.

.....

ปัญหาในโลกทั้งโลก ก็คือความไม่อยู่กันเป็นปรกติ
สุข; เพราะขาดศีลธรรม ในระดับไหนก็ตาม เรียกได้ว่า
ขาดศีลธรรมทั้งนั้น.

ที่นี้เราต้องการความปรกติ ก็ไปแก้ปัญหาลาย
เหตุที่เกิดมาจากความไม่มีศีลธรรม; เช่นปัญหาเศรษฐกิจ
ปัญหาการเมือง ปัญหาการทหารอะไรก็ตาม มันเป็นเรื่อง
ปลายเหตุ คือมาจากความไม่มีศีลธรรมอีกต่อหนึ่ง. ดังนั้น
จึงแก้ไม่ได้ตลอดมาจนบัดนี้; และยิ่งขึ้น ๆ ก็เพราะว่าโลก
นี้ละเลยต่อสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมนั้นมากขึ้น ๆ ; แล้วเขา
ก็ไม่รู้สึกตัว.

ขอให้มองให้ดี ๆ ว่า โลกกำลังละเลยต่อสิ่งนี้
อย่างไร? ถ้าเป็นสมัยก่อนสิ่งที่เรียกว่าศาสนาจะแฝดติด
กันอยู่กับการศึกษาทั่วไป, และมาแฝดติดกันอยู่กับ
วัฒนธรรมในบ้านเรือน; มีอยู่ในเลือดในเนื้อของคน.
ศีลธรรมมีอยู่ในเลือดในเนื้อของคน โดยไม่ต้องสอนกัน

ด้วยปาก คนก็มีศีลธรรมได้.

เดี๋ยวนี้ศีลธรรมก็เห็นห่างไป, เห็นห่างไป; เพราะ
ว่าไปหลงไหลในสิ่งที่ชั่วร้าย; สิ่งหนึ่ง คือความเป็นสุข
สนุกสนานในทางวัตถุ แล้วขยับขยายให้มันมากขึ้นไป ใน
ทางคั่นคว่า ในทางประดิษฐ์ จนกระทั่งพบสิ่งที่อำนวยความสะดวก
สำเร็จประโยชน์ ต่อไปอีก. ที่เราหลงไหลกันนักในโลกนี้
ในเวลานี้ ก็คือสิ่งที่เรียกว่าเทคโนโลยีทุกแขนง ฉะนั้น
ศีลธรรมมันก็ต้องหายไป.

ผู้หญิงฝรั่งที่เคยสวมเสื้อยาว ๆ ถึงข้อมือ กระ-
โปรงถึงตาตุ่ม, พวกเอเชียภาคกลางผู้หญิงต้องคลุมหน้า
แล้วคลุมไปถึงตาตุ่ม; มันก็เปลี่ยนไปคลุมน้อยเข้าจนไม่คิด
จะคลุมกันเลยเดี๋ยวนี้. นี่เป็นวัตถุที่แสดงออกมาให้เห็น
การเปลี่ยน ไปลุ่มหลงในเรื่องของกามารมณ์; ฉะนั้น โลก
มันก็ต้องเปลี่ยนเพราะว่าจิตใจของคนมันเปลี่ยน แล้วก็
เปลี่ยนมากถึงขนาดนี้.

ศีลธรรมมันอยู่ไม่ได้กับจิตใจที่เปลี่ยนไป ตาม
อำนาจของความหลงหรือกิเลสตัณหา; จึงดูได้พร้อมกัน
มาเลยว่า ศีลธรรมมันก็เปลี่ยนไปในทางเสื่อมลงไป, เสื่อม

ลงไป จนกระทั่งไร้ศีลธรรมเลย ในบางกรณี.

เมื่อคนไปหลงในวัตถุแห่งความใคร่ทั้งหลาย มากขึ้น คนก็ละเลยศีลธรรม มีผลออกมาเป็นความเห็น- แก่ตัว อย่างรุนแรงยิ่งขึ้น ๆ; ฉะนั้นจึงทำอะไรไปตาม ความเห็นแก่ตัวทุกแขนง. โลกจึงสูญเสียบรรยากาศ สดชื่น; เต็มไปด้วยการแย่งชิง เพื่อแสวงหาความสุข ทางวัตถุ ด้วยความเห็นแก่ตัวนั้น ๆ.

ครั้นคนมีความทุกข์ยากลำบากหนักขึ้น คนทั้งโลก นี้ก็หาทางแก้, ก็แก้อย่างหลบหลับตา คือไปแก้ตรงที่ จุดเล็ก ๆ ที่เป็นผลของความเสื่อมเสียทางศีลธรรม, ไม่ได้ ไปแก้ถึงตัวรากของมัน คือตัวศีลธรรมให้มันขึ้นมา; มัน ก็แก้ไม่ตก. เดียวนี้ก็ยังมียุทธศาสตร์การค้ำชั่ง คือปัญหา การที่จะแก้ไขศีลธรรมนี้ ให้ดีขึ้น. นี่เป็นตัวปัญหาที่ แท้จริง แล้วอยู่ลึกที่สุด.

เราแก้ปัญหานี้ไม่ได้ เพราะมีสิ่งที่เป็นปัญหาอื่น ๆ มาทับถม อยู่เป็นชั้น ๆ หลายชั้น; ก็คือปัญหา ที่มันเกิด ออกมาจากความเสื่อมศีลธรรมนั่นเอง. เหมือนอย่างต้อง การจะกินเนื้อในของมะพร้าว ก็มีเปลือกมะพร้าวนั่นเอง;

๕๐

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ไม่ใช่มีเปลือกอื่น มาหุ้มห่อไว้, เปลือกมะพร้าวนั่นเอง หุ้มห่อเนื้อมะพร้าวไว้; ฉะนั้นอุปสรรคมันก็เกิดจากสิ่งนั้น หรือความมีสิ่งนั้นโดยแท้จริง, เราต้องแก้ปัญหาที่จริงแท้ อย่างนี้ด้วย ลงไปตามลำดับ จึงจะถึงปัญหาสุดท้ายที่ แท้จริง แล้วแก้ก็ได้.

ปัญหาทางศีลธรรม มันอยู่ที่ความเห็นแก่ตัว อัน มาจากความหลงนิยมเรื่องทางวัตถุด้านเดียว โดยส่วนตัว หรือเกินไป; แล้วก็มีปัญหาต่าง ๆ ออกมาจากการทำผิด ข้อนั้น ที่เป็นโดยตรงก็มี, ที่เป็นโดยอ้อมก็มี.

... ..

ที่เป็นการทำผิดโดยตรง ก็คือปัญหาทางการ- จัดการศึกษาผิด, หลับหูหลับตาจัดการศึกษาผิด ๆ ไป ทั่วโลก คือการศึกษาที่จัดขึ้นนั้นไม่ส่งเสริมความมีแห่ง ศีลธรรม แล้วยังกลับทำลายศีลธรรม.

การศึกษาแบบวัตถุ แบบเทคโนโลยีนี้ ทำให้คน หลงใหลในวัตถุ ไม่คิดจะมีศีลธรรม, หรือคิดว่าศีลธรรม นี้ มันเป็นเครื่องขัดขวาง ความเอร็ดอร่อยสนุกสนาน

๕๑

ปัญหาที่กำบังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

ของตน. นี่การจัดการศึกษาผิด กลายเป็นการศึกษาที่ไม่ส่งเสริมความมีศีลธรรม แต่ทำลายศีลธรรม มันก็มีผลให้เกิดปัญหาอย่างอื่นขึ้นมามากมาย; เรียกว่าเป็นปัญหาที่ทับถมอยู่โดยตรง. ปัญหาทับถมโดยตรง คือการศึกษาที่จัดผิด ๆ นั้น ได้พูดกันมาแล้วอย่างละเอียด ในการบรรยายครั้งที่แล้วมานี้. ในวันนี้จะได้กล่าวถึง ปัญหาที่ทับถมศีลธรรม ที่มีอยู่โดยอ้อมต่อไป.

ขอทบทวนคำพูดบางคำอยู่เสมอ ว่าต้องจัดกระทรวงศีลธรรมขึ้นมา ให้ใหญ่โตมโหฬารกว่ากระทรวงทั้งหลาย เพื่อเป็นศูนย์รับใช้ของกระทรวงทั้งหลายทุก ๆ กระทรวง. การที่กระทรวงทั้งหลายทุกกระทรวงทำหน้าที่ตามความมุ่งหมายของตนไม่ได้ ก็เพราะว่าขาดศีลธรรม. โดยหลักการก็ดี, โดยบุคคลก็ดี, มีอะไรที่ขาดศีลธรรม. ถ้ามีอะไรมาช่วยให้มีศีลธรรมละก็ ทุกกระทรวงก็ปฏิบัติหน้าที่ของตนได้. นี่จะต้องมีกระทรวงศีลธรรม เพื่อช่วยทำให้ทุกคนมีศีลธรรม หรือเพื่อช่วยควบคุมความมีศีลธรรม ของหลักการ แผนการ วิธีการต่าง ๆ โดย

๕๒

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ทั่วไป.

ใช้คำว่า “ศูนย์รับใช้” นี้มันน่าเกลียด หรือโสกโศก อยู่บ้างแต่มันก็ดี ตรงที่ว่ามันลืมหืมได้ยาก, แล้วมันเป็นภาษาพวกคอมมิวนิสต์เขาใช้ด้วยมันก็ยิ่งลืมหืมยากขึ้นไปอีก, แล้วก็ดูน่าจะมีประโยชน์ ในข้อที่เอามาใช้ให้มันถูกต้อง ไม่ใช่ใช้ในทางที่ผิด.

นี่คือความจำเป็น ที่ว่าเราจะต้องพิจารณากันถึง ปัญหาที่ทับถมปัญหาศีลธรรม อยู่โดยอ้อม เพื่อให้เห็นชัดกันเสียทีหนึ่งก่อนว่ายังมีปัญหาเหล่านี้อยู่รอบด้าน เต็มไปหมด มากมาย แล้วก็เกี่ยวพันกันอย่างพันเผื่อ จนงงแก่ การที่จะแก้ไข. ชาวโลกก็ไปสนใจกันแต่เรื่องวัตถุ เพราะความนิยมวัตถุ จึงยังไม่มองเห็นทางที่จะแก้ไขได้.

... ..

ที่นี้ก็จะได้พิจารณากัน ถึงสิ่งที่เรียกว่า **ปัญหา แวดล้อม ประเภทโดยอ้อม ต่อปัญหาทาง ศีลธรรม.**

คำว่า “โดยอ้อม” นี้เข้าใจว่าคงจะเข้าใจกันได้อยู่

๕๓

ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

แล้ว; ที่นี้ก็ประสงค์เพียงว่า มันเป็นปัญหาที่มีโซ่โดยตรง. มันเป็นเพียงปัญหาแวดล้อมอยู่รอบ ๆ แล้วมันแยกแขนงออกมาจากตัวปัญหาที่เป็นประธาน กระทั่งออกมาเป็นปัญหาหุ้มนวมหิมกระจุกระจิก, แล้วก็งอกงามต่อ ๆ ต่อ ๆ ไปอีก; เกิดเป็นปัญหาฝอยหุ้มนวมหิมไปหมด. นี้เรียกว่าเป็นปัญหาโดยอ้อม และควรจะเรียกว่าปัญหาบริวาร แวดล้อมปัญหาที่เป็นประธาน; แต่ก็ต้องจัดการปัญหาบริวารนี้ พร้อมกันไปกับปัญหาประธาน เพราะว่ามันเกี่ยวพันกันอยู่.

ขอย่ออยู่ในข้อที่ว่า จะต้องไปนึกถึงศีลธรรมที่เลื่อมไปเพราะจัดการศึกษาผิด; และการศึกษาผิดนั้นมันทำให้เกิดปัญหาทางอื่นขึ้นมาอีกมากมายหลายแขนงที่เรียกว่าเป็นปัญหาโดยอ้อม.

ขอย่ออย่างซ้ำซากไม่กลัวใครเมื่อหน้า ว่าโลกต้องกลับไปมีสิ่งที่เราเคยเรียกกันในภาษาไทยว่า ฆราวาสธรรมการ. เด็ก ๆ อาจจะไม่ไต่ยนคำนี้ได้. ก่อนนี้เรามีฆราวาสธรรมการ มีหน้าที่เกี่ยวกับเรื่องทางศาสนา หรือทางธรรมะเป็นส่วนใหญ่; แล้วก็เอาเรื่อง การศึกษาแฝง

๕๔

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

เข้าไป; แล้วมีการศึกษาอย่างใหม่เพิ่มขึ้น ๆ จนกลบเรื่องของธรรมะของศาสนา หมดไปเลยไม่มีเหลือ, จนกระทั่งต้องเปลี่ยนชื่อ เป็นกระทรวงศึกษาธิการ มีศีลธรรมให้เด็กจด เล็ก ๆ น้อย ๆ อยู่ในสมุด แล้วก็ปิดเก็บไว้.

นี่จะต้องคิดกันใหม่ ในข้อที่ว่า จะต้องเรียกเอากิจกรรมที่เคยมีชื่อว่า “กระทรวงธรรมการ” นั้นแหละมาใหม่ ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับพระธรรม, เกี่ยวกับศาสนา; แล้วยังจะต้องเลิกระบบที่ ถ้าพูดตามความรู้สึกของอาตมาก็รู้สึกว่าเป็นระบบที่ร้ายกาจ หรือว่าเลวทรามก็แล้วกัน, ขอภัยพูดอย่างนี้; คือระบบที่แยกศาสนาออกไปเสียจากการศึกษา ดูเหมือนเขาจะเรียกกันว่า secularism ความเห็นให้แยกการศึกษาออกจากวัด อะไรทำนองนี้.

เขามีหลักว่า เรื่องทางธรรมทางศาสนานั้น ไม่ต้องมาเกี่ยวมายุ่งอยู่ในเรื่องการศึกษาของเด็ก ของยุวชนหรือของคนทั่วไป; ให้ศึกษาแต่เรื่องการศึกษาที่มุ่งไปยังความสามารถในการประกอบอาชีพ เพื่อบ้าน เพื่อเมือง เพื่อโลก เพื่ออะไรไปไม่มีที่สิ้นสุด.

๕๕

ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

ส่วนเรื่องทางธรรมทางศาสนานั้น แยกออกไปไว้ เป็นเรื่องส่วนตัวบุคคล; ใครต้องการก็ไปหาเอาที่หลังก็แล้วกัน ไม่ให้มารวมอยู่ในเรื่องการศึกษาของเด็ก ๆ เล็ก ๆ; กระทั่งโตขึ้นมา จนกระทั่งระดับมหาวิทยาลัย พ้นออกไป ก็ไม่มีเรื่องของธรรมะ หรือของศาสนา หรือที่เราเรียกในที่นี่ว่าศีลธรรม.

ศีลธรรมในที่นี้ ที่เป็นชั้นสูง คือ อริยศีลธรรม - ศีลธรรมตามแบบของพระอริยเจ้า; ไม่ใช่ "ศีลธรรมอันดีของประชาชน" อย่างที่เขาชอบพูดกัน. แต่เดี๋ยวนี้แม้ศีลธรรมอันดีของประชาชน มันก็หาทำหายอดตาไม่ได้ อยู่แล้ว; จะไปเรียกหาศีลธรรมของพระอริยเจ้านั้น ก็ยิ่งไกลออกไปอีก. แต่เราก็ต้องการ เพราะว่าถ้าไม่มีสิ่งนี้ โลกนี้มันก็วินาศ.

เราจะต้องทำทุกอย่างให้สุดความสามารถ ที่จะดึงเอาระบบที่ศาสนา หรือธรรมะ ควบคู่กันอยู่กับการศึกษา; เหมือนกับควาย ๒ ตัวลากไถคันเดียวไปนี้ ให้กลับมาอีก. เหล่านี้เรียกว่ามันเป็นปัญหาโดยอ้อมที่มากมาย ที่เกิดมาจากการศึกษาที่จัดไปผิด ๆ; เพราะการศึกษานั้นนิยมแยก

๕๖

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

สิ่งที่เรียกว่า ธรรมะหรือศาสนาออกไปเสีย ไม่ให้มาเกี่ยวข้องกับตนเอง.

... ..

ที่นี่ก็จะได้ยกตัวอย่างปัญหาโดยอ้อมที่ว่านี้ มันมีมากมายจนเอามากกว่าให้หมดไม่ได้; จะทำได้เพียงยกมาให้ดูเป็นตัวอย่าง.

ปัญหานี้ก็ได้กล่าวมาแล้วว่า ปัญหาที่ขึ้นมาเมื่อมีความไร้ศีลธรรม, บกพร่องทางศีลธรรม, ศีลธรรมรวนเร, กระทั่งศีลธรรมล่มจมไปในที่สุด, เหล่านี้มันมีอยู่จริง.

ขอให้ทุกคน ตั้งใจเป็นกลาง ทำใจบริสุทธิ์ แล้วมองดูกันลงไปจริง ๆ ว่า ในบ้านเมืองเราหรือกระทั่งในโลกนี้ทั้งหมด หรือกระทั่งว่าในตัวเองคนเดียวนี้ มันมีความบกพร่องรวนเรทางศีลธรรมตาม ๆ กันไปทั้งหมด หรือเปล่า? ถ้าถึงกับว่าไร้ศีลธรรมละก็ เรียกว่ามันวินาศถึงที่สุด; ถ้าบกพร่องบ้างก็ยังค่อยยังชั่ว, ถ้ารวนเร มันก็ยังไม่พอจะแก้ไขให้มันตรงได้, แต่ถ้ามันล่มจมไปหมดแล้ว ไร้ศีลธรรมแล้ว ก็เรียกว่า เป็นเคราะห์กรรมอย่างยิ่งของ

๕๗

ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

มนุษย์เรา.

ที่นี่ สิ่งเหล่านี้มีอยู่อย่างไรบ้าง? อาตมาก็ต้องยกตัวอย่างเท่าที่เวลาจะอำนวย; ก็ต้องขอภัยที่ว่า ถ้ามีการกระทบกระทั่งบ้าง ก็ขอให้ถือเสียว่า ไม่มีเจตนาร้ายที่จะกระทบกระทั่งเลย; แต่ด้วยความหวังว่า เราจะแก้ไขสถานการณ์ของเรา ให้มันดีขึ้น. เมื่อคนทั้งโลกหรือประเทศอื่น เขาจะไม่แก้ไข ก็ตามใจ; เราเป็นพุทธบริษัทเป็นคนไทยอย่างพุทธบริษัท บุชาความถูกต้อง ความดี ความจริง ความเป็นธรรม ความมั่งคั่งม อะไรนี้ ก็ต้องพยายามไปตามธรรมชาติของพุทธบริษัท.

ปัญหาที่ ๑. ที่จะยกขึ้นมาเป็นตัวอย่าง คือปัญหาว่า เมื่อมีความร่วนเร่ลงจมทางศีลธรรมแล้ว ก็มี**ปัญหาเกี่ยวกับการจงรักภักดีต่อประเทศชาติศาสนาพระมหากษัตริย์.**

เดี๋ยวนี้ไม่มีความจงรักภักดี ต่อประเทศชาติ เป็นต้น ที่เพียงพอ ไม่จริงพอ; หรือว่าถึงกับหน้าไหว้หลังหลอก. ที่ปากพูดว่า “จงรักภักดีต่อประเทศชาติ ศาสนาพระมหากษัตริย์” นั้น มันปากว่า หรือว่าเขียนเป็นตัว

๕๘

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

หนังสือก็พอแล้ว ไม่ได้ปฏิบัติโดยสมบูรณ์; ยิ่งไปกว่านั้น อีกก็แทบจะไม่รู้ว่าประเทศ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ นั้น คืออะไรด้วยซ้ำไป. เพราะลูกเด็ก ๆ เหล่านี้ถูกสอนให้ท่องจำมา ซินปาก เคยลั่น มาตั้งแต่เล็ก; เขาก็ไม่ต้องสนใจ ว่าอะไรก็ได้, เขาจำได้ก็แล้วกัน.

ถ้าเปรียบเทียบกันดูกับคนโบราณ สมัยปู่ย่าตายาย โน้น อาจมองเห็นและเชื่อได้ ว่ามันจริงอย่างนั้น คือเขามีความจงรักภักดี ต่อประเทศชาติศาสนา พระมหากษัตริย์ ยิ่งกว่าคนสมัยนี้ ซึ่งนิยมจงรักภักดีต่อวัตถุ ต่อความสุข สนุกสนาน เอรีดอ่อยทางวัตถุ. เอากำลังความจงรักภักดี มาใส่กับสิ่งนี้เสียหมด, ทางฝ่ายโน้นมันก็จางไป.

ที่กล่าวว่า “ไม่รู้จัก สิ่งที่เรียกว่าชาติ” เป็นต้นนี้ก็ลองพิจารณาดู ว่าการสูญเสียชาติของมนุษย์มันมีหลายความหมาย. ถ้าสูญเสียในทางศีลธรรม มันก็หมดชาติของมนุษย์ ชาติมนุษย์ จะหมดไป; เป็นชาติสัตว์ป่า เตรัจฉาน อะไรไป ถ้ามันขาดศีลธรรม. นี้รู้จักชาติในลักษณะอย่างนี้กันหรือเปล่า? ยังมีคำว่าชาติในทางวัฒนธรรมทางจิตใจ; ถ้าเราสูญเสีย, เช่นไปนิยมวัฒนธรรมชาติอื่น

๕๙

ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

ก็เป็นอันว่าจิตใจนั้น มันเป็นชาติอื่นไปแล้ว; นี่ก็มีอยู่มาก.

ที่ว่าไปตามกันฝรั่งในเรื่อง การกิน การอยู่ การเล่นการหัวอะไรต่าง ๆ นั้นก็จนสูญชาติไทยไปแล้ว โดยจิตใจหรือโดยวัฒนธรรม. วัฒนธรรมในสายเลือด มันถูกคัดออกมาทั้งหมดอย่างนี้ แล้วก็ไปรับเอาของใหม่ เข้ามาแทน : เป็นวัฒนธรรมแบบวัตถุ; นี่ก็เรียกว่าสูญชาติไปแล้วในทางวัฒนธรรม.

ที่นี้ก็จะเป็นที่ให้สูญชาติออกมา ถึงกับว่า สูญชาติทางการเมือง คือประเทศชาตินี้เป็นเมืองขึ้นเขา เป็นข้าเขา; นี่เรียกว่าสูญชาติทางการเมือง. นี่เรารู้จักแต่เรื่องสูญชาติทางการเมือง; พุดกันมาก กลัวกันมาก. แต่หาว่าไม่รู้มูลเหตุที่แท้จริงนั้น ถ้ามีการสูญชาติในทางจิตใจแล้ว จะต้องสูญชาติในทางการเมืองตามมาเป็นแน่นอน.

อาตมาารู้สึกว่า การสูญชาติในทางการเมืองนี้ ยังเลวน้อยกว่า สูญชาติทางจิตใจหรือทางวัฒนธรรม หรือทางศีลธรรม. ขอให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่า “ชาติ ประเทศ” กันอย่างนี้บ้าง. ถ้าเป็นชาติไทยประเทศไทย ก็ต้องระวางอย่า

๖๐

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ให้มันสูญชาติไปในทางจิตใจ หรือทางศีลธรรม.

ที่นี้ศาสนา นี้เป็นหลัก ที่จะให้ยังคงอยู่ในทางจิตใจหรือทางศีลธรรม ก็อย่าให้สูญไปเสีย. พระมหากษัตริย์โดยทั่วไปก็เสด็จขึ้นชั้นปกครอง ซึ่งมีหน้าที่ทำการรักษาคุ้มครองสิ่งเหล่านี้ ให้คงอยู่ในสภาพอย่างนี้ เป็นพระมหากษัตริย์ที่ประกอบอยู่ด้วยทศพิธราชธรรม เป็นต้น; เมื่อท่านทำหน้าที่ของท่านบริสุทธิแล้ว เป็นผู้ที่ควรจงรักภักดีอย่างยิ่ง ไม่มีอะไรจะยิ่งไปกว่าในระหว่างบุคคลด้วยกัน. เพราะถ้ารับผิดชอบในความสุจริตของคนทั้งประเทศ ทั้งในแง่ของศีลธรรมวัฒนธรรม และทั้งในแง่ของการเมือง. ฉะนั้นเราจะต้องรู้จักสิ่งเหล่านี้ดี จึงจะมีความจงรักภักดีต่อสิ่งเหล่านี้ได้.

เดี๋ยวนี้ความไม่มีศีลธรรม ความไม่นิยมสิ่งที่ถูกต้องตามหลักธรรมนี้ เข้ามาครอบงำ; มันก็มีปัญหาเรื่องการจงรักภักดีขึ้นมา คือมันไม่จริงพอ อย่างหนึ่ง, หรือมันถึงกับหน้าไหว้หลังหลอกไปเลย; แล้วมันก็รวนเรขึ้นเป็นข้อแรก ในชนชาตินั้น ไม่เฉพาะชาติไทย, ขอให้รู้ไว้เสมอไปว่า เรากำลังกล่าวถึงเรื่องของมนุษย์ ไม่ว่าชาติไหน

๖๑

ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

จะเป็นเรื่องของคนทั้งโลกก็ได้ หรือจะไปเป็นของประเทศเล็ก ๆ อย่างประเทศไทยเราก็ได้.

นี่ปัญหาโดยอ้อมได้เกิดขึ้นมาแล้ว คือว่าเกิดไม่มีความจงรักภักดีโดยแท้จริง ต่อประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์เป็นต้น; ก็เป็นเครื่องทำความยุ่งยากให้แก่การที่จะปรับปรุงศีลธรรมของบ้านเมืองนั่นเอง. ขอให้ดูว่า ปัญหานี้มันเป็นปัญหาโดยอ้อม เข้ามาทับถมแก่การแก้ปัญหทางศีลธรรมอย่างไร?

... ..

ดูกันต่อไป ข้อที่ ๒ ปัญหาที่เป็นความรบกวน มาจากอรรถพาลานานาแบบ.

ความเป็นอรรถพาลานานาแบบ มันค่อยเกิดขึ้นมาจากการที่ศีลธรรมมันเสื่อมไป, และจากการศึกษาที่จัดผิด ๆ ทำลายศีลธรรมเสียเอง. อรรถพาลานานาแบบนี้ ตัวอย่างเช่นว่า อาชญากรรมทางเพศ; เดียวนี้ทั่วโลกยอมรับว่า อาชญากรรมทางเพศกำลังทวีขึ้นอย่างรวดเร็วอย่างไม่น่าเชื่อ. เช่นว่าในบางประเทศมีอาชญากรรม

ทางเพศเกิดขึ้น โดยเฉลี่ยแล้วทุก ๆ ๗ วินาทีเป็นต้น. อาตมาเคยอ่านพบอย่างนั้น. เมื่อมีความลุ่มหลงในทางกามารมณ์เรื่อย ๆ ไป มันก็เกิดความวิปริต มันก็ขยายตัวออกไป เป็นเรื่องปัญหาทางกามารมณ์มากมาย.

ที่เรียกว่าเป็นคนเจ้าสำราญนั้น ไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในคนที่ร่ำรวยเหลือกินเหลือใช้ แต่ระดับกลางมาถึง แม้แต่คนยากจน มันก็ยังอยากเป็นเจ้าสำราญ. เมื่อไม่มีเงิน มันก็ต้องไปหามา; หาโดยสุจริตไม่ได้ ก็หาโดยทุจริต เพื่อเอามาซื้อความเป็นคนเจ้าสำราญอย่างนี้; ก็เลยออกไปถึงการติดความสนุกสนาน หรือมหรสพนานาชนิด. อย่างในภาษารวมเขาเรียกว่า วัตถุกาม คือความใคร่ หรือของใคร่ ที่เป็นวัตถุที่ตั้ง ก็เป็นปัญหามากมายเหลือที่จะนับไหว; มีใช้แต่เพียงอาชญากรรมทางกามารมณ์อย่างเดียว.

ที่นี้มันยังมีอาชญากรรมทางโทสะจิต, รวม ๆ กันเรียกว่า อาชญากรรมทางโทสะจิต คือว่าโกรธ หรือประทุษร้าย ด้วยกิเลส ที่ชื่อว่า โทสะ หรือโกรธ. นี่ต่อมาจากอาชญากรรมทางกามารมณ์ หรือทางราคะมันเนื่องกันอยู่ มันต้องดูพร้อมกันไป.

ความรู้สึกที่เป็นความโลภ หรือเป็นราคะทาง
กามารมณ์นั้น มันเป็นเหตุให้เกิดโทษ, หรือความโกรธ.
พอไม่ได้อย่างใจมันก็โกรธ; ถ้าอย่าไปต้องการสิ่งอย่างนั้น
มันก็ไม่ทำอะไรที่จะทำให้ไม่ได้อย่างใจ มันก็ไม่มีการโกรธ,
ที่นี้ไปลุ่มหลงของรัก เมื่อไม่ได้อย่างใจ มันก็ต้องโกรธ.

เรื่องความโกรธ นี้ก็แยกตัวออกมา เป็นปัญหา
อีกอันหนึ่ง; มีโทษะจริต มีอาฆาต มีจองเวร มีสันดานพาล
โหดร้าย ยิ่งกว่าสัตว์ป่า. นี้อาชญากรรมก็เกิดขึ้นมาอีก
แผนกหนึ่ง อีกแบบหนึ่ง คืออาศัยโอสถจิตเป็นมูล.

คนเราพอโกรธแล้ว มันก็ไม่นับมนุษย์แล้ว.
พอทำลงไปแล้ว มันก็ต้องมีการตอบแทน, มันก็แก้แค้น,
อาฆาต สวนกันไปสวนกันมา; ก็วินาศกันลงไปทุกที พร้อม
ทั้งสร้างนิสัยสันดานทารุณโหดร้ายเพิ่มขึ้น. ฉะนั้นที่เขารบ
กันทั้งโลกอยู่ได้เดี๋ยวนี้ มันก็มีเหตุนี้ เป็นเหตุส่วนหนึ่ง ที่รวม
อยู่ด้วย คือความเกลียดชังกัน หรือเรียกว่ามันอาฆาตกัน
อยู่ตลอดเวลา.

ที่นี้ ปัญหาอาชญากรรมต่อไปอีก ก็เช่น เกี่ยวกับ
การแสวงหาประโยชน์, ต้องการประโยชน์โดยตรง, เจาะจง

๖๔

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ที่ประโยชน์ แล้วก็ลักขโมย; แม้ที่สุดแต่ว่าเป็นผู้ที่เข้าที่
คับขัน หรือว่าจนตรอก ในการประกอบอาชีพ มันก็ต้อง
ขโมย.

นี่เรียกว่า เหมือนกับสัตว์มันจนตรอก แล้วมันก็
ต้องกัด. แต่มนุษย์ นี้ยังแปลกออกไปว่า ถ้าจนตรอกใน
เรื่องกระทำโดยสุจริต; แล้ว มันก็ทำทุจริต จึงมี
อาชญากรรมอีกประเภทหนึ่งเกิดขึ้นมา กระทั่งรับจ้างฆ่าเขา
อย่างนี้; ไม่ได้มีเรื่องอะไรกับเขา แต่เพราะว่าเราอยาก
จะได้เงินก็รับจ้างฆ่าคนอื่น, มันเป็นเรื่องของการแสวงหา
ประโยชน์.

นี่ยกมาเป็นตัวอย่างก็เข้าใจกันได้ทันที ว่าภาวะเช่น
นี้ มันมีอยู่ในโลกนี้อย่างไร ในระหว่างบุคคลก็ดี ในระหว่าง
ประเทศก็ดี หรือรวม ๆ กัน ทั้งโลกก็ดี มันมีการกระทำ
อย่างนี้.

คนยังแบ่งกันอยู่เป็น ๒ ชนิด; แล้วก็นำหัวด้วย
ที่อาตมาเคยพูดถึงมาครั้งหนึ่งแล้ว ในการบรรยายครั้ง
ก่อน ๆ โฉนว่า; พวกหนึ่งเขาถือหลักว่า “ขอทานดีกว่า
ขโมย” เป็นขอทานดีกว่าขโมย แต่อีกพวกหนึ่ง เขาถือหลัก

๖๕

ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

ที่ว่า “ยิ่งรวยยิ่งกอบโกย” มันเดินกันคนละทางอย่างนี้. ที่นี้ขอทานดีกว่าเป็นขโมยนั้น มันจึงพ่ายแพ้ มันยิ่งพ่ายแพ้มันถอยไป, ถอยไป จนไม่ค่อยจะมีใครยอมรับนับถือแล้วเดี๋ยวนี้ที่ว่าขอทานดีกว่าเป็นขโมยนั้น. มันไปขยายทาง “ยิ่งรวยก็ยิ่งกอบโกย, แล้วก็ยิ่งอยากรวย แล้วก็ยิ่งกอบโกย”. นี่มันเป็นอาชญากรรมที่ปรากฏออกมาให้เห็นชัดแล้ว; ที่ยังซ่อนเร้นอยู่ในจิตใจอีกมากมายนัก.

“ยิ่งรวยยิ่งกอบโกย” ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดรัฐธรรมนูญ เพราะเป็นกฎหมายหรือรัฐธรรมนูญที่คนโง่เขียนขึ้น; คนที่ยิ่งรวยยิ่งกอบโกย จึงไม่ผิดกฎหมาย และไม่ผิดรัฐธรรมนูญใด ๆ. แต่มันผิดกฎหมายของพระเจ้า ผิดศีลธรรมของพระเจ้า; มันก็ต้องมีเรื่องเสียหาย และต้องมีการลงโทษที่สาสม คือ ให้มนุษย์ชนิดนี้อยู่กับด้วยความระส่ำระสาย ทุกข์ยากลำบาก เตือดร้อน หาดความสงบสุขมิได้.

ที่นี้ อาชญากรรมประเภทอื่นต่อไปอีก ก็เช่น มีจิตวิปริต จิตไม่สมประกอบขนาดเป็นสันดานพาล เป็นผู้ร้ายโดยกำเนิด อะไรไปเลย; จิตวิปริตนี้อย่าทำเล่นกับ

๖๖

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

สิ่งนี้ เพราะมันมีอำนาจมาก แล้วมันแตกแขนงได้มาก. พระพุทธเจ้าหรือหลักพุทธศาสนาวางไว้เป็นหลักว่า “ไม่มีอะไรที่สำคัญยิ่งกว่าจิตที่ตั้งไว้ถูกต้อง”.

จิตที่ตั้งไว้ถูกต้อง ไม่ใช่จิตตามธรรมชาติเฉย ๆ, ต้องจิตที่ตั้งไว้ถูกต้อง จนแยกออกไป เป็น ๒ ฝ่ายว่า ไม่มีใจหรืออันตราย หรืออุปสรรคศัตรูใด ๆ ร้ายไปกว่าจิตที่ตั้งไว้ผิด, และว่า ไม่มีมิตรสหายผู้หวังดีช่วยเหลืออะไร ดียิ่งไปกว่าจิตที่ตั้งไว้ถูก.

เดี๋ยวนี้ คนมีจิตวิปริต ก็คือว่ามันไม่มีการตั้งไว้โดยถูกต้อง; มูลเหตุก็มาจากอะไรหลาย ๆ อย่าง ที่เป็นเหตุให้มีจิตวิปริต แล้วปัญหามันก็ไม่มีที่จะสิ้นสุดได้ ในเมื่อจิตยังวิปริตอยู่. เมื่อเป็นอย่างนี้กันมากเข้าก็เกิดปัญหาขึ้นมาทันทีว่า; เดี๋ยวนี้เราต้องอยู่ร่วมโลกกับคนบ้า. ใครมองเห็นก็มองว่าเดี๋ยวนี้เรามีปัญหาที่จะต้องอยู่ร่วมโลกกับคนบ้า; นี่มากขึ้นทุกที.

นี่คนคือมนุษย์ของเรา ไม่ใช่มนุษย์; เป็นคนที่มีจิตวิปริต หลงใหลในความเห็นแก่ตัว บูชาความเห็นแก่ตัว ทำอะไรไปตามกิเลสนี้จนเป็นนิสัยไป. หรือว่าที่ยังดี ๆ

๖๗

ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

อยู่เมื่อเล็ก ๆ นี้ มันก็ถูกกระทำให้เป็นจิตวิปริตยิ่งขึ้น ๆ เมื่อโตขึ้นมา, โตขึ้นมา. เพราะว่าผู้ใหญ่เหล่านั้นมีจิตวิปริตทำอะไรวิปริตเสียแล้ว; เด็กเล็ก ๆ ที่เกิดมา จิตบริสุทธิ์ ผุดผ่อง ก็ค่อยหมุ่นไปตามทางที่ผิด ที่จะเป็นปัญหาที่ใหญ่หลวงยิ่งกว่าปัญหาใด ต่อไปข้างหน้า. เพราะว่าการศึกษาที่จัดนั้น มันจัดผิดมันทำให้จิตนี้วิปริต ให้ลุ่มหลงในวัตถุ ในเนื้อหนัง.

ที่นี้ ยังมี ปัญหาอาชญากรรม เกี่ยวกับการเสพติด ที่มันก็เจริญก้าวหน้ามากเหมือนกัน; จะต้องคิดว่า ก่อนนี้มันไม่มีสิ่งเสพติดมันเมา เช่นเหล้า เช่นฝิ่น เช่นยาเสพติดใด ๆ ไม่มากเหมือนเดี๋ยวนี้. เดียวนี้มันมาก; ยิ่งมีการศึกษามาก มันก็ยิ่งมียาเสพติดมาก. มันน่าประหลาดที่ว่า เขาจัดการศึกษา ถึงระดับอุดมศึกษากันในโลกมากขึ้น ยาเสพติดมันยิ่งเจริญงอกงามในโลกมากขึ้น.

คำว่า "เสพติด" นี้ มีความหมายกว้าง จะเป็นวัตถุสิ่งของก็ได้ เป็นการกระทำก็ได้ เป็นความรู้สึกก็ได้. กินยาเสพติดก็กลายเป็นขี้เมา; แม้แต่ว่าคนขี้เกียจ ก็คือคนกินยาเสพติด, มันเป็นยาเสพติดทางจิตใจ. พอขี้เกียจแล้วมัน

๖๘

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ก็สบายใจ ครีมีใจเหมือนกับสุภกัญชา นี้ก็เรียกว่ายาเสพติดทางจิตใจ, แม้การพนันนี้ มันก็ไม่ได้กินเข้าไป ไม่ได้สูบบุหรี่เข้าไป แต่ก็เสพติด มันเป็นเสพติดทางจิตใจ; ก็เรียกว่าเป็นปัญหา เพราะสามารถทำให้เกิดอาชญากรรมขึ้นมาได้. นี่ลองพิจารณาดูให้ดี ๆ มนุษย์เรากำลังเป็นทาสยาเสพติดกันมากขึ้นทั่วไปทั้งโลก ยิ่งขึ้น ๆ.

ความคิดที่น่าหว่วหรือน่าสงสาร ตัวอย่าง เช่นว่า เขาจะประดิษฐ์รูปของที่สูบได้แทนบุหรี่ยี่ แต่ไม่ให้มีธาตุเสพติด. นี่เท่ากับรักษาเสพติดถึงขนาดที่ว่า จะปรุงสิ่งที่เสฟได้เอร็ดอร่อย แต่ไม่ให้โทษเหมือนกับบุหรี่ยี่; อย่างนี้ มนุษย์เหล่านั้น ก็คิดว่าเป็นความเฉลียวฉลาด เป็นความก้าวหน้า เป็นความเจริญทางอารยธรรม, แต่ทางศาสนาถือว่า เป็นความโง่งมที่ลึก มากขึ้นไปอีก; นี่มันควรจะต้องเสียไม่ต้องไปทำมัน.

อย่างจะคิดทำบุหรี่ยี่เทียม ที่ไม่ให้โทษทางเสพติดนี้ มันก็ยิ่งโง่งมอยู่นั่นแหละ มันเสียเวลา และไม่มีประโยชน์อะไร; แล้วมันก็ต้องถือว่าเป็นเสพติดอีกนั่นแหละ คือเสพติดในทางจิตใจ. มันไม่ให้โทษในทางร่างกายก็จริง

๖๙

ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

แต่มันก็เสพติด ในทางจิตใจอยู่ตามเดิม.

อย่างนี้ก็ต้องเรียกว่า อาชญากรรม; ถ้ามนุษย์ ไม่ยอมรับว่าเป็นอาชญากรรมของมนุษย์ มันก็ต้องเป็น อาชญากรรมตามแบบของพระเจ้า, ต้องพูดกันภาษา พระเจ้าจึงจะเรียกว่านี่เป็นอาชญากรรม. การค้นคว้าอุตริ ต่าง ๆ ที่เก่งมากเฉลียวฉลาดมาก แต่ไม่จำเป็นหรือไม่มี ประโยชน์เลย, มีเจตนาทุจริตแฝงอยู่ มีความโง่แฝงอยู่; นี่ต้องถือเป็นอาชญากรรมทางวิญญาณตามแบบของ พระเจ้า ในฐานะเป็นเรื่องทางวิญญาณ.

ตัวอย่างปัญหาอาชญากรรมต่าง ๆ เนื่องมาจาก ความเป็นอันธพาลของมนุษย์ มันมีอยู่อย่างนี้ เป็นตัวอย่าง. ความเป็นอันธพาลนี้ภาษาไทยรู้จักน้อย; อย่างท่าน ทั้งหลาย ก็คงคิดว่าอันธพาลคือคนที่มันหยาบช้ำทารุณ เกเร ช่มเหงคนอื่น. แต่ตามหลักของพระศาสนาหรือแม้ แต่หลักของภาษา คือตัวหนังสือ มันไม่เป็นอย่างนั้น มัน มากกว่านั้น.

อันธะ นี้แปลว่า มีด หรือ ตาบอด, แล้ว พาละ นี้ แปลว่า อ่อน หรือ โง่ หรือ เซลา; อันธพาล รวมกันแล้วคือ

๗๐

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ความอ่อนหรือเซลา อย่างมีดเหมือนกับตาบอด. จะนั้น ไม่ต้องไปทำอันตรายใครด้วยดาบ ด้วยหอก ด้วยปืนผา หน้าไม้; มันก็ทำอันตรายโดยปัญหาต่าง ๆ กระทั่งฆ่า ตัวเองด้วย ความโง่, ดำเนินชีวิตผิด ๆ.

ผู้ที่วางระบบการศึกษาออกมาในโลกนี้อย่างผิด ๆ ก็เป็นคนอันธพาลได้. นี่พูดตรง ๆ ไม่ต้องกลัวใครโกรธ ว่าเจ้าหน้าที่วางระบบการศึกษาของโลกทั้งโลก ไม่เฉพาะ ประเทศไทย ที่วางระบบออกมาผิด ๆ ไม่ส่งเสริมศีลธรรม กลับยับยั้งศีลธรรม; นั่นแหละคือพวกอันธพาลที่สุด, อันธพาลร้ายกาจที่สุดยิ่งกว่าอันธพาลที่ถือดาบ ถือหอกถือ ปืน เทียวฆ่าเที่ยวยิงเขาเสียอีก. เพราะอันธพาลชนิดนี้มันทำลายจิตใจ ทำลายวิญญาณของมนุษย์; อันธพาล ชนิดนี้ ทำอันตรายได้แต่เพียงร่างกาย. จะนั้น ปัญหา อันธพาลนี้จะต้องดูกันให้มากถึงขนาดนี้; ว่ามันเกิดมาจากการที่จัดการศึกษาผิดต่างหาก จึงเกิดอันธพาลทุก ๆ แขนง ขึ้นมาในโลก.

... ..

๗๑

ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

ที่นี้ ปัญหาต่อไป **ปัญหาที่ ๓** อยากรจะยกตัวอย่าง**ปัญหาทางการปกครอง หรือการปราบปราม** ของผู้มีหน้าที่ปกครองหรือปราบปรามในบ้านในเมือง.

เมื่อศีลธรรมมันเสื่อมแล้ว มันก็เป็นปัญหามหากาลขึ้นมาทันทีทั่วโลก. เจ้าหน้าที่ที่จะปกครองบ้านเมืองหรือปราบปรามทุจริต นี่ก็ไม่สามารถ. ที่นี้ถ้าเจ้าหน้าที่ไม่มีศีลธรรมเสียเองด้วยแล้วก็ไม่ต้องพูดกันเลย. ถ้าว่าประชาชนทั่วไปไม่มีศีลธรรม เหลืออยู่แต่เจ้าหน้าที่มีศีลธรรม ก็ยังไม่สามารถทำอะไรได้; เดียวนี้มันก็จะปนกันไปเสียหมดในความไม่มีศีลธรรม.

ฉะนั้นความเสื่อมทางศีลธรรมนี้ มันทำให้ไม่สามารถปกครองหรือบกร่องในการปกครอง, หรือไม่จริงจัง ไม่ถูกต้อง ไม่ยุติธรรม ในการปกครอง ในการปราบปราม; อย่างที่เราเห็นกันอยู่แล้ว ได้ฟังได้ยินกันอยู่ทั่วไปแล้ว ตามหน้าหนังสือพิมพ์ ไม่ต้องพูดดีกว่า. แต่ขอให้จับใจความสำคัญให้ได้ว่า เพราะความเสื่อมทางศีลธรรม ปัญหาจึงเกิดขึ้นแก่การปกครอง, การปราบปราม

๓๒

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ผู้ทุจริตในบ้านเมือง; จึงไม่สามารถปกครองบ้าง บกร่องไปบ้าง กระทั่งว่าไม่จริงไม่จังไปเลย.

ตัวอย่างเช่นเดี๋ยวนี ก็ยังมีระบบฟังกเลงคุ่มครอง อยู่ทั่วไป ทั่วประเทศ. อาตมาได้ยินได้ฟังด้วยตนเอง มันยังต้องมีระบบนักเลง, หรือนักเลงอันธพาลก็มีช่วยคุ่มครองให้; เพราะว่าเจ้าหน้าที่ไม่สามารถจะคุ่มครอง. การที่จะไปตั้งสำนักงานในป่าในดง รับเหมาทำการก่อสร้างนี้ ส่วนใหญ่ก็ได้ยินว่า ต้องอาศัยระบบนักเลงช่วยคุ่มครองด้วย. นี่ก็เป็นเครื่องวัดให้รู้ว่า ศีลธรรมของเราเป็นอย่างไร.

หรือแม้ที่สุดแต่ว่า อยู่กันตามปรกตินี้ ยังต้องอาศัยผู้ที่ตั้งตัวเป็นนักเลง; แต่ไม่ใช่ นักเลงอันธพาล ร้ายกาจ แต่เป็นนักเลงที่คนเขาเกรง. ต้องฟังกเลงอย่างนี้อยู่; แล้วต่อมา มันก็เลื่อนไปฟังกเลงอันธพาลแล้วก็เลื่อนไปถึงกับว่า ไปเป็นคอมมูนิสต์ดีกว่า, เขาคุ่มครองให้ดีกว่า. มันมีความรวดเร็วเปลี่ยนแปลงหมด ไปถึงขนาดที่ว่าเจ้าหน้าที่ถูกเขากล่าวหาว่า อยากรให้มีอาชญากรรมเสียเอง เพราะเป็นโอกาสที่จะได้ลาภ; ฉะนั้นเราจึงเห็นว่าการ-

๓๓

ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

คอร์รับชั่น การกินสินบนอะไรต่าง ๆ มันก็คืบหน้า ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางลึกซึ้งซับซ้อน เพราะการบงกชพร่องทางศีลธรรมในข้อนี้.

นี่ขอให้ดูไว้ทีละข้อ ๆ ว่าเราไม่ต้องการจะพูดถึงปัญหานี้โดยตรง, แต่ต้องการจะพูดถึงข้อที่ว่า ความเลื่อมศีลธรรมทำให้เกิดปัญหานี้ แล้วการแก้ไขทางศีลธรรมทำไม่ได้; เพราะมีปัญหานี้ขวางหน้าอยู่: มันลึกเกินกว่าที่จะไปแตะต้องตัวปัญหาทางศีลธรรมโดยตรง. มันมีปัญหาย่างนี้ คือผลของการไร้ศีลธรรมนี้ มันขวางหน้าอยู่.

... ..

ปัญหาที่ ๔ จะระบุว่า ระบบงานยุติธรรมงานรักษาความยุติธรรม มันก็รวนเรเป็นอดีต.

ระบบงานรักษาความยุติธรรมนี้ อย่างศาล อย่างอัยการ อย่างราชทัณฑ์อะไรต่าง ๆ นี้ ก็รวมอยู่ในระบบนี้ มันรวนเรหมด; เพราะความเลื่อมศีลธรรมในทางจิตใจ. สิ่งหนึ่งมันเข้ามาแทนคือว่าอำนาจ เป็นใหญ่ในโลก;

๓๔

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัส. คนเราอาจจะไม่พูดอย่างนั้น แต่ พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างนั้น ว่า อำนาจเป็นใหญ่ในโลก; ล้วนแต่จะเล็งถึง อำนาจเงิน หรือ อำนาจความยั่วยวน หรือ อำนาจอิทธิพล หรือว่า อำนาจความดี อำนาจความน่ารักน่าบูชา หรือว่า อำนาจของธรรมชาติ ก็ตาม; นี้เรียกว่าอำนาจทั้งนั้น. ทุกคนตกอยู่ใต้อำนาจใดอำนาจหนึ่ง.

แต่ที่โลกตกอยู่ใต้อำนาจอันธพาล คือกิเลส เสียมากกว่า ระบบความยุติธรรมในโลกมันก็เสียไป; คล้ายกับว่าโลกเสียที่พึ่ง. ไม่ใช่ระบุว่าศาลประเทศเรา; แม้แต่ศาลโลกมันก็ถูกคนชี้หน้า ว่ามีส่วนที่ไม่ถูกหรือไม่ยุติธรรม เพราะว่าในโลกมันอย่างนี้เองแหละ.

ถ้าว่าศาลโลกมีผู้พิพากษา ๑๐ คน; แล้วคนเห็นด้วยอย่างนั้นเพียง ๘ คน, อีก ๒ คนเขาไม่เห็นด้วย. จะเรียกว่าอย่างไร มันก็ต้องมีส่วนที่ไม่ถูก หรือว่าอะไรอยู่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง. ในเรื่องของมนุษย์ที่ไม่รู้จะออกทางไหน ก็เอาระบบออกเสียงโหวตนี้เป็นใหญ่ เพราะไม่มีอะไรจะพึ่ง ไม่มีศีลธรรมจะพึ่งพาอาศัย ก็ต้องเอาระบบโหวต

๓๕

ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

ออกเสียงเป็นใหญ่; แล้วคนส่วนมากในกลุ่มนั้น เป็นคน
ไม่มีศีลธรรมจะว่อย่างไร, โทษมันจะออกมาอย่างไร.

นี่เรียกว่าระบบงานสถิติธรรมของโลก มันก็
ต้องเสียไป; เพราะความไร้ศีลธรรม. เมื่อเราจะแก้ปัญหา
นี้ ก็มีอันนี้มาขวางหน้าอยู่อีก เพราะว่ายังมีคนต้องการ
อะไรเป็นสินจ้างอยู่บ้าง อะไรบ้าง. หรือว่าอย่างน้อยที่สุด
ความหลง ความโง่ของเขา โดยไม่เจตนาอันไหนเลย ทำให้
เป็นคนอคติ; เพราะว่าเขารียนมาแต่อย่างนี้, เพราะว่
การศึกษาในโลกมันผิดเสียแล้ว มันแยกกรรมแยก
ศาสนออกไปจากคน จากการศึกษาเสียแล้ว.

... ..

แล้วดูกันต่อไปอีกก็ได้ ไม่เสียเวลา ว่า
**ปัญหาที่ ๕ ปัญหาความสะอาดเรียบร้อยสวยงาม
ของบ้านเมือง.**

ถ้าคนไร้ศีลธรรมแล้ว มันจะทำได้อย่างไร? จะเอา
เงินที่ไหนมารักษาความสะอาดของบ้านเมือง, หรือว่า
กระทั่งของธรรมชาติ. ความสวยงามนี้มีอยู่ ๒ แบบ คือ

๓๖

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

แบบที่มนุษย์จัดหรือควบคุมอยู่, แล้วอีกแบบหนึ่งก็
ธรรมชาติมันเป็นไปเอง แต่ว่าจะสวยงาม. ถ้าคนไร้
ศีลธรรมแล้วก็ทำลายความสวยงามเหล่านี้หมดเลย. ไม่
มีศีลธรรม จะไม่เห็นแก่ความสวยงาม, คนไม่มีศีลธรรม
คนไม่รู้จักความสวยงาม; เราก็เลยสูญเสียความเป็น-
ระเบียบเรียบร้อย ความสะอาดน่าดูของบ้านเมือง หรือบ้าน
เรือนก่อน แล้วก็ของโลกกว้างออกไปกระทั่งของ
ธรรมชาติ เพราะคนมันไม่มีศีลธรรม.

เดี๋ยวนี้คนก็นิยม ความสวยงามกันมาก แม้ความ-
สวยงามของธรรมชาติ แต่ก็รักษาไว้ได้น้อย. การสงวน-
พันธุ์ไม้ สงวนพันธุ์สัตว์ป่า สงวนความสวยงามอะไร
ต่าง ๆ ไม่สำเร็จตามที่ต้องการ เพราะคนไร้ศีลธรรม
พูดกันไม่รู้เรื่อง.

... ..

ปัญหาที่ ๖ จะยกความสุรุ่ยสุร่ายขึ้นมา.

คนไร้ศีลธรรมจะสุรุ่ยสุร่าย เพราะโง่ เพราะ
เห็นแก่ตัว. เดี่ยวนี้คนใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็นมากขึ้น;

๓๗

ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

ถ้าใช้จ่ายแต่สิ่งจำเป็นตามหลักของบุญ ยา ตา ยาย แล้ว
คนจะไม่วุ่นวายเดือดร้อนมาก เหมือนอย่างที่เป็นอยู่
เดี๋ยวนี้.

คนไปรับการศึกษาภาคิน นียมผิด มีเสพติด มี
อะไรต่าง ๆ; เพื่อจะเป็นอยู่อย่างแข่งกับเทวดา; ฉะนั้น
เงินเดือนก็ไม่พอใช้ เพิ่มอีกเท่าตัวก็ไม่พอใช้, อีก ๒
เท่าตัวก็ไม่พอใช้ เพราะความต้องการเป็นอยู่มันมาก
ออกไป.

นี่เพราะชาติศีลธรรม : ไม่ประหยัดอย่างที่เรียกว่า
“กินอยู่แต่พอดี” ; ฉะนั้นจึงมีลักษณะเป็นทาสหรือเป็น
เปรต อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่เรื่อยไป.

เป็นทาส ก็คือว่า กิเลสมันบีบบังคับ ให้ไปหาเงิน
มา; นั่นเป็นทาสกิเลส เป็นทาสเศรษฐกิจ. แล้วเป็นเปรต
ก็คือหิวเรื่อย ตามความหมายของคำว่า “เปรต”. เปรตนี้
จะป้อนเข้าไปเท่าไร ก็ไม่รู้จักอิ่ม จะหิวอยู่เรื่อย; ถึงขนาด
ที่มิกกล่าวไว้ในพระบาลีว่า *ต่อให้ภูเขากลายเป็นทองคำ
ทั้งลูก ลักสองลูก ก็ไม่พอแก่ความต้องการของคน ๆ
เดียว.* คน ๆ หนึ่งภูเขาทองคำสองลูกก็ไม่พอแก่ความ-

๗๘

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ต้องการของเขา; แล้วคนทั้งโลกจะต้องการก็มากน้อย.
นี่เรียกว่าหิวอย่างนี้ก็เป็นเปรต.

ในเรื่องเศรษฐกิจ ก็บังคับให้หา หามาเพื่อบำรุง
บำเรอ เนื้อหนัง ความสุขกามารมณ์ อะไรต่าง ๆ; เพราะ
เขาต้องการจะเป็นอย่างนั้น ไม่ต้องการจะกินอยู่แต่พอดี.
ไปหลงคำผิด ๆ ว่า “กินดีอยู่ดี” ซึ่งไม่มีขอบเขต. เป็นคน
ชั้นผู้น้อย ก็อยากจะมีการเป็นอยู่ชั้นผู้ใหญ่ หรือผู้ใหญ่ยิ่ง
ขึ้นไป; เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว ก็ไม่มีใครมาห้ามได้ ที่จะ
ไม่让她แสวงหาโดยทุจริต.

สำหรับพระพุทธเจ้าท่านนั้น ท่านแนะนำให้ “เป็นอยู่แต่
พอดี”. ใครควรจะอยู่เท่าไร, มีพอดีเท่าไรก็เอาเท่านั้น;
ไม่ต้องเท่ากันทุกคน. แต่ให้ทุกคน เป็นอยู่กินอยู่ เท่าที่
พอดีสำหรับคนนั้น อย่างพระภิกษุผู้มีจีวร เครื่องนุ่งห่ม ๓
ผืน, ภูฏินั้น ๗ ฟุต x ๑๒ ฟุต ที่เรียกว่าคิပ်พระสุตต;
แม้แต่บาตรก็ไม่มีความกว่าหนึ่งใบ; นอกนั้นก็ไม่ได้สะสม
อะไร. นี่เรียกว่า “กินอยู่พอดี” สำหรับภิกษุแล้ว. สำหรับ
ฆราวาสก็ขยาย ออกไปได้ ตามสมควรแก่หน้าที่การงาน
ของตน ๆ .

๗๙

ปัญหาที่กำกวมกับปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

เดี๋ยวนี้ไม่มีศีลธรรม ไม่ต้องการแต่ส่วนจำเป็นที่พอดี; ต้องการไม่มีขอบเขต ไม่มีที่สิ้นสุด. ได้มาก็สุรุ่ยสุร่าย ไม่ได้คิดจะทำประโยชน์ผู้อื่น; สิ่งที่เราเอาไปใช้สอยไม่ได้ใช้ให้หมดค่าของมัน คือทิ้งขว้างเสียก่อน.

เรื่องเศรษฐกิจส่วนบุคคลนี้ อาตมาเคยเล่าเรื่องพระอรหันต์กับพระเจ้าอุเทนให้ฟังมาแล้ว. บางคนอาจจะยังไม่เคยฟัง; นี่ยากจะเล่าให้ฟังในฐานะที่ขอให้ถือว่านี่เป็นหลักทางเศรษฐกิจ ในพระพุทธศาสนา.

พระเจ้าอุเทนเป็นพระเจ้าแผ่นดิน สงสัยว่าภิกษุนี้จะเป็นอยู่อย่างสุรุ่ยสุร่าย ไม่ได้ประหยัด จึงไปซักถามพระอรหันต์ :

ใช้จิวรอย่างไร ในเมื่อมันเก่าเข้า? พระอรหันต์ท่านก็ว่าถ้ามันเก่าเข้าไปอีก มันจะเปื่อย ก็ตามเป็น ๒ ชั้น.

ตามเป็น ๒ ชั้นก็ไม่ไหวแล้วก็ทำอะไร? เามาพับ ๆ เข้าทำเป็นที่นอน เป็นผ้าปูนอน.

ถ้ามันเป็นผ้าปูนอนก็ไม่ไหว มันเปื่อยแล้ว? ก็เอามาพับให้หนาไปอีก ทำผ้านอนเป็นอาสนะเล็ก ๆ.

ถ้าเป็นอาสนะเล็ก ๆ ก็ไม่ไหวอีกแล้ว มันเปื่อย

๘๐

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

แล้วจะทำอะไร? เามาทำผ้าเช็ดเท้า.

ถ้าทำผ้าเช็ดเท้าก็ไม่ได้ แล้วจะทำอย่างไร? ก็เอาไปเผาไฟเอาขี้เถ้ามาคลุกกับมูลวัว แล้วก็ฉาบผาผนังกุฏิที่ทำด้วยดิน ให้มันใหม่ ให้มันสะอาดขึ้นมา; ใช้ให้หมดที่เป็นขี้เถ้าทุก ๆ อดู ทุก ๆ ส่วนของขี้เถ้า.

พระเจ้าอุเทนจึงเกิดเลื่อมใส ในพระพุทธศาสนา. คิดดูเถอะว่าแม้แต่เรื่องประหยัด ก็ทำให้คนเลื่อมใสในธรรมะ ในพระพุทธศาสนาได้.

เดี๋ยวนี้เราไม่มีศีลธรรม; นี่ต้องขอสารภาพว่าแม้ภิกษุสามเณรก็ไม่มีศีลธรรมในข้อนี้ : ใช้จิวรใช้อะไรทยายคาย แล้วก็ทิ้งก่อนที่จะใช้ให้ถึงที่สุด. อย่างนี้ที่มันเป็นความเปลี่ยนแปลงของโลก จะโทษกันหนักก็ไม่ได้. อาตมาก็พูดว่า ถ้าโยมอย่าถวายเป็นมันมากนักก็จะดี; ไม่รู้ว่าจะเก็บไว้ที่ไหนแล้ว. มันเป็นความเปลี่ยนแปลงเข้าใจผิดกันไปทบกันมา จนกลายเป็นสิ่งที่ไม่น่าดูขึ้นมาอย่างนี้. ทีนี้ ถ้าว่ามีศีลธรรมแล้ว จะไม่มีการสุรุ่ยสุร่าย, แล้วมันมีอาการที่เรียกว่าพอใช้หรือเหลือใช้. ฆราวาสเขามีเสื้อเป็นตู้ ๆ จนต้องเรียกว่าแม่ผีเสื้อ เพราะมีเสื้อ

๘๑

ปัญหาที่กำลงทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

มากนัก.

ถ้าเราสุรุ่ยสุร่าย ก็ต้องเป็นทาสแก่เศรษฐกิจของตัวเอง, มีความหิวเป็นปรต, แล้วในที่สุดก็จะเป็นทาสทางเศรษฐกิจแก่บุคคลอื่นแก่ประเทศอื่น. ฉะนั้นปัญหาเรื่องขาดดุลย์การค้าอะไรต่าง ๆ นี้ ก็มาจากคนโง่สุรุ่ยสุร่ายไม่รักษาข้อธรรมะข้อนี้; เลยทำให้ประเทศชาติต้องเป็นทาสทางเศรษฐกิจแก่ประเทศอื่น, อย่างที่เรียกว่าดุลย์การค้าเสียไปบ้างอะไรบ้าง อีกหลายอย่าง ไม่ต้องพูดถึงก็ได้. แต่ให้รู้ไว้ว่าเรื่องสุรุ่ยสุร่ายนี้เป็นอันธพาลด้วยเหมือนกัน; เป็นปัญหาที่เกิดมาจากการไม่มีศีลธรรม แล้วก็มาขวางหน้าแก่การแก้ไขปัญหาทางศีลธรรมอย่างที่สุด. เราจะชวนให้มีศีลธรรม; เขาต้องการจะแต่งตัวสวย ๆ อย่างนี้ มันก็เลยพูดกันไม่รู้เรื่องอยู่อย่างนี้เอง.

... ..

ปัญหาที่ ๗ ปัญหาที่เกิดมาจากการริษยา
กัน.

ถ้าคนไม่มีศีลธรรมแล้ว ไปดูเถอะ มันจะมีจิต

๘๒

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ริษยา แม้แต่จะเป็นพระเป็นเถรนี้ ก็ยังมีจิตอิจฉาริษยากัน, คอยตำหนิกัน, คอยหาช่องผิดแก่กัน ไม่มีความเป็นพระเป็นเถรเลยก็มี.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า *ไม่ให้พูดร้าย ไม่ให้ทำร้าย ไม่ให้คิดร้าย ไม่ให้อิจฉาริษยา*; บางองค์ก็ยังมี ความริษยา ความมุ่งร้าย พูดร้าย ทำร้าย. ผู้มีปัญญา เขายอมรับตรงกันหมด อย่างที่กล่าวไว้ว่า *อริติ โลกนาสิก้า - ความริษยาเป็นสิ่งที่ทำให้โลกให้ฉิบหาย. อริติ แปลว่า ไม่นินดีด้วย, กูไม่นินดีกับมึง มึงจะได้ดีอย่างไร กูก็ไม่ยินดีกับมึง*; อย่างนี้เรียกว่าอริติคือความริษยา, แล้วก็ *โลกนาสิก้านี้ทำโลกให้วินาศ.*

มันมีการแก่งแย่ง มีการช่วงชิง มีความเป็นตัวกู - ของกูเต็มที; ทั้งโลกกำลังเป็นอย่างนี้. ในพวกกันเอง บางทีในครอบครัวก็อาจจะมิริษยา, บางทีพี่น้องคลานตามกันมา ยังริษยากันเลย, แล้วในหมู่บ้านก็ริษยา ในประเทศก็ริษยา, ในโลกนี้มันก็ริษยา; เพราะว่าการจะครองโลก.

คนต้องการจะเป็นเจ้าโลก ไม่ให้มีใครมาเกี่ยวข้องกับ

๘๓

ปัญหาที่กำลังทับถมแก้ไขปัญหามาศีลธรรม (ต่อ)

ในการที่จะเป็นผู้ครองโลก ก็ต้องริษยา; จึงมีแผนการริษยา แล้วก็ทำลายซึ่งกันและกัน. นี่โลกเรากำลังอยู่ด้วยความริษยา คือความรู้ศีลธรรมแห่งความเมตตากรุณา จึงเป็นอย่างนี้, อย่างที่เห็น ๆ กันอยู่นี้; แล้วมันเนื่องด้วยปัญหาอื่นอีกหลายปัญหาจนดูไม่ค่อยออก ว่ามันปัญหาอะไรกันแน่, มันพันกันยุ่งเหมือนกับด้ายยุ่ง.

... ..

**ปัญหาที่ ๘ คือปัญหาเกิดมาจากการ-
เกียจคร้าน.**

การศึกษาที่ผิด ที่จัดผิดอย่างหลับลับตา มันนำไปสู่นิสัยของความเกียจคร้าน; ฉะนั้นลูกเด็ก ๆ หรือ ยุวชนของเราไม่ชอบทำงาน; ไม่เหมือนกับคนโบราณ ที่เขาอบรมกัน จนรู้สึกว่าการทำงานเป็นของสนุกสนาน, การทำงานเป็น น้สนุกสนาน. การศึกษาผิดแห่งสมัยใหม่นี้ ทำให้เห็นว่า การทำงานนี่น่าเกลียด น่าชิง น่าเบื่อ น่าระอา; ฉะนั้นให้หาวิธีชนิดที่ไม่ต้องทำงาน แต่ให้ได้เงิน หรือให้มื่ออะไรมาก โดยไม่ต้องทำงาน. อย่างนี้มันก็เลยผิดหลัก

๘๔
ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ของธรรมชาติ ในทางจิตใจ; จิตใจจึงเสื่อมไป เลวไป ไม่ชอบการทำงาน ไม่สนุกในการทำงาน.

อาตมาบอกเขาว่า “การทำกรงานนั้นเป็นการ-ปฏิบัติธรรม” เขาหัวเราะเยาะ ก็ไม่เป็นไร; คนโง่หัวเราะเยาะ ไม่เสียใจ. ถ้าใครทำงานได้ คนนั้นต้องฉลาดต้องมีธรรมะหลายข้อ : มีวิริยะ มีอุตสาหะ มีสติสัมปชัญญะ ฯลฯ; ฉะนั้น การที่ทำงานนั้น หมายความว่ายอมมีการ-ปฏิบัติธรรมที่เสร็จแล้วอยู่ในตัว. พอบอกอย่างนี้เขาไม่เชื่อ เขาว่ากรงานก็กรงาน; กรงานมันก็ได้เงิน เอาเงินมาก็หาความสนุกสนาน, มันไปกันรูปนั้น.

ที่นี้ ไปหลงความสนุกสนาน มันก็เกียจคร้านที่จะออกแรงก็เลยหาโดยทุจริต. ที่นี้สติปัญญา ก็ก้าวหน้า; ทำเครื่องทุ่นแรงขึ้นมา แล้วก็ทำให้มนุษย์ขี้เกียจมากขึ้น ทางหนึ่ง, คือเกลียดกรทำงานมากขึ้น; แล้วก็ไปใช้เครื่องจักรทำ แล้วก็ได้มากก็เพื่ออบรมนิสัย ให้มันเป็นอย่างนั้นมากขึ้น. ฉะนั้นระวังให้ดี สิ่งเหล่านี้มันเพื่อและเหลือเฟือ, มันทำมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่พิกลพิการไปแล้ว.

เครื่องทุ่นแรงนี้สร้างปัญหาในโลกขึ้นมามากมาย

๘๕
ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

ปั่นป่วนวุ่นวาย : มันเกินที่ตรงนั้น ขาดที่ตรงนี้ ไปเกินที่ตรงโน้นมากเหลือเกิน. แม้แต่เครื่องคอมพิวเตอร์ก็ระวังให้ดี จะทำให้คนโง่มากไปกว่าเดิม หรือซีเกียจคิด ซีเกียจใช้สมอง อะไรต่อไป จนไม่เหมาะสม จนผิดกฎธรรมชาติ; รวมอยู่ในพวกซีเกียจทำงาน ด้วยเหมือนกัน.

เมื่อมีอบรมผิด ๆ มีการศึกษาที่จัดออกมาผิด คนก็เกิดนิสัยเกลียดการงาน ไม่สนุกในการทำงานเหมือนคนโบราณ ศีลธรรมก็เสื่อม; ศีลธรรมเสื่อมแล้ว มันก็ทำให้คนซีเกียจทำการงาน, แล้วมันก็มีเรื่องกอบโกย.

... ..

ปัญหาที่ ๘ ปัญหาที่เกิดมาจากทรัพยากรธรรมชาติ อันนี้ก็อยากจะทำให้ถึงกันอยู่เสมอ.

ทรัพยากรธรรมชาติ มันต้องรักษา ต้องส่งเสริม ต้องทำให้มีกำไรให้ถูกวิธี; อย่าเอามาถลุงเสียหมด. ทรัพย์สมบัติในแผ่นดินมันเป็นของพระเจ้า ประหยัดให้ถูกวิธี ใช้ให้ถูกวิธี; อย่าเอามาถลุงเสียหมด. เดี่ยวนี้มนุษย์ซูด ๆ ขึ้น. ถลุงไปในทางที่ไม่เป็นประโยชน์แทบ

๘๖
ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ทั้งนั้น; แล้วที่ใช้รบบราฆ่าฟันกันนั้นก็มากทีเดียว, ไม่ได้ประโยชน์แล้วยังฆ่าฟันกันอีก, กลับสร้างนิสัยอันธพาลมากขึ้นไปอีก. ใครซูดได้ซูดเอา เอาทรัพยากรใต้ดินขึ้นมา ใช้ไม่ให้มีประโยชน์ แล้วทำลายมนุษย์กันเอง.

ที่นี้พระเจ้าผู้เป็นเจ้าของก็ลงโทษมนุษย์ ให้เป็นอยู่กันอย่างเจ็บปวดแสนสาหัส, ดินฟ้าอากาศก็เปลี่ยนแปลงหมด ผิดไปจากธรรมชาติเดิม; ทั้งมีความโง่ ทำให้เข้าใจว่า ต้องทำลายธรรมชาติอันนี้, แล้วต้องยอมทำลายธรรมชาติอันสวยงาม อันมีประโยชน์มาก อันนี้, แล้วเพื่อประโยชน์อย่างนั้นอย่างนี้; ประโยชน์นั้นก็เพื่อความฉิบหายต่อไปอีก; อย่างนี้ก็มียู่มากทั่ว ๆ ไปทั่วโลก.

ส่วนใหญ่ธรรมชาติก็ถูกทำลายโดยผู้เห็นแก่ตัว โดยกิเลส ละโมภโลภลามก เห็นแก่ตัว นี้ก็มีอยู่มาก; เขาต้องการอะไรนิดหนึ่ง เขาก็ทำลายกันมาก ๆ : แบบคนที่ว่า ต้องการผลไม้สักท่อนหนึ่งมันก็โค่นต้นไม้เลย; ต้นไม้ถูกกระทำอย่างนี้มีอยู่ทั่ว ๆ ไป. หรือว่าอยากจะทำเอาปลา ๒ - ๓ ตัว ก็ใช้ลูกระเบิดเลย; ปลาตายหมดทั้งหนองทั้งคลองนี้. นี่เรื่องความไม่มีศีลธรรม ย่อมทำลาย

๘๗
ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

ทรัพยากรของธรรมชาติ, แล้วก็เป็นหนักขึ้น ๆ.

นี่อยากจะพูดถึงปัญหาของแพงบ้าง **ปัญหาที่ ๑๐ ปัญหาของแพง.**

เดี๋ยวนี้ของแพง แล้วเงินถูก คนจนเดือดร้อน. เขาก็มองกันแต่ทางเศรษฐกิจ ว่าของมันแพง ว่าเงินมันถูก ว่าคนจนเดือดร้อน; แล้วไม่มองให้ลึกลงไปถึงว่า ต้นเหตุแท้จริงมันมาจากความไม่มีศีลธรรม. ความไม่มีศีลธรรมของใครก็ตาม หรือของหลาย ๆ ฝ่ายก็ตาม ทำให้เกิดความปั่นป่วนอย่างนี้ คือ ของแพงเงินถูก มันเนื่องกันอยู่หลายทิศทาง.

แต่ไปดูเถอะ; ในที่สุดมันจะไปสรุป รวมลงที่ความไม่มีศีลธรรมของมนุษย์; เอาที่ใกล้ ๆ กัน ก็เพราะว่าไม่ประหยัด อย่างที่พูดมาแล้วว่า คนเดี๋ยวนี้ไม่ประหยัด เหมือนคนรุ่นปู่ย่าตายาย. เขาสร้างความไม่สมดุลขึ้นมา ในมุมนี้บ้าง มุมนี้บ้าง มุมไหนบ้าง แล้วก็เปลี่ยนแปลงวนเวียนอยู่เรื่อย; เดี่ยวนี้กำลังอยู่ในจังหวะที่ว่า ของแพงเงินถูก แล้วการผลิตของ มันผลิตขึ้นมาไม่ได้ หรือจะไม่ผลิตด้วยซ้ำไป เพราะความไม่มีศีลธรรม. ถ้าเห็นว่า

๘๘

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ไม่ผลิตดีกว่า เราได้กำไร เขาก็ไม่ผลิต, หรือมันไร้ศีลธรรม มันก็ไม่ผลิต; เพราะซี้เกียจก็ได้ มันก็แก้ปัญหที่ว่า ของแพงนั้นไม่ได้.

เรื่องเงินถูก ก็เหมือนกัน; การจัดที่ไม่ถูกต้อง ด้วยความโง่ก็ดี ด้วยความเห็นแก่ตัวก็ดี ด้วยอะไรก็ตาม มันมีปัญหาทางการเงินตราหน้าขึ้นมา. คนจนเดือดร้อน ข้าราชการผู้น้อยเดือดร้อน; คำเหล่านี้มีเต็มไปตามหน้าหนังสือพิมพ์เวลานี้. มันเป็นปัญหาซับซ้อนอยู่ด้วยกัน ทั้งข้างบนข้างล่าง ข้างนอก ข้างใน; แต่สรุปแล้วอยู่ที่ความไม่มีศีลธรรม แน่แน่ แน่แน่ แน่แน่มารวม ๆ กันเข้า ไม่รู้ต้นเหตุ.

คนมีศีลธรรมก็จะประหยัด ก็จะเมตตา กรุณา ก็จะไม่เอาเปรียบ; แต่เดี๋ยวนี้เราทำคนเดียวไม่ได้ เพราะเป็นประเทศเล็ก. เมื่อประเทศใหญ่เขาแกล้งเรา เราก็ต้องรับเคราะห์ ก็เอาความไม่มีศีลธรรมไปโยนให้กับประเทศที่เขาคุมอำนาจทางเศรษฐกิจ ก็ไม่มีใครค้านเลย.

... ..

นี่ ๑๐ ปัญหานี้ก็เป็นตัวอย่างที่ควรระพแล้ว มัน

๘๙

ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

เป็นปัญหาทั่วไป นับตั้งแต่ธรรมชาติทางจิตใจขึ้นมา. ที่นี้อาตมาอยากจะทำอย่างด้วยปัญหาอีกประเภทหนึ่ง ที่เรียกว่า :-

ปัญหาพิเศษ และเป็นปัญหาที่สำคัญที่มาจากใหม่ และที่กำลังระบาดอยู่ทั่วโลก คือ ปัญหาระหว่างชนกรรมชาติ กับนายทุน.

ปัญหาระหว่างชนกรรมชาติ คือคนยากจน กับพวกนายทุน คือคนร่ำรวยนี้ เพิ่งเกิดมาเมื่อไม่กี่สิบปี หรือว่าสองสามร้อยปีนี่; ก่อนนี้ก็ไม่ค่อยจะรู้จักกัน เพราะเป็นอยู่อย่างค่อนข้างจะสม่ำเสมอ อื้อเพื่อกัน เมตตากัน ศาสนายังครองจิตใจคน; ฉะนั้นปัญหาชนิดนี้ ยังไม่เกิด.

ที่นี้ พอคนเริ่มละเลยศาสนา นี้ทางหนึ่ง, เริ่มรู้จักใช้เครื่องมือทุนแรงผลิต นี้ทางหนึ่ง, มันก็เกิดปัญหาอันร้ายกาจ ระหว่างคนรวยกับคนจนทั้งกันไกล; จนต้องคุมพวกกันต่อต้าน เรียกว่าพวกนายทุนพวกหนึ่ง, พวกชนกรรมชาติพวกหนึ่ง. นี้ก็เป็นอยู่ทั่วโลก เป็นอยู่ทั่วโลก ไม่มีประเทศไหนในโลกที่ไม่ประสบปัญหานี้ จึงเรียกว่า

๕๐

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

เป็นปัญหาของโลกดีกว่า, มันเป็นปัญหาสำคัญ.

คนที่ช่างสังเกต หรือผู้รู้ เขาสังเกต; แล้วเขาก็บอกอยู่ใต้ง ๆ ว่า ที่กำลังรบราฆ่าฟันกันทั้งโลกเวลานี้ มันก็เป็นเรื่องลัทธินายทุนกับลัทธิชนกรรมชาติ. ลัทธินายทุนเขาถือว่า ถ้าเขายังครองโลกได้อยู่ มันก็เป็นประโยชน์แก่เขา; ลัทธิชนกรรมชาติเขาก็ว่า ถ้าเขาคครองโลกได้ ความยากจนของเขาก็จะหมดไป. มันก็เลยแย่งกันครองโลก ระหว่างนายทุนกับชนกรรมชาติ; ต่างฝ่ายต่างมีเหตุผลที่จะแก้ตัว หรือจะยกโทษให้แก้ตัวเอง. แต่ต่างฝ่ายต่างไม่มองในข้อที่ว่า มันไร้ศีลธรรม มันจึงได้เกิดของสองอย่างนี้ขึ้นมา.

นายทุนเกิดขึ้นมาในโลก ก็เพราะความไร้ศีลธรรม, คนจนเกิดขึ้นมาในโลก ก็เพราะความไร้ศีลธรรม; แต่เขาไม่มอง. ฉะนั้นเราในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท จะไม่เป็นทั้งสองอย่าง จะไม่เป็นทั้งนายทุน จะไม่เป็นทั้งชนกรรมชาติ; แต่จะเป็นคนที่ปรกติ หรือว่าคนที่มีธรรมะ. เรามองทั้งสองอย่างเราจึงพบ.

ถ้าจะดูกันในแง่ของชนกรรมชาติก่อน คือ

๕๑

ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

คนจนเดี๋ยวนี้อะไร เขาก็เกิดรวมหัวกันเป็นลัทธิ เป็นกลุ่มอะไร ขึ้นมา ก็มีหลักมีปรัชญา มีอะไรของตนเอง แต่แล้ว ก็ไม่พ้นไปจากกฎของธรรมชาติ คือความเห็นแก่ตัว; เช่นเดียวกับพวกนายทุน ก็เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว, แล้วชนกรรมาชีพก็เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว, แล้วก็ขาดศีลธรรม. คนจนเขามักจะอ้างเหตุผลว่า เพราะนายทุนเขาเป็นอุปสรรค อยู่ทุกทาง; เขาไม่ยอมมองในความบกพร่องของเขา. เขามองด้านเดียว ไม่มองในการที่ตัวเองมีอบายมุข คือปากทางแห่งความเสื่อม.

อบายมุขนี้เอาตามหลักธรรมะในพุทธศาสนา โดยเฉพาะอบายมุข ๖ ว่า *ดื่มน้ำเมา เที่ยวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร แล้วเกียจคร้าน ในหน้าที่ของตน;* หกอย่างนี้ทำให้คนจน. ข้อเกียจคร้านในหน้าที่ของตนนั้น รวมมาถึงการศึกษา การไม่ปรับปรุงการศึกษา ไม่ทำความก้าวหน้าในทางการศึกษา นี่ก็โง่เขลา นี่ก็เป็นต้นเหตุของการทำอะไรไม่ถูก. นี่ส่วนดื่มน้ำเมา เที่ยวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน นี่เขาก็ไม่ยอมแพ้พวกคนรวย; แล้วมันกลายเป็นน่าสงสาร เพราะทำไปด้วยความไม่รู้

๕๒

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

เพราะการศึกษาไม่พอ มันไม่รู้ ก็บังคับกิเลสชั่วขณะไม่ได้.

เรื่องจริงมีอยู่ ที่บ้านนี้แหละ ที่ตลาด คนมีเงิน ๓ บาท จะมาซื้อยาให้ลูกที่นอนเจ็บอยู่. พอดีมาเจอเพลงที่เขามาแสดง มันเปลอแวบเดียวเอาเงินไปซื้อตัวเข้าไปดูเพลง หรือดูหนังเสียก็ไม่ทราบ; แล้วเงินก็หมด ไม่ได้ซื้อยาไปให้ลูกที่นอนเจ็บอยู่ที่บ้าน. นี่ก็ลองคิดว่ามันเปลอแวบเดียว มันก็เป็นโอกาสของกิเลส เพราะว่าการศึกษาไม่พอ หรือเพราะการอบรมจิตใจไม่พอ อะไรก็ตาม; อย่างนี้ก็เรียกว่าอบายมุขเหมือนกัน.

ฉะนั้นช่วยจำอบายมุข ๖ ไว้ให้ดี เป็นปากประตูแห่งอบาย ปิดอุดกันเสียให้ดี; แล้วก็คำว่า "ความยากจน" นี้มันจะหายไป. ที่นี้ก็มองแต่ด้านเดียวแล้วก็ยกโทษไปให้พวกนายทุน; ก็ไม่แก้ไขส่วนของตัว แล้วมันก็เป็นไปไม่ได้.

เมื่อรวมกลุ่มกันเป็นลัทธิชนกรรมาชีพแล้ว ก็ตั้งความปรารถนาใหญ่, ตั้งวงต่อสู้ไว้กว้างขวาง. กลายเป็นเรื่องของคนที่อาฆาตมาดร้ายกันไป, ต้องการความเสมอภาค; อย่างนี้มันผิดหลักแห่งกรรม, ที่ว่า ธรรมชาตินั้น

๕๓

ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

สร้างคนมาให้ต่าง ๆ กันโดยกฎแห่งกรรม.

อย่าไปฝันให้เท่ากัน, หรือเหมือนกันทุกคนเลย; เอาแต่ทุกคนไม่เดือดร้อนก็พอแล้ว. ถ้าใครจะดี จะมีบุญวาสนาบ้างก็ต้องปล่อยไป เพราะเป็นเรื่องที่เป็นไปตามกฎของกรรม. อย่าไปคิดว่าถ้าคนมันรวยแล้ว มันจะเป็นคนทำผิดไปเสียหมด คนทำบุญรวยก็มี.

ที่นี้คนจนเหล่านี้ ไม่ยอมรับ “ลัทธิกัณฑ์พันทนต์” ที่เอาตมาอยากจะเรียกว่า “ลัทธิไม้คานเปิดทอง” : มีเศรษฐีคนหนึ่ง ไม่ต้องออกชื่อ เก็บไม้คานอันหนึ่งไว้บนหิ้งที่บูชาไม้คานอันนั้นเปิดทองให้ลูกหลานบูชาหรือไหว้อยู่ ว่าเขามาจากเมืองจีนไม่มีอะไรเลย มีแต่ไม้คาน, แล้วก็ตั้งตัวด้วยไม้คานจนกระทั่งเป็นเศรษฐีได้เป็นใหญ่เป็นโต มียศฐาบรรดาศักดิ์, นี้จะต้องเรียกว่าลัทธิไม้คานเปิดทอง. คนนี้ก็ไม่ได้โกงอะไร อย่างที่เรียกว่าทุจริตคดโกง เขาอาศัยอำนาจไม้คานแท้ ๆ; แล้วทำไมคนจนไม่ถึงลัทธิไม้คานเปิดทอง แก่ความยากจนกันบ้าง.

ที่ชุมพรมีคนจีนคนหนึ่ง เขามาใหม่ ๆ มาหาบของขาย ชื่อผักขายอะไรนี้ เขากินข้าวด้วยใบมะขามต้ม.

๕๔

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ชาวบ้านถามว่าทำไมอย่างนี้เล่า? เขาบอกว่ามันเป็นโรคอย่างหนึ่งกินไม่ได้, กินเนื้อ กินปลาไม่ได้; กินใบมะขามต้ม. แล้วต่อมามันก็รวยขึ้น มีร้านชำเล็ก ๆ เขาก็กินใบมะขามต้มปลาต้มอะไรบ้าง. พอมีร้านใหญ่แล้วมันจึงกินเนื้อ กินหมู กินไก่; คนนั้นก็ถามว่าทำไมเดี๋ยวนี้กินอย่างนี้เล่า, ก็บอกว่าเดี๋ยวนี้หายแล้ว, เดี่ยวนี้หายโรคนั้นแล้ว. นี่ก็เป็นตัวอย่างอันหนึ่งที่ว่าจะเอามาคำนวณดู ว่าใครมีความอดทนอย่างนี้กี่คน. ในโลกนี้มี ๒ - ๓ คนที่เรา รู้จัก แล้วเขาก็รอดตัวมา พันจากความเป็นคนจน แล้วคนเหล่านี้ก็ไม่ตำหนิขายทุน ไม่ตำหนิใครเลย. ถ้าถือลัทธิอย่างนี้ ลัทธิชนกรรมชีพก็จะไม่เกิดขึ้น.

เดี๋ยวนี้มีแต่ว่าจะยกบาปให้ฝ่ายตรงข้าม คือขายทุน; แล้วคอยทำลายขายทุน แล้วมีอะไรผิด ๆ มากต่อไปอีก เช่นไม่มีคำว่า “ผู้มีบุญ”. ลัทธิชนกรรมชีพจะไม่ยอมรับสถาบันของผู้มีบุญ ว่ามันต้องมีคนที่ผู้มีบุญในโลกนี้ ที่จะรวยโดยง่าย อะไรโดยง่าย ซึ่งต้องมี; เขาก็ไม่ยอมรับ. ความถูกต้อง ความยุติธรรมของเขานั้น หรือเสรีภาพของเขานั้น ก็คือการประท้วง การยึดแย้งด้วย

๕๕

ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

กำลัง, การทำลายนายทุน; แล้วยังเข้าใจคำพูดผิด ๆ ในพระพุทธรูปศาสนา. เขาว่าคนที่เรียกตัวเองว่า พุทธศาสนิกชนหรือพุทธศาสนิกชน นี่เป็นคนที่อยากจะเป็นพาส, เป็นพาสที่รักโชติรวน, ไม่อยากจะพ้นไปจากโชติรวน. นี่ลองฟังความคิดเห็นของคนอย่างนี้ดูทีเถอะ ว่าเขาเข้าใจความหมายของคำพูดต่าง ๆ อย่างไร; ฉะนั้นเราจึงพูดกันไม่รู้เรื่อง เพราะไม่มีศีลธรรม, มีศีลธรรมคนละอย่าง.

ถ้าเขาเป็นพาสของลัทธิชนกรรมาชีพ, เขาก็มีสิทธิที่จะเป็นพาสของพระพุทธรูปเจ้า ของพระธรรม ของพระสงฆ์ได้ จะเป็นอะไรไป; มันก็ควรให้ความเป็นธรรมกันอย่างนี้ จึงจะถูกต้อง.

นี่ต้องมองให้สรุปความได้ว่า ลัทธิผิด ๆ เห็นแก่ตัวข้างเดียวนี้ เกิดมาจากไม่มีศีลธรรม. ความไม่มีศีลธรรมมันสร้างความคิดเห็นอย่างนี้ขึ้นมา แล้วมันขัดขวางแก่การแก้ไขอย่างยิ่ง. ถ้าเราจะแก้ไขโลกให้หมดจากปัญหาเรื่องชนกรรมาชีพกับนายทุนแล้ว ก็ต้องมีศีลธรรม, ถ้าไม่มีศีลธรรม มันก็ขัดขวางกันที่ มันแก้ไขไม่ได้.

ที่นี่ ถ้าดูกัน ฝ่ายนายทุนบ้าง ก็เป็นผู้ถือเสรีภาพ

๕๖

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ในการกอบโกย : เมื่อกฎหมายหรือรัฐธรรมนูญบัญญัติไว้อย่างไร ทำไปไม่ผิดแล้ว เขาก็กอบโกยได้; เพราะกฎหมายและรัฐธรรมนูญในโลกนั้น เขียนด้วยคนโง่บ้าง หรือเขียนด้วยคนที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของนายทุนบ้าง จึงเปิดช่องให้กอบโกย โดยไม่ต้องผิดกฎหมาย โดยไม่ต้องผิดรัฐธรรมนูญเป็นต้น. เขาก็เลยเป็นผู้มีอำนาจในทางเศรษฐกิจ บีบบังคับอย่างไรก็ได้ แล้วคอยจ้องคอยหาโอกาส แต่ที่จะกอบโกยด้วยสายตาที่แหลมยิ่งกว่านกเหยี่ยว. อาตมาเยี่ยมคำของคนอื่นมาพูด ในทางวรรณคดีที่ว่า “สายตานกเหยี่ยว” นี่มันแหลมคม อาจจะเห็นตัวแมลงเล็ก ๆ ที่ซ่อนอยู่ใต้ใบไม้ก็ได้; เขามีสายตานั้น ในการที่จะกอบโกยก็เลยรวดเร็ว รวยใหญ่ แล้วมีอำนาจ แล้วก็ผูกมัด, แล้วก็ผูกขาด, ผูกมัดเอาไว้ในอำนาจ, แล้วก็ผูกขาดการกอบโกย. เขาทำทั้งโดยตรง โดยอ้อม ทั้งใต้ดินทั้งบนดิน; ความยุติธรรมก็คือมือใครยาวก็สาวเอาไว้ให้ยาวให้สุดมือ; ถือเป็นความยุติธรรมแล้ว.

สรุปแล้วเขาลืมไปว่า โดยแท้จริงนั้น “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อน ทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”

๕๗

ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

นี่เป็นความจริงของธรรมชาติ หรือเป็นความต้องการของ พระเป็นเจ้า ที่ให้ทุกคนยอมรับ, และถืออย่างแน่นแฟ้น ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วย กันทั้งหมด ทั้งสิ้น”; ฉะนั้นในโลก ในยุคที่คนยังมีศาสนา อยู่กับเนื้อกับตัว ก็ไม่เกิดคนชนิดนี้ขึ้นมาได้; แต่ค่อย เกิดขึ้นมาตามยุคตามสมัย ที่เปลี่ยนไป. สมัยก่อนก็มีคน มั่งมี แต่เขาไม่เรียกว่านายทุน; ถ้ามั่งมีอย่างเศรษฐีใน พระพุทธศาสนาแล้ว กลายเป็นคนละคน คนละแบบ.

คำว่า “เศรษฐี” ในพุทธศาสนานั้น มีสัญลักษณ์ ก็คือการตั้งโรงงาน; ถ้าเป็นมหาเศรษฐีก็หมายความว่า มี โรงงานหลายโรง. ฉะนั้นการผลิตหรือการมีทาสกรรมกร อะไรก็ตาม ผลิตมากได้มาก ก็เพื่อหล่อเลี้ยงโรงงาน; ทาสกรรมกรเลยกลายเป็นผู้ร่วมทำบุญไปหมด ไม่ใช่เครื่องมือเพื่อขูดรีดทารุณของเศรษฐี เหมือนกับลูกจ้างกรรมกร สมัยนี้.

ถ้าเขาจะสะสมทรัพย์สมบัติในฐานะเป็นเศรษฐี ก็มี เพื่อจะหล่อเลี้ยงโรงงาน ในอนาคตข้างหน้า เพื่อว่า เหตุการณ์มันเปลี่ยนแปลง. นี่ข้อความในพระคัมภีร์มีอยู่

๕๘

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

อย่างนี้ สำหรับเศรษฐีที่เป็นพุทธบริษัท มันไกลกันลิบกับ นายทุนสมัยนี้ ที่ขูดรีดกรรมกรลูกจ้าง.

เศรษฐีเหล่านั้น มีหลักธรรมเหมือนกันหมด ในพุทธ หรือในโซณะ ในลัทธิอื่น ว่าเมตตากฎานันมันเป็น เบื้องหน้าเสียจริง ๆ, “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อน ทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” นั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่ใน จิตใจ; แล้วก็ไม่ต้องการกุมอำนาจเศรษฐกิจของบ้านเมือง หรือของโลก เหมือนนายทุนสมัยนี้.

เดี๋ยวนี้ความไม่มีศีลธรรม สร้างลัทธินายทุนอย่าง นี้ขึ้นมา แล้วก็ขัดขวางแก่การแก้ไข; ฉะนั้นเอาตมาจึงถือ ว่า มันเป็นปัญหาทับถม สะกิดกันแก่การแก้ไข ปัญหาทาง ศีลธรรมโดยอ้อม; เหมือนเปลือกมะพร้าว มันบ่อกันเนื้อ ในมะพร้าวแต่ว่ามันมากกว่านั้น มันรุนแรงกว่านั้น. การจัดการศึกษาผิดนี้เป็นอุปสรรค, เป็นปัญหาที่เป็น ตัวประธาน. ที่นี้ ผลที่มันเกิดมาจากการศึกษาผิดอีก หลาย ๆ สิบอย่างนี้มันก็เกิดเป็นปัญหาหรืออุปสรรคโดย อ้อม ที่เข้ามาทับถมมาสมทบ ให้ปัญหานี้แก้ยากยิ่งขึ้น ทุกที.

๕๙

ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

รวมความก็จะเห็นได้ว่า ลัทธิชนกรรมาชีพที่ดี ลัทธิ นายทุนที่ดี มีมูลรากมาจากความไม่มีศีลธรรมตามแบบของ พระเป็นเจ้า. ถ้าจะเป็นให้ถูกต้องแล้ว เป็นพุทธบริษัทของ ธรรมชาติก็ได้ คือมีความรู้ที่ถูกต้องว่า โดยธรรมชาติจะ ต้องเป็นอย่างไร, ความถูกต้องตามธรรมชาติหรือของ พระเป็นเจ้านั้นเป็นอย่างไร, แล้วคนเราก็จะอยู่ได้ใน ลักษณะที่ไม่ต้องเป็นชนกรรมาชีพหรือว่าจะต้องเป็น นายทุน คือไม่มีปัญหาเหล่านั้น. ทุกคนจะมีความพอใจ ได้ตามอัธยาศัยของตน ๆ แต่ไม่ต้องเท่ากันโดยปริมาณ ของทรัพย์สมบัติ เป็นต้น.

นี่เรียกว่า ปัญหาที่กำลังระบอบอยู่ทั่วโลก ทุกประเทศ ก็คือปัญหา ที่ความไม่มีศีลธรรมมันสร้างขึ้น มา แล้วมันขัดขวางแก่การแก้ไข. ปัญหาโดยอ้อมเหล่านี้ มีมาก ไม่อาจจะยกมาให้หมดได้. ยกมาก็พอเป็นตัวอย่าง ที่แสดงว่าเราจัดการศึกษาผิดธรรมชาติ, ผิดผลต่อกฎ ของธรรมชาติ, หรือจะเรียกว่าพระเจ้าก็ได้. ที่ว่าผิดผลาด ต่อหลักธรรมะ หลักศาสนา โดยเฉพาะหลักกฎแห่งกรรม แล้วก็ยิ่งผิดต่อกฎธรรมชาติอันลึกซึ้ง, ที่มองเห็นยาก

๑๐๐

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ในชั้นปรมาตมธรรมด้วย; โลกจึงอยู่ในสภาพที่เดือดร้อน ระล่ำระสาย เป็นวิกฤติการณ์อันถาวร; เพราะว่ ไรศีลธรรม มีการศึกษาที่เพิ่มความเลื่อมศีลธรรมที่จะ คุ่มครองโลก.

เป็นอันว่า นี่ก็เป็นตัวอย่างที่เพียงพอแล้ว สำหรับ ปัญหาของมนุษย์ ที่ไปไม่รอด ที่จะแก้ไขอุปสรรคของ สันติภาพไม่ได้ ก็เอามาพอเป็นตัวอย่าง; เป็นอันว่าได้ชี้ ให้เห็นหมดแล้วว่า ปัญหาของเราที่เดือดร้อน ความ- ระล่ำระสาย นั้นมันเกิดมาจากต้นเหตุโดยตรง คือ การศึกษาที่จัดไปผิด; แล้วมีปัญหาด่าง ๆ อีกมากมาย ที่ออกมาจากการจัดการศึกษาผิด ๆ นั้นมาเป็นเครื่อง- กิดขวางแก่การแก้ไขทางศีลธรรม ให้ถูกต้อง.

การบรรยายในวันนี้ ก็พอสมควรแก่เวลาแล้ว ก็ขอยุติไว้แต่เพียงนี้ ขอโอกาสให้พระท่านได้สวดสาธยาย บทพระธรรม ที่เป็นเครื่องกระตุ้นเตือนใจ ให้มีความมานะ เข้มแข็งอดทนในการปฏิบัติให้ถูกต้อง ต่อไปอีก.

๑๐๑

ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

๑๐๔

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ เรื่องอริยศีลธรรม เป็นครั้งที่ ๙ นี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อยว่า การรื้อฟื้นปรับปรุงและส่งเสริมศีลธรรม; และเป็น การกล่าวแต่หัวข้อใหญ่ ๆ โดยสังเขป ให้เสร็จสิ้นไป เสียครั้งหนึ่งก่อน, แล้วจึงได้กล่าวโดยรายละเอียด ใน คราวหลังสืบไป.

เราจะต้องนึกถึงการบรรยายในครั้งที่แล้วมา ซึ่ง ได้กล่าวถึง ปัญหาทางศีลธรรมที่แก้ไม่ได้ เพราะว่ามี

๑๐๕

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม

ปัญหาอื่นมาทับถม. ปัญหาที่มาทับถมโดยตรง ก็คือ โลกจัดการศึกษาที่ผิด ๆ เป็นการศึกษาที่ไม่ส่งเสริมศีลธรรม; เพราะทำให้ละโมภหรือเห็นแก่ตัวถ่างเดียว แล้วยังเป็นการศึกษาที่เป็นอันตราย หรือทำลายศีลธรรมด้วย. นี้เรียกว่าการศึกษาในโลกนี้ ที่จัดไปผิด ๆ ทับถมอยู่บนปัญหาทางศีลธรรมโดยตรง.

ปัญหาโดยอ้อม ก็คือ ปัญหาที่ออกมาจากการศึกษาที่จัดไปผิด ๆ นั้นอีกต่อหนึ่ง; ซึ่งได้ระดมเป็นตัวอย่าง คือ ปัญหาทางเศรษฐกิจ การเมือง และอื่น ๆ ออกมาเป็นปัญหาปลีกย่อย อีกหลายชั้นหลายซ้อน. เช่น ปัญหาไม่มีความจงรักภักดีต่อประเทศชาติ ต่อศาสนาที่แท้จริง; มีกันแต่ปาก. และปัญหาที่มีอาชญากรรมของพวกอันธพาล มากขึ้น อาชญากรรมทางเพศ อาชญากรรมทางโหดะจริต กระทั่งการมุ่งแต่จะหาผลประโยชน์ของตน ถ่างเดียว มีจิตวิปริตเหล่านี้ ทำให้เกิดปัญหามากมายจนทับถมปัญหาทางศีลธรรม.

ปัญหาปลีกย่อยเหล่านี้ ทำให้เสียเวลาไปหมด : ระบบงานยุติธรรมก็เสียไป. ความสะอาดเรียบร้อย

๑๐๖

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ของบ้านเมืองก็เสียไป, ความประหัดก็เสียไป, มีแต่ความอิจฉาริษยา ความเกียจคร้าน ล้างผลาญทรัพยากรต่าง ๆ ในโลก; มีผลสืบเนื่องกันเป็นปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับการกินการอยู่. ปัญหาเหล่านี้รบกวนมาก มันก็เลยไม่มีใครได้สนใจปัญหาทางการศึกษาให้ถูกต้อง แล้วยิ่งไม่ได้สนใจปัญหาในทางศีลธรรม; โดยเข้าใจไปเสียว่าไม่มีความสำคัญ.

เขาเห็นว่า เรื่องปากเรื่องท้องสำคัญกว่า แล้วก็ยังแก้ปัญหารื่องปากเรื่องท้องไม่ได้อยู่นั่นเอง แล้ว ปัญหาเรื่องปากเรื่องท้องของคนเรานี้ ก็มาจากความไม่มีศีลธรรมโดยรอบด้าน. ขอได้พิจารณาดูเรื่องที่ได้กล่าวมาแล้ว ว่ามีอยู่อย่างนี้. ถ้าแก้ปัญหารื่องการศึกษาที่จัดไปผิด ๆ นี้ไม่ได้แล้วมันก็ไม่มีความหวังที่จะมีศีลธรรม; ปัญหาปลีกย่อยอื่น ๆ ก็ต้องแก้พร้อมกันไปกับปัญหาทางการศึกษาที่จัดไปผิด ๆ. นี่คือนิสัยที่กำลังครอบงำ บีบคั้น มนุษย์ในโลกอยู่เวลานี้ รวมทั้งประเทศไทยเราด้วย.

... ..

๑๐๗

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม

สำหรับวันนี้ ก็จะพูดถึง การรื้อฟื้นปรับปรุง ส่งเสริม สิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม.

บางคนอาจจะไม่ยอมรับ คือไม่ยอมฟัง โดยเห็นว่า ไม่มีเรื่องทางศีลธรรม ที่จะต้องรื้อฟื้นหรือปรับปรุง, คือเขาไม่ยอมรับว่ามีศีลธรรมเสื่อมนั่นเอง; หลับตาพูด เอาเองว่า การศึกษาก็เจริญ ศีลธรรมก็เจริญ อะไรก็ล้วน แต่เจริญ. เดียวนี้อาตมา มาชี้ให้เห็น หรือแสดงเหตุผล ให้เห็นว่ามันเป็นอย่างอื่น, คือมันอยู่ในสภาพที่เสื่อมทราม อย่างหนัก จนถึงกับเป็นอันตรายที่จะทำความวินาศให้แก่ โลกนี้; นี้สภาพแห่งศีลธรรมในปัจจุบันนี้ เป็นอย่างนี้. แต่ไม่มีใครรู้สึกว่ามันเสื่อมทราม, ไม่มีใครถือหรือยอมรับ ว่าเสื่อมทราม ก็เลยพูดกันไม่ได้; จะพูดกันก็แต่คนที่ยอม พิจารณาแล้วก็เห็นว่า มันอยู่ในสภาพที่เสื่อมทราม.

คนที่ไม่เห็นว่ามีปัญหาทางศีลธรรมเสื่อมทรามนั้น ก็โทษกันไม่ค่อยได้นักเหมือนกัน; เพราะว่าเรื่องนี้เป็นมา อย่างช้อนเร็น, เป็นมาอย่างลึกซึ่งพรางตาที่สุด คือ เป็นมาทีละน้อย ๆ แล้วคนก็เคยชินกันมาเรื่อย ๆ. มัน เป็นสภาพที่เห็นว่าดีแล้วเสมอ แล้วก็เคยชินกันกับสภาพ

๑๐๘

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ไว้ศีลธรรมนั้น มาทีละน้อย ๆ จนไม่รู้สึกว่ามันไว้ศีลธรรม; น้อยคนที่จะสังเกตเห็น.

แม้คนที่สังเกตเห็น ก็ยังเห็นว่าเป็นปัญหาเล็กน้อย ไปเสียอีก; เพราะว่าเขาเพ่งเล็งกันแต่ประโยชน์ทางวัตถุ : จะเอาเงิน หรือ วัตถุที่หาได้ด้วยเงินนี้ มาเป็นหลัก; ไม่ มองดูไปทางศีลธรรม. มองดูแต่ที่ประโยชน์ เช่น ทรัพย์ สมบัติ เป็นต้น ว่ามันเจริญที่อยู่แล้ว; แล้วก็ไม่ต้องคิด อะไรรอีก. ศีลธรรม ก็ต้องดีแน่ โดยไปถือหลักว่าถ้าวัตถุ เจริญแล้ว จิตใจก็ต้องเจริญเอง; อย่างนี้ว่าเอาเองทั้งสิ้น.

เดี๋ยวนี้วัตถุเจริญแล้ว จิตใจก็เสื่อมไป จนจะไม่มี เหลือ; เพราะนิยมกันแต่เรื่องความร่ำรวย มีเกียรติ ชื่อเสียง ที่เรียกกันว่า “ลัทธินายทุน” ซึ่งกำลังครองโลก. เขาบูชานายทุน แทนที่จะบูชาสุภาพบุรุษที่ยากจน. คำว่า “สุภาพบุรุษ” ได้หายไปจากโลก มานานหลายปีแล้ว. เมื่อ อาตมายังเล็ก ๆ นั้น ยังพอได้ยืนอยู่บ้าง : การศึกษานิยม ความเป็นสุภาพบุรุษ เป็นจุดที่มุ่งหมาย. มหาวิทยาลัย ทั้งหลาย มุ่งจะผลิตสุภาพบุรุษเท่านั้นเอง; เดียวนี้ไม่มีแล้ว.

เขามุ่งจะผลิตวิชาเทคโนโลยี ให้คนมันเก่ง ให้รวย

๑๐๙

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม

เร็ว ทันตาเห็น อย่างนี้ทั้งนั้น; เรียกว่า บุษานายทุนแทนที่จะบุษาสุภาพบุรุษผู้ประกอบไปด้วยคุณธรรม. แล้วก็ยอมรับชนกรรมชาติพ คนยากจนที่เต็มไปด้วยอบายมุข โดยไม่เห็นว่าเป็นคนจนที่น่าตียดายน; แล้วก็มองการที่คนจนกับคนร่ำรวย มุงทำลายกันเท่านั้น; ไม่มองเห็นว่าต่างฝ่ายต่างไร้ศีลธรรมอย่างเสมอกันทีเดียว แม้ว่ารูปร่างของศีลธรรมนั้นมันจะต่างกันไปบ้าง.

คนจนก็ยังไม่คิดจะถอนตัวจากอบายมุขทั้งหลายที่ได้มีไว้เป็นหัวข้อ ดิ่มน้ำเมา เทียวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำการงานที่กำลังมืออยู่ในหมูคนจน; มันก็นอนอยู่อย่างนั้นเอง. ส่วนทาง คนมั่งมี ก็รู้จักแต่จะผูกขาด หรือว่ากอบโกย หรือว่ารวบรวม ให้มีความร่ำรวยมากขึ้น. ในโลกนี้มันจึงเต็มไปด้วยของ ๒ สิ่งนี้ที่ทั้งกันห่างไกล; พูตกันไม่รู้เรื่อง ก็สร้างปัญหายุ่งยากขึ้นมาในโลก. ไม่มีใครมองว่า เพราะขาดศีลธรรม จึงได้เกิดสิ่งนี้ขึ้น : เกิดนายทุนขึ้นมา ก็เพราะขาดศีลธรรม, เกิดคนยากจนเข็ญใจขึ้นมา ก็เพราะขาดศีลธรรม, ถ้ามีศีลธรรมปัญหาทั้ง ๒ นี้ก็หมดไป.

๑๑๐

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

นี่เรียกว่า สภาพศีลธรรมในยุคปัจจุบัน ถูกมองข้าม; ก็มีผลเท่ากับไม่ได้มอง, หรือว่าอย่างดีก็มองผิด ๆ ไม่ตรงตามที่เป็นจริง; ฉะนั้นสภาพศีลธรรมในปัจจุบันนี้ ต้องถือว่า เสื่อมหรือทราม ถึงขนาดที่เป็นอันตรายแก่มนุษย; ต้องหยิบขึ้นมาพิจารณา เพื่อรีบนพื้นปรับปรุง แก้ไขส่งเสริม ให้กลับมีศีลธรรมในสภาพที่น่าพอใจ.

ที่นี่เราจะต้องดูที่ คำว่า “ศีลธรรม” กันอีกครั้งหนึ่ง; แม้ว่าจะเป็นคำพูดซ้ำ ๆ ซาก ๆ บางคนอาจจะรำคาญแล้วก็ได้.

คำว่า “ศีลธรรม” ที่เราพูดกันอยู่นั้น มันก็เหมือนกับหลับตาพูด; ไม่รู้ว่าศีลธรรมที่แท้จริงคืออะไร เข้าใจไปเสียว่า เป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่มีก็ได้, ถึงไม่มีก็ไม่มีอะไร ไม่ทำให้บ้านเมืองฉิบหาย. ถ้ายิ่งขึ้นเข้าใจผิดกันอยู่อย่างนี้ก็เป็นอันว่า ไม่มีทางที่จะรื้อฟื้นส่งเสริมศีลธรรมให้ได้ดี.

อย่าลืมนะ คำว่า “ศีลธรรม” จะต้องแปลว่า สิ่งซึ่งกระทำความปรกติ; สีสละแปลว่า ปรกติ ธรรมแปลว่า สิ่ง

๑๑๑

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม

ศีลธรรม แปลว่า สิ่งที่ทำให้ความปรกติ ตามตัวภาษาบาลี
 แท้ ๆ ต้องแปลอย่างนี้ แปลอย่างอื่นไม่ได้. คำว่า ศีลธรรม
 สิ่งที่ทำให้ความปรกติ; ปรกติของอะไร? ปรกติของสิ่ง
 ทั้งปวงที่มีอยู่ในโลก คือไม่โกเลาหล วุ่นวาย ระส่ำระสาย
 เป็นทุกข์ เป็นร้อน; นั่นแหละเรียกว่า ปรกติ. ถ้ามีอะไร
 ที่ทำให้เกิดความปรกติ สิ่งนั้นก็เรียกว่าศีลธรรม สิ่งที่ทำให้
 ความปรกติ; เอาตามตัวหนังสือเป็นอย่างนี้. ถ้าเราเอา
 ตามความหมายมันก็จะขยายออกไปนิดเดียวว่า “สิ่งที่จะทำ
 สังคมให้เป็นปรกติสุข ให้มีปรกติสุข ทำโลกให้มีปรกติสุข”,
 นั่นแหละคือศีลธรรม. เดียวนี้เราไม่มองลึกลงไปถึง
 ความหมายของศีลธรรมเช่นนี้ ก็เลยเห็นเป็นสิ่งที่เล็ก ๆ
 น้อย ๆ พุดเล่นแต่ริมฝีปาก; ในโรงเรียนก็ให้ลูกเด็ก ๆ
 จดไว้ในสมุดบ้าง แล้วก็ปิดสมุด เด็ก ๆ ก็ไม่มีศีลธรรม.
 ฉะนั้นจึงไม่รู้ว่าจะศีลธรรมได้เสื่อมไป, หรือว่าทรมลงไป
 ขนาดที่ว่ามันเป็นอันตรายแล้ว.

คำว่า “ศีลธรรม” แปลสั้น ๆ ว่า สิ่งที่ทำให้ความปรกติ
 เท่านั้นแหละ แต่ว่าความหมายมันหลายชั้น. ปรกติใน
 บุคคลเราคนหนึ่งก็มี, คือ เรามีร่างกายปรกติ ใจคอปรกติ

๑๑๒

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

เราก็สบาย เพราะมีศีลธรรมในคน ๆ หนึ่ง. ถ้าปรกติของ
 บ้านเมือง ของสังคม ก็แปลว่าบ้านเมืองเป็นปรกติ; ไม่มี
 เรื่องเดือดเนื้อร้อนใจ ไม่ระส่ำระสาย เพราะการเบียด-
 เบียดกันเป็นต้น. ถ้าเป็นปรกติของประเทศทั้งประเทศ
 ความหมายก็อย่างเดียวกัน กระทั่งเป็นความปรกติของโลก
 ทั้งโลก ก็เป็นโลกที่มีปรกติสุข. แต่ในระดับต่ำ ๆ ทั้งสิ้น.

ระดับที่สูง ก็คือว่า มีความปรกติทางจิตใจแล้ว,
 มีความเป็นปรกติทางสติปัญญา คือมีความเห็นถูกต้อง
 ความคิดถูกต้อง ความเชื่อถูกต้อง จนกระทั่งกิเลสเกิด
 ไม่ได้. กิเลสเกิดขึ้นไม่ได้ นี่คือความปรกติสูงสุด; ถ้าปรกติ
 เด็ดขาดลงไปจริง ๆ ก็คือการบรรลुพระนิพพานใน
 พระพุทธศาสนา. ฉะนั้นคำว่าความปรกตินี้ มันหมายความว่า
 ตั้งแต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ขึ้นไป จนถึงเรื่องใหญ่โตที่สุด
 สูงสุดที่สุด คือพระนิพพาน.

เดี๋ยวนี้เราพูดกันแต่เพียงว่า ความปรกติในบ้าน-
 เมือง หรือในโลก; เพราะว่าสมัยนี้ถ้าพูดถึงบ้านเมือง มัน
 ก็กินความไปทั่วโลก เพราะว่าผิดจากสมัยก่อนซึ่งต่างคน
 ต่างอยู่ ไม่ผูกพันกันเหมือนสมัยนี้. ก็คิดดูเป็นตัวอย่าง

๑๑๓

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม

เช่นว่าเขารบกันที่ประเทศอื่น, เขาเล่นไม่ซื่อ เขาทำลายกัน อัจฉริยะยกัน เอาเปรียบกันที่เมืองอื่น; แต่ผลสะท้อนนั้น มันก็มาถึงประเทศเราที่ไม่ได้ทำอะไรกับเขาด้วย.

ตัวอย่างเช่น น้ำมันแพง น้ำมันไม่มี; มันเป็นเรื่องที่คนอื่นเขาทำ แต่แล้วก็มาถึงประเทศที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเขาด้วย พลอยเดือดร้อน. นี่ก็เพราะว่า โลกสมัยนี้มันเป็นโลกที่เล็กนิดเดียวแล้ว คือสัมพันธ์ถึงกันไปหมด; เรา รู้เรื่องทั่วโลกได้ภายในไม่กี่นาที ไม่กี่ชั่วโมง. ปฏิบัติการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นที่มุมโลกไหน ก็แพร่หลายไปเกี่ยวข้องกับมุมโลกอื่น ภายในไม่กี่นาที; ฉะนั้นต้องถือว่า โลกนี้มันเล็กเท่าฝ่ามือแล้ว.

เราพูดถึงศีลธรรมของบ้านเมือง มันก็ไม่พ้นที่จะเกี่ยวกับศีลธรรมของโลกทั้งโลก; ฉะนั้นการที่เอาตามพูดว่า ศีลธรรม ก็หมายถึงศีลธรรมของโลก. มันได้ไป, แล้วมันได้ท่วมลงจนมีแต่คนเห็นแก่ตัว ทำความยุ่งยากลำบากกันขึ้นทั่วไปหมด. นี่เรียกว่าสภาพของศีลธรรมในปัจจุบัน มันมีอยู่อย่างนี้.

รายละเอียดอย่างอื่น ได้กล่าวมาแล้วในการ-

๑๑๔

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

บรรยายครั้งที่แล้ว ๆ มาอย่างมากมาย. ในวันนี้ก็สรุป-ความกันแต่เพียงว่า เราควรจะมีมุมมองภาวะ แห่งความเลื่อมทางศีลธรรม ในโลกปัจจุบันนี้ให้ชัดเจน ก็จะทำให้เกิดความคิดที่จะรื้อฟื้น ปรับปรุง แก้ไข หรือว่าส่งเสริม แล้วแต่ควร จะทำอย่างไร. มีอีกนิตหนึ่งซึ่งควรจะเอามาพิจารณากัน ก็คือว่า ควรจะเปรียบเทียบกันดู ระหว่างศีลธรรม ๒ ยุค ๒ สมัย; ถ้าเห็นแล้วจะตกใจ; เมื่อตกใจแล้ว ก็จะทำให้เกิดความคิดหรืออื่น ในการที่จะปรับปรุงแก้ไข. แต่บางคน อาจจะไม่ตกใจ คือ ไม่รู้สึกว่าจะเลื่อม เหมือนอย่างที่กำลัง มาแล้วข้างต้นก็ได้; ฉะนั้นต้องขอชักชวนให้เปรียบเทียบ.

... ..

การเปรียบเทียบที่คร่าว ๆ หยาบ ๆ ที่สุด ก็คือ เปรียบเทียบศีลธรรมในสมัยที่ต่างคนต่างอยู่.

สมัยโน้นสัก ๑๐๐ ปี ๒๐๐ ปี ๓๐๐ ปี ก็ได้ กระทั่งว่าสมัยหินสมัยคนป่าเลย มันต่างคนต่างอยู่; แล้วสมัยปัจจุบันเวลานี้หยก ๆ ที่เรียกกันว่า สมัยป้องกัน มันต่างกันอย่างไร? ศีลธรรมสมัยป้องกัน ทุกวันนี้ มีศีลธรรม

๑๑๕

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม

อย่างไร? และศีลธรรมสมัยที่คน ต่างคนต่างอยู่ ไม่มีทาง จะหลอกลวง เอาเปรียบหรือคิดทำลายกันเหมือนอย่าง คนสมัยปิงปองนั้น ต่างคนต่างอยู่; ประโยชน์ไม่ผูกพันกัน มันก็ไม่จำเป็นที่จะต้องคิดทำลายล้างกัน; ในสมัยนั้นมัน มีศีลธรรมอย่างไร? ก็จะมองเห็นได้ด้วยตนเองทุกคนว่า มันต้องต่างกันอย่างที่ว่าเปรียบกันไม่ได้ กับสมัยที่คน ต้องหลอกลวงกัน อิจฉาริษยากัน หมำกันทุกกระเบียดนิ้ว.

เปรียบเทียบสำหรับเด็ก ๆ ฟัง ก็ต้องเปรียบเทียบว่า; เมื่อสัก ๑๐๐ ปี มาเนืองกับเดี๋ยวนี้ มันต่างกัน อย่างไร? เราจะเห็นได้จากประวัติหรือบันทึกต่าง ๆ กระทั่งรูปภาพที่เหลืออยู่ปัจจุบันนี้: สักร้อยปีมานี้ ผู้หญิง ฝรั่งเขาสวมเสื้อยาวถึงข้อมือ กระโปรงถึงตาตุ่ม; คนไทย ก็ตามกันเขาตามเคย; ฉะนั้นเราเห็นรูปผู้หญิงผู้ดีเจ้านาย สมัยก่อนนั้นก็สวมเสื้อถึงข้อมือ กระโปรงถึงตาตุ่ม; สมัยนี้ผู้หญิงฝรั่งนั้นเขาจะไม่นุ่งผ้ากันแล้ว; ฉะนั้น ศีลธรรมมันจะต่างกันอย่างไรร.

หรือว่าสมัยเมื่อร้อยปีมานี้ พวกเอเชียกลาง กระทั่งอินเดียนี้ ผู้หญิงก็ยังคลุมหน้า ไม่มองเห็นหน้า,

๑๑๖

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ผ้าถุงก็ปกถึงตาตุ่มเหมือนกัน; เดียวนี้ก็ตามกันฝรั่ง จะ ไม่นุ่งผ้ากันอีกแล้ว. ก็ลองคิดดูเถอะว่า ศีลธรรมมันจะ ต่างกันอย่างไร? ถึงในประเทศไทยเรา ในสมัยที่บรรพบุรุษ ยังนุ่งผ้าโจงกระเบนสไบเฉียง หรือว่าเป็นชายก็ไม่ต้องสวม เสื้อ. นี่มันต่างกันอย่างไรรกับสมัยนี้ ซึ่งฮือไปตามกันฝรั่ง, ผ้าก็จะไม่ค่อยนุ่งกันแล้ว.

นี่เรียกว่าเห็นได้ง่าย ๆ ถ้ามีอายุประมาณสัก ๖๐ - ๗๐ ปี ก็ยังเห็น, หรืออย่างน้อยก็ยังเห็นได้จากรูปภาพ จากบันทึก จากประวัติต่าง ๆ ; แล้วก็เปรียบเทียบกันดู ว่าศีลธรรมมันจะต่างกันอย่างไรร.

สมัย ๕๐ ปี มาเนี้ ผู้หญิงไม่กล้าเหยียบเงาของพระ. อาตมาเองก็เคยประสบ ที่ผู้หญิงเขาหลีกเลี่ยงไม่ยอมเหยียบ เงา; แล้วที่ประหลาดมากอีกทีหนึ่งก็ว่า แม่ไม่มีแดดไม่มี เงา เขาก็ไม่กล้าเหยียบตรงที่ ถ้าสมมติว่ามีแดดแล้วเงามัน จะอยู่ที่ตรงไหน. เมื่อเดินสวนทางกับผู้หญิง ผู้หญิงเขา จะหลีกเลี่ยงไปทางบน คือทางต้นแสง ไม่มีทางที่จะเหยียบเงา. เดียวนี้ไม่มีให้ดู ไม่มีให้ประสบ; แต่ว่าเมื่อไม่กี่ปีมานี้ก็ ยังได้เห็น.

๑๑๗

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม

เมื่อไปประเทศพม่า ไปร่วมสังคายนา ไปเดินเล่น อยู่ในสนามใหญ่ข้างที่พัก ซึ่งมีคนมามาก มาเที่ยว พระก็ลงไปเดินเหมือนกัน; ได้ยินเสียงผู้หญิงร้องว่าวัด อยู่ทางหลังเหมือนกับถูกงูกัด อะไรทำนองนั้น. พอเหลือว ไปดู ก็ได้รับความแต่เพียงว่า เขาไม่ทันดู ก็ไปเหยียบเงาพระ เข้า. นี่เรียกว่าประเทศพม่า ยังล่าหลังไทย ยังเหยียบเงา พระแล้วสะดุ้งเหมือนกับถูกงูกัด. ถ้าอย่างนั้นศีลธรรมจะ เป็นอย่างไร?

พอมาถึงสมัยนี้ แล้วระวังเถอะว่า ผู้หญิงจะชน พระหกคะเมน. สมัยที่เขาไม่กล้าเหยียบเงาพระนั้น มันก็มีอะไรที่เป็นเครื่องวัดอีกหลายอย่าง; เหมือนว่า จะออกไปจากวัดต้องสะบัดเท้า ไม่ให้ทรายในวัดติดเท้าออกไป บ้าน, หรือกำขยะมูลฝอยในวัดออกไปทิ้งนอกรั้ววัด, แล้วก็กำทรายในคลองมาใส่ในวัด เท้าที่จะทำได้; แล้ว สุนัขสนานด้วยการแห่พระ, สุนัขสนานด้วยการก่อดิถี พระทราย. เดี่ยวนี้มีคนไหนบ้างที่จะสุนัขสนานด้วยการแห่พระ, หรือว่าก่อดิถีพระทราย; นี้เขาเห็นเป็นเรื่อง บ้าบอไปแล้ว มันก็มีไม่ได้. แล้วก็เทียบดูเถอะว่าจิตใจจะ

๑๑๘

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ต่างกันอย่างไร ในสมัยที่ยังชอบก่อดิถีพระทราย กับสมัยที่เห็นเป็นเรื่องบ้า ๆ บอ ๆ ไปแล้ว. เขาอยากจะไปแต่งเนื้อแต่งตัวยั่วยวนกันมากกว่า; นี่สมัยอย่างนั้นกับ สมัยอย่างนี้.

สมัยนี้แต่งตัวกันอย่างที่เรียกว่าอนาจาร; เขาไม่ ปกปิดส่วนที่ควรจะปกปิด, แต่ไม่มีใครถือว่าเป็นอนาจาร. เพราะไม่ปกปิดส่วนที่ควรจะปกปิด, ไม่มีใครถือว่าเป็นอนาจาร เขาถือว่าเป็น่าดู. ดูผู้หญิงที่เขาแต่งกระโปรงสั้น เวลาเขาจะ นั่งจะลุก หรือว่าทำพิธีต่าง ๆ มันน่าเกลียด มันเป็น อนาจาร; แต่เขาก็ไม่ถือว่าเป็นอนาจาร เพราะจะไปหลับ หูหลับตา ตามกัณฑ์วัฒนธรรมตะวันตก นี่จึงเปลี่ยนไปมาก อย่างกับเรียกว่ามันตรงกันข้าม.

เดี๋ยวนี้ไม่มีคำว่าหิริและโอตตปะ สำหรับจะมา ตักเตือนกัน, ถึงตักเตือนกันก็ไม่ยอมฟัง. การที่นุ่งผ้าไม่ ปิดอวัยวะที่ควรปิดนั้น เป็นคนหน้าด้าน ไม่มีหิริโอตตปะ แต่ไม่มีใครว่าใคร ถึงแม้ใครจะว่าใคร ก็ไม่มีใครเชื่อ.

เมื่อจิตมันทรามอย่างนี้แล้ว ศีลธรรมอื่น ๆ มันก็ หายไป; เช่น เดี่ยวนี้ไม่มีวัฒนธรรมที่จะพูดว่า “นกก็เป็น

๑๑๕

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม

บุญ คนกินเป็นทาน” จะทำอะไรลงไปในพื้นที่ดินละครีก่อนนี้เขาเพื่อนกเพื่อขโมย นกกินเป็นบุญ คนกินเป็นทาน; เดี่ยวนี้ไม่มีได้. คำว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น นี้ จะเหลืออยู่แต่ในหนังสือ ไม่อยู่ที่ปากคนที่พูดพร่ำพูดทุกเช้าทุกเย็น โดยเฉพาะเวลาให้พระสวดมนต์; เพราะว่าเขาจะไม่ให้พระสวดมนต์กันเสียแล้ว.

ที่นั่นก็ลูกกลมขึ้นมาเรื่อย ๆ จนถึงกับว่า ลักขโมยของวัดก็ได้ ของสาธารณะก็ได้ เผาอาคารเรียน ของรัฐบาลของประชาชน สาธารณะก็ได้. นี้อย่างที่หนังสือพิมพ์เขากำลังลงในไม่กี่วันนี้.

เดี๋ยวนี้เขาไม่มีมารดาบิดา ไม่มีครูบาอาจารย์แล้ว; มีแต่คนที่ต่างคนต่างหาประโยชน์; เหมือนที่เด็กๆ สมัยนั้นมันกินนมสัตว์ ไม่ได้กินนมแม่ มันก็เลยเป็นคนที่ไม่มีความรู้สึกว่าบิดามารดามี. ถ้าว่าเด็กดูดนมแม่อยู่ในอก กอดอกแม่อยู่ มันจะรู้สึกอย่างไร. แล้วมันไปกินนมขวด ที่ถือกินเองก็ได้, หรือว่าจะให้คนอื่นเลี้ยงอย่างเครื่องจักรอะไร; เด็ก ๆ เหล่านี้ จะมีความรู้สึกในนิสัย

๑๒๐

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

สันดานต่อบิดามารดาอย่างไร; นั้นแหละขอให้ดูให้ดี.

เมื่อทุกคนรู้จักแต่ความสะดวกสบาย ส่วนตัวก็สร้างความเห็นแก่ตัว มีเขามิเรก ก็ดูถูกผู้อื่นง่ายที่สุด กระทั่งดูถูกดูหมิ่นศาสนาอื่น พวกอื่น; เช่นดูหมิ่นผิวงดงาม, มีแผนการทำลายผู้อื่น. แล้วเขาก็อยู่ดี กินดี ในทางกิเลสตัณหา ชวนกันยกเลิกศีล ข้อที่ ๓ เสียโดยปริยาย, คือไม่เอามาพูดกัน ยอมรับเสียว่ามันถูกต้อง. นี่คือ ไม่ถือว่า ศีลธรรมเป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องศึกษา ไม่สนใจ แยกออกไปเสียจากการศึกษา.

สรุปแล้วก็เรียกว่า มันเป็นหน้ามือ กับหลังมือ สำหรับภาวะทางศีลธรรมของมนุษย์ในโลกสมัยปัจจุบัน; เมื่อเป็นอย่างนี้แล้วจะไม่เรียกว่าควรจะรื้อฟื้น ปรับปรุงแก้ไข ส่งเสริมกันต่อไปให้คืนดี แล้วก็จั่วอย่างไร.

... ..

ที่นี้ก็จั่วโดยหัวข้อสังเขป อย่างที่วามาแล้ว ว่าเราจะต้องรื้อฟื้น จะต้องปรับปรุง จะต้องแก้ไข จะต้องส่งเสริม จะต้องรักษา ตามสมควรแก่กรณีที่จะต้องทำ

๑๒๑

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม

อย่างไร. ที่จริงคำเหล่านี้มันไม่ใช่คำเดียวกัน อย่าเอาไปปนกันเสียหมด แยกออกไปเป็นคำ ๆ แล้วก็มองเห็นชัด ก็จะทำให้เต็มที่ว่า รื้อฟื้น แก้ไข ปรับปรุง ส่งเสริม และรักษา เป็นต้น.

ที่นี้ก็พูดถึง คำว่า “**รื้อฟื้น**” ไม่มองกันอย่างลวก ๆ. เราจะรื้อฟื้นอะไรบ้าง? การรื้อฟื้นมันคล้ายกับว่าเป็นการถอยหลังเข้าคลอง. อาตมาพูดว่าถอยหลังเข้าคลอง มีคนสั่นหัว; แต่ที่จริงมันต้อง “ถอยหลังเข้าคลอง”. เช่นไม่ค่อยชอบจะนุ่งผ้ากันเดี๋ยวนี้. ก็จะต้องย้อนไปหาชอบนุ่งผ้า, แล้วผ้าที่มันสั้นไม่ปกปิดส่วนที่ควรปกปิดนั้น จะต้องถอยหลังเข้าคลองไปหาเสื้อผ้าที่มันปกปิดมิดชิดถึงข้อเท้าถึงตาตุ่ม ทุกส่วนที่มันควรปกปิด. นี้เรียกว่าถอยหลังเข้าคลอง, หรือว่า เลิกความที่ไม่รู้จักอายเสียคือความด้านที่ไม่รู้จักตัว.

เดี๋ยวนี้มีความด้านที่ไม่รู้จักตัว ไม่รู้จักว่ามันด้าน ไม่รู้จักว่าเป็นอนาจาร แล้วก็ทำอนาจารอยู่; ฉะนั้นต้องย้อนกลับไปหาความรู้จักละอาย ไปมีความละอาย กระทั่งละอายผีसांग. เมื่อเล็ก ๆ เคยได้ยินเขาพูดกันมาก

๑๒๒

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

“ถูกละอายผีसांग”; เดี่ยวนี้เขาไม่พูด, ยิ่งเด็ก ๆ แล้วพูดไม่เป็น ว่าถูกละอายผีसांग นี้พูดไม่เป็น. สมัยคนแก่งพูดเป็นว่า ถูกละอายผีसांग; ต้องย้อนกลับไปหาสมัยที่พูดเป็นว่า “ถูกละอายผีसांग ไม่มีใครเห็น กูก็ทำไม่ได้” นี้เรียกว่าถอยหลังเข้าคลอง รื้อฟื้นมาตรฐานอันนี้ขึ้นมาอีก.

รื้อฟื้นทุกอย่างที่ควรจะรื้อฟื้น; ยกตัวอย่าง เช่น การศึกษา การปฏิบัติ และผลของการปฏิบัติ. ในทางพระศาสนา มันก็ต้องรื้อฟื้นให้เป็นปรีชาที่ถูกต้อง, เป็น การปฏิบัติที่ถูกต้อง, แล้วหวังผลที่ถูกต้อง. เดี่ยวนี้เรียนปรีชาเพื่อประโยชน์ หาเงินทำนอกทำใจ; นี้ไม่ถูกต้องตามความมุ่งหมายของพระพุทธเจ้า. ถ้าปฏิบัติ แล้วก็ปฏิบัติ อวดคนเพื่อหาประโยชน์. ถ้าต้องการผลของการปฏิบัติ ก็ต้องการผลเป็นลาภสักการะ ชื่อเสียง สรรเสริญ เกียรติยศ; เหล่านี้ มันไม่ถูกต้อง มันไม่แท้จริง.

ต้องรื้อฟื้นให้การศึกษา การปฏิบัติ และผลของการปฏิบัตินี้ กลับไปสู่ความถูกต้องหรือแท้จริง จะต้องเรียกว่าถอยหลังเข้าคลอง อยู่อีกนั่นแหละ. เพราะเดินผิดคลอง เหมือนกับว่า เรือเดินเข้าไปเกยตื้น ขึ้นอยู่กับแกว;

๑๒๓

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม

ฉะนั้นต้องถอยหลังให้มันลงร่อง แล้วก็เดินต่อไป, หรือว่าขับรถจะตกถนนอยู่แล้ว มันก็ต้องถอยหลังมาขึ้นถนนกันเสียใหม่, หรือว่าขับรถไปมันจะตกเหว แล้วมันต้องถอยหลังมาเสียใหม่ให้มันถูกทาง.

ชนบทรรมนิยมจารีตประเพณีอะไร ที่จะกำจัดความมีจิตทรมานเสียได้นี้ ต้องรื้อฟื้นเอามาใหม่ กลับไปหาชนบทรรมนิยมประเพณีที่เคยทำให้เกิดความละอายผีสง่านั้นแหละเพื่อกำจัดความมีจิตทรมานเสียได้. จารีตประเพณีเหล่านั้นต้องรักษาไว้ แม้ว่าเดี๋ยวนี้จะดูว่ามันงมงายนั้นคนโง่ดูไม่เป็น; จารีตประเพณีบางอย่าง ที่คนเดี๋ยวนี้, เด็กสมัยนี้ว่างมงายนั้นแหละ มันรักษามนุษย์ไว้ได้ ไม่ให้กลายเป็นคนหน้าดำนั้น ไม่ให้กลายเป็นคนมีจิตทรมาน.

ที่นี่จะต้องย้อนไปหาวัฒนธรรมประจำชาติไทย ที่มีลักษณะแห่งความเป็นไทย ไม่สุญชาติ; วัฒนธรรมไทยจะต้องทำความเป็นไทยเสมอ, นี้เราก็ละทิ้งเสีย ไปเอาวัฒนธรรมตะวันตก; เพียงเท่านี้ มันก็สุญชาติแล้ว, สูญชาติไทยในทางจิตใจ. ถ้ามันมากเกินไป นิยมกิเลสตัณหา แล้วก็สุญชาติแห่งความเป็นมนุษย์; มันไม่เป็นชาติมนุษย์

๑๒๔

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

แล้ว มันเป็นชาติอะไรก็แล้วแต่จะเรียก. มันจะเลวยิ่งกว่าชาติเดรัจฉานเสียอีก; ถ้าไปรับลัทธิวัตถุนิยมเห็นแก่กิเลส เห็นแก่เนื้อหนังมากเกินไป ก็สุญชาติแห่งความเป็นมนุษย์, แล้วก็สุญชาติแห่งความเป็นไทย คือเป็นอิสระจากกิเลส หรือว่าเป็นอิสระจากการครอบงำของพวกอื่น.

ถ้าเราถือวัฒนธรรมไทย เราจะเป็นไทย เราจะมีอิสระ; พอเราไปรับวัฒนธรรมเนื้อหนังของตะวันตกมา เราก็สูญความเป็นไทย ก็เรียกว่าสูญชาติไทยในทางวัฒนธรรม. ถ้าเป็นอย่างนี้แล้ว ไม่เท่าไรก็สูญชาติไทยในทางการเมือง, คือจะเป็นข้าเขาจริง ๆ ด้วย. ระวังอย่าให้สุญชาติทางจิตทางวิญญาณ; แล้วก็จะไม่สูญชาติในทางการเมือง. แต่เดี๋ยวนี้สุญชาติในทางจิต แล้วก็เป็นที่ล้าในทางการเมืองยิ่งเข้าไปทุกทีแล้ว จนจะเรียกว่าเป็นสุนัขรับใช้เขาก็ได้ ก็สุญชาติในลักษณะอย่างนี้.

ต้องย้อนกลับไปหาวัฒนธรรมไทย ที่ไม่ทำให้สุญชาติใด ๆ เลย, ต้องรื้อฟื้นให้กลับมาอีก ให้มีการกลับมาแห่งคำพูด ที่เราพูดกันติดปาก ตั้งแต่สมัยหลายสิบปีมานี้; เช่นคำว่า บาบ บุญ คุณโทษ อย่างนี้มันเป็นคำ

๑๒๕

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม

ประเสริฐที่สุด ที่ควรจะต้องติดอยู่ที่ปาก. นี่เขาก็ไม่ได้พูดกันแล้ว, มีแต่การพูดกันแต่ว่า “ได้หรือไม่ได้, ได้มากหรือได้น้อย”, เขาจะพูดแต่อย่างนี้.

ถ้าคนโบราณเขาจะพูดว่า มันมีบาปบุญคุณโทษ เป็นอย่างไรนะ, ดูให้ตืออย่างนั้นอย่างนี้, หรือพูดว่าวัดวาอาราม. เดี่ยวนี้ไม่มีใครอยากจะทำอะไร. นี่คนแต่ก่อนมีจิตใจอยู่กับวัดวาอาราม นั้นหมายความว่า เขาต้องการความสงบ ต้องการเรื่องที่สูงขึ้นไปในทางจิตใจ เขาจึงพูดว่าวัดวาอารามอะไรอยู่บ่อย ๆ อยู่เสมอ ๆ.

คำว่า “พระเจ้าพระสงฆ์” เดี่ยวนี้ได้ยินไหม? คำว่าพระเจ้าพระสงฆ์เคยได้ยินไหม? พระเจ้าพระสงฆ์มีแต่ที่เอาไปด่าอยู่ตามหน้าหนังสือพิมพ์, และไม่เรียกว่าพระเจ้าพระสงฆ์ด้วย. คำว่า “พระเจ้าพระสงฆ์” ที่เคยพูดกันมาแต่ก่อนก็ค่อยหายไป ๆ.

คำว่า “นรกสวรรค์” นี้ก็ไม่มีแล้ว เพราะว่าแปลผิด เข้าใจผิด ว่านรกอยู่ที่ใต้ดิน สวรรค์บนฟ้า. ที่จริงนรกก็คือความร้อนใจอยู่ในอกในใจ สวรรค์คือความสบายใจ

๑๒๖

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

อยู่ในอกในใจ; “สวรรค์ในอกนรกในใจ” คนโบราณเขาแปลถูก เขาจึงพูดถึงอยู่เสมอ. เด็กสมัยนี้เอง เขาเรียนมาอย่างอื่นก็ไม่ยอมรับความหมายของคำว่านรก หรือสวรรค์ เป็นต้น; ในที่สุดก็ไม่รู้จักพระคุณของบิดามารดา. ถ้าพูดว่าพระคุณของบิดามารดา เด็กสมัยนี้เขาหัวเราะเยาะ; อาตมาสังเกตเห็น ที่หัวเราะเยาะอยู่ในใจก็มี.

สิ่งที่กล่าวมาแล้วนี้ต้องกลับมา, ต้องกลับมา, ต้องรื้อฟื้นให้กลับมา ศีลธรรมจึงจะกลับมา.

ในที่สุด ให้เข้าใจความหมายอันลึกซึ้งทางจิต-วิญญาณ ซึ่งมีอยู่เป็นคู่กันกับทางวัตถุ : ถ้าเรามีทรัพย์สมบัติ เป็นวัตถุ เช่น เงินทอง นี้ก็เรียกว่าทรัพย์อย่างวัตถุ; แต่ถ้าเรามีความดี มีธรรมะเป็นทรัพย์สมบัติ นี้เขาเรียกว่าอริยทรัพย์. พอพูดว่า “อริยทรัพย์” เด็กสมัยนี้มันก็หัวเราะฮาอีกเหมือนกัน.

นี่สิ่งเหล่านี้ต้องกลับมา ยิ่งกว่านั้นยังต้องรู้ความหมายของคำว่า “ทางวิญญาณ” ให้ครบถ้วน; เช่น พระพุทธเจ้านี้ ถ้าเป็นคนก็เรียกว่าอย่างวัตถุ. แต่ถ้าพระพุทธเจ้าอย่างเป็นทางการ ก็เรียกว่าพูดอย่างทาง

๑๒๗

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม

วิญญาน. พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม. นี่เป็นพระพุทธเจ้าในทางวิญญาน. ที่นี้เด็ก ๆ เขารู้จักพระพุทธเจ้ากันแต่พระพุทธรูปอย่างมาก ไม่นึกถึงพระพุทธเจ้าที่เป็นคน ๆ เดินอยู่ในประเทศอินเดีย สมัยโน้นด้วยซ้ำไป; แล้วทำไมจะรู้จักธรรมะที่เป็นพระพุทธเจ้า อย่างที่พระองค์ตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม”.

หรือว่า เรื่องอบาย ๔ นี้ ถ้าเป็นภาษาวัตถุ นรกก็หมายถึงจับไปใส่นรก. หรือว่าเดรัจฉานก็สัตว์เดรัจฉานตามทุ่งนา, เปรตก็คือ เปรตอย่างที่เขาเขียนรูปภาพ ตามฝาผนังโบสถ์, อสุรกาย ก็ผีชนิดไหนก็ไม่รู้ ไม่มีตัวตน; อย่างนี้เรียกว่าทางวัตถุ. แต่ถ้าทางวิญญานแล้ว หมายความว่าความอีกอย่างหนึ่ง:-

- นรก คือความร้อนใจ ทุกคราวที่คนร้อนใจ ด้วยเหตุอันใดก็ตาม ตัวความร้อนใจที่สูมอยู่ในใจนั้นคือนรก.
- เดรัจฉาน นั้นคือ ความโง่ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวในจิตใจ นั่นคือความเป็นสัตว์เดรัจฉานที่มีอยู่ในจิตใจ.
- เปรต ก็คือ ความทิวกระหายอย่างไม่มีเหตุผล

๑๒๘

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ที่มีอยู่ในจิตใจ.

- อสุรกาย ก็คือ ความขลาดความกลัวไม่มีเหตุผล ไม่กล้าทำสิ่งที่ควรจะทำ มันเป็นความกลัวเหลือประมาณอย่างนี้ นี่คือนอกอสุรกายที่มันมีอยู่ในจิตใจ.

อบายทั้ง ๔ โดยทางวิญญานแล้ว มีอยู่ในจิตใจ; แต่ถ้าโดยทางวัตถุแล้ว มันอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ : นรกก็อยู่ที่ใต้ดิน, เดรัจฉานก็อยู่ตามทุ่งนา; นี่มันเป็นภาษาวัตถุ รู้กันแต่เพียงเท่านั้น มันไม่สำเร็จประโยชน์, แล้วพอมมาถึงสมัยนี้ คนก็ไม่ยอมเชื่อ บัดทิ้งไปหมดเลย. คำว่าอบายทั้ง ๔ นี้ เด็ก ๆ สมัยนี้หัวเราะเยาะ เพราะเขาไม่รู้ว่ามันอยู่ที่ไหนโดยแท้จริง. นี่ต้องรื้อฟื้นขึ้นมา ให้มีความเข้าใจถูกต้องกันเสียที ให้มีนรก มีสวรรค์ มีพระพุทธเจ้า มีอะไรชนิดที่แท้จริงขึ้นมาอย่างนี้. นี่เรียกว่า การรื้อฟื้นในทางศีลธรรม.

ที่นี้มาถึงคำว่า **ปรับปรุง** สมมติว่า รื้อฟื้นขึ้นมาแล้ว มันก็ต้องปรับปรุง, หรือว่าเดี๋ยวนี้มันถูกน้อยเกินไปก็ต้องปรับปรุงให้มันถูกมากขึ้น.

การปรับปรุงนี้ ต้องปรับปรุงให้เหมาะกับโลกที่

๑๒๙

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม

ก้าวหน้าทางวัตถุ อย่าให้เป็นทาสของวัตถุ; แต่ให้เป็นนายของวัตถุ. ให้วัตถุ ความเจริญทางวัตถุมาส่งเสริมศีลธรรม ให้เกิดศาสนาพระศรีอารีย์ขึ้นมา, คือทางวัตถุก็เจริญทางจิตใจก็เจริญ; ให้ศาสนา ให้ศีลธรรมก้าวหน้า ชนิดที่มันเข้ากันได้กับระบบเศรษฐกิจ หรือการเมือง. อย่างนี้แหละคือปรับปรุง; เดียวนี้ไม่มีการปรับปรุง ก็ยิ่งหันหลังให้กัน แล้วก็ขัดขวางกัน ก็เลยเป็นมนุษย์ที่ไม่เป็นมนุษย์ ไม่มีศีลธรรม, ไม่มีธรรมแห่งความเป็นมนุษย์. นี่ขอตัดความไว้แต่เพียงข้อนี้ คือข้อที่ว่าปรับปรุง.

เดี๋ยวนี้ไม่รู้ว่า จะไม่มีศีลธรรมเอาเสียเลย, มันยังเหลืออยู่สัก ๑ เปอร์เซ็นต์ ๒ เปอร์เซ็นต์ก็ได้ แล้วก็อยู่ในสภาพที่ไม่รู้จัก ต้องมาปรับปรุงให้รู้จัก ให้ใช้ประโยชน์ได้ ก็จะแก้ปัญหาในยุคปัจจุบันนี้ได้ ที่ว่าเสื่อมทางศีลธรรม.

เดี๋ยวนี้ธรรมชาติมันก็ไม่อำนวยแล้ว การบรรยายนี้ก็ต้องหยุดไว้เพียงเท่านี้ก่อน. ขอให้ทุกท่านสวด ต้องหยุดการบรรยายเพราะฝนจะตก.

๑๓๐

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

๑๓๑

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม

๑๓๔

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ โดยหัวข้อใหญ่ว่า อริยศีลธรรม เป็นครั้งที่ ๑๐ ในวันนี้, อาตมาจะได้กล่าว โดยหัวข้อย่อยว่า การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริม ศีลธรรม ซ้ำกันกับครั้งที่แล้วมาโดยหัวข้อของเรื่อง; เพราะว่าในครั้งที่แล้วมา ผมได้ตกเสียกลางคันไม่ทันจะ จบเรื่อง จึงจำเป็นต้องพูดต่อให้จบในวันนี้. หัวข้อนั้น ว่า การรื้อฟื้น แล้วก็ปรับปรุง และส่งเสริม แล้วก็รักษา ไว้ในที่สุด. นี่คือน้ำที่ที่เราจะต้องกระทำ ต่อสิ่งที่

๑๓๕

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

เรียกว่าศีลธรรมในทุกวันนี้.

สำหรับคำว่ารื้อฟื้น ก็ได้อธิบายเสร็จสิ้นไปแล้ว ในการบรรยายครั้งก่อน; ก็คงเหลือแต่คำว่า การปรับปรุง การส่งเสริม และการรักษา; แม้ว่าคำว่าปรับปรุงนั้นก็ได้อธิบายไปแล้วตามสมควร ก่อนแต่ที่ฝนจะตกลงมาเสีย แต่มันก็ยังไม่ชัดเจน หรือไม่จบ จึงต้องพูดทบทวนกันบ้างตามที่สมควร.

โดยส่วนใหญ่ก็ต้องทบทวนกัน ให้ถึงข้อความที่กินความกว้าง หรือครอบคลุมไปหมดทุกหัวข้อของการบรรยาย ซึ่งจะต้องขอย้ำหรือขอเตือนท่านทั้งหลายให้ระลึกนึกถึงให้แจ่มแจ้งอยู่ตลอดเวลา; การฟังข้อความต่อไปนี่ก็จะเป็นการง่ายขึ้น. แม้ที่สุดแต่คำว่า อริย-ศีลธรรม ซึ่งเป็นชื่อเรื่องนี้ก็ จะต้องทบทวนไว้ในใจเสมอ,

บางคนคงจะรู้สึกแปลกประหลาด ในการที่มีคำว่า อริยะเติมเข้ามา; มีคำว่าศีลธรรมเพียงคำเดียวไม่พอ, ยังต้องมีคำว่า “อริยะ” เติมเติมเข้ามากลายเป็นว่า ศีลธรรมที่เป็นอริยะ หรือของพระอริยะ หรือที่เป็นชั้นประเสริฐสุด ดังนี้ เป็นต้น.

๑๓๖

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ที่เติมคำว่าอริยะเข้ามา ก็เพื่อจะให้สมบูรณ์หรือครบถ้วนอย่างหนึ่ง, และมีเหตุ เพื่อจะแยกตัวออกมาเสียจากคำว่าศีลธรรม, หรือความหมายของคำว่าศีลธรรมที่เขาใช้กันอยู่ทั่ว ๆ ไปในภาษาชาวบ้าน ซึ่งแปลกประหลาดจนถึงกับต้องมีคำประกอบนั้นประกอบนี้เข้ามา เช่นคำว่า ศีลธรรมอันดีของประชาชน ซึ่งชวนให้เข้าใจผิดไปว่า ศีลธรรมอันเลวของประชาชนก็มี.

ที่นี้ก็อยากจะให้มีความหมายที่ชัด โดยที่ดัดไม่ได้ ก็เลยเติมคำว่า อริยะ เข้ามาในกรณีของเรา. ตามธรรมดา หรือทั่ว ๆ ไป คำว่า “ศีลธรรม” ใช้ในความหมายที่แคบคือเฉพาะเรื่องประพฤติวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ในทางสังคมเท่านั้น; นั่นก็พอที่จะกล่าวได้ว่า เป็นศีลธรรมที่รับรองกันอยู่ทั่ว ๆ ไป. ถ้าใช้คำว่า อริยศีลธรรม แล้ว ต้องมากกว่านั้น, ก็เลยต้องถือเอาตามตัวพยัญชนะของคำว่า ศีลธรรมให้ลึกลงไป หรือให้มากไปกว่าธรรมดาที่เขาถือกันอยู่.

ดังนั้นจึงต้องขอเตือนท่านทั้งหลายว่า เราจะกล่าวถึงสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมเป็นพิเศษ คืออย่างน้อยก็ใน

๑๓๗

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

ความหมายที่เป็นขั้นพิเศษ; แต่ก็ยังตรงตามตัวหนังสืออย่างยั้ง ไม่ใช่ว่าพิเศษแล้ว ก็จะไกลออกไปจากความหมายของคำ ๆ นั้น ตามตัวหนังสือ. นี่ก็เป็นสิ่งที่ต้องขอย้ำ หรือขอเตือนอยู่เสมอด้วยเหมือนกัน ว่าให้ถือเอาตามความหมายของคำว่าศีลธรรมให้ลึกซึ่งที่สุดตามตัวหนังสือ. อริยะนั้นก็แปลว่า ประเสริฐ ยกไว้ก่อนก็ได้; แต่คำว่า สีละ กับ ธรรมะ นี้เป็นใจความสำคัญโดยตรง. สีละ แปลว่า ปรกติ ตามตัวหนังสือ แปลว่าปรกติ ไม่แปลเป็นอย่างอื่น. คำว่า “ธรรม” ในที่นี้ก็แปลว่า “สิ่ง” ในความหมายทั่ว ๆ ไป; ถ้าเป็นเรื่องในทางศาสนา ก็หมายถึงการปฏิบัติ.

สำหรับคำว่า “ปรกติ” นี้ บางคนสงสัยว่าทำไม, มันกินความไปถึงไหน? ก็ขอให้ถือเอาความรู้สึกตามธรรมชาติ ก็แล้วกัน; ว่าถ้าผิดปรกติ ก็เรียกว่าผิดศีละ หรือ ศีล. เช่นเราถือศีล ๕ ศีล ๘ นั่นก็คือทำให้มีความปรกติขึ้นในกาย ในวาจา หรือกระทั่งใจ; แต่มาเรียกว่าศีละ ก็ไม่ค่อยเล็งถึงคำว่า ปรกติ ก็เข้าใจผิดได้. แต่ถ้ารู้แล้วก็เข้าใจได้ว่า แม้ที่สุดแต่การถือศีล นี้ก็

๑๓๘

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

เนื่องด้วยความปรกติ คือการทำให้ปรกติ. นี่ถ้ากล่าวโดยใจความทั้งหมด มันก็คือปรกติทั้งหมด; อะไรผิดปรกตินั้นก็เรียกว่า เสียไปแล้วในส่วนศีล.

ความปรกตินี้มีได้ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ และมีออกไปได้แม้กระทั่งทางวัตถุ; แต่เรื่องทางวัตถุนั้นก็ไม่ค่อยได้พูดกัน ถ้าจะพูดกันก็ต้องพูดถึงวัตถุที่เกี่ยวข้องกันอยู่กับบุคคล. เช่นในบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ถ้าวัตถุทั้งหลายที่วางเกะกะอยู่นั้น มันไม่เป็นปรกติ ก็เรียกว่าบ้านนั้นไม่มีศีลธรรม แสดงถึงความที่เจ้าของไม่มีศีลธรรม ก็ได้เหมือนกัน; เพราะว่ามีวัตถุต่าง ๆ ที่วางอยู่ในบ้านเรือนของบุคคลนั้น มันไม่ปรกติ. ดูไปทั่ว ๆ บ้านแล้วมันปรกติก็ใช้ได้; ถ้ามาดูที่กายวาจา ของบุคคลก็ปรกติ ก็เรียกว่าใช้ได้ คือมีศีลธรรม.

ถ้าดูละเอียดลงไปอีก ก็เห็นได้ว่า ทุกอย่าง ที่เนื้อที่ตัวของบุคคลนั้น มันก็ปรกติ : การกิน การถ่าย การประพฤติประจำวันอะไรต่าง ๆ มันก็ปรกติ; แม้แต่จะอยู่ด้วยกันหลายคนมันก็ปรกติ ไม่กระทบกระทั่ง ไม่ทะเลาะวิวาทกัน เหมือนที่เป็นกันอยู่โดยมาก นี้ก็เรียกว่า

๑๓๙

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

ปรกติ ในส่วนบุคคล, ส่วนกาย ส่วนวาจา ในภายนอก.

ถ้าคำว่า ปรกติ นี้ มีโอกาสที่จะขยายความสูงขึ้น ไป ก็เป็นการปรกติทางจิตใจ คือจิตใจไม่มีกิเลสรบกวน. ถ้าเป็นอย่างที่สุด ถึงที่สุด ปราศจากกิเลสรบกวนโดยสิ้นเชิงแล้ว ก็ต้องเรียกว่านิพพาน คือความปรกติถึงที่สุดในขั้นนิพพาน; เรื่องของนิพพานก็กลายเป็นเรื่องศีลธรรมไป, ในลักษณะอย่างนี้ ซึ่งควรจะเรียกว่า อริยศีลธรรม. แต่ว่าที่แล้ว ๆ มา เราไม่เอาเรื่องของนิพพานมาเป็นเรื่องของศีลธรรม เพราะว่าเราเอาคำว่าศีลธรรมในความหมายธรรมดาสามัญมาใช้พูดกัน.

คำที่ใช้พูดกันอยู่ทั่วโลกนั้นยิ่งต่ำมาก สำหรับคำว่า ศีลธรรม; แต่ถ้าพูดกันแต่ในวงพุทธศาสนา และโดยเฉพาะภาษาของพุทธศาสนาแล้ว คำว่า "ศีลธรรม" นี้ก็จะไปไกลจนถึงนิพพานก็ได้; เพราะว่าการประพฤติปฏิบัติ ในทางศีล สมาธิ ปัญญา ทุกอย่างทุกประการนั้น ก็เพื่อความ เป็นปรกติ, และความเป็นปรกติสูงสุดก็คือ มรรค ผล นิพพาน; ฉะนั้น เรื่องมรรค ผล นิพพาน ในฐานะเป็นศีลธรรมก็พูดได้ และเป็นความจริงด้วย. แต่ว่าเขาไม่พูดกัน; เลยเอา

๑๔๐

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

เรื่องศีลธรรมมาไว้เป็นเพียงเรื่องต่ำ ๆ เตี้ย ๆ, ประพตติ ต่อกันในชั้นโลก ๆ หรือระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้องกันอยู่ในรูปของสังคม เพียงไม่กระทบกระทั่งกันก็พอแล้ว.

นี่คือสิ่งที่จะต้องขอเตือนให้เข้าใจกันไว้ เดียวก็จะปนกันยุ่ง; ยิ่งเมื่อกล่าวถึง คำว่าอริยศีลธรรม ด้วยแล้ว ก็ยิ่งหมดจดสิ้นเชิง ในเรื่องของความปรกติ; ขอให้เข้าใจไว้อย่างนี้.

... ..

ที่นี้ก็พูดถึงหน้าที่ที่จะต้องทำต่อจากครั้งที่แล้ว มา. ที่พูดว่า รื้อฟื้น นั้นก็หมายความว่า มันหายไป มันเสื่อมไป เราก็ต้องดึงกลับมา.

ถ้าอยากรู้ว่ามันหายไปอย่างไร ก็ต้องเปรียบเทียบ. ในที่นี้ได้ทำการเปรียบเทียบพอให้สังเกตเห็นว่าชั่วไม่กี่ปีมานี้ ศีลธรรมได้หายไปอย่างไร; นับตั้งแต่ว่า จะเปรียบเทียบกันดูในทางหลักปรัชญาพยานหลักฐาน ว่าสมัยที่คนเขาแต่งเนื้อแต่งตัว ปกปิดร่างกายกันมิดชิด เมื่อไม่กี่สิบปีมานี้ กับถึงสมัยนี้ซึ่งเขาไม่คิดจะปกปิดร่างกาย เพราะว่า

๑๔๑

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

กิเลสมันครอบงำ อยากจะใช้สิ่งยั่วยวนเหล่านั้นแสวงหาประโยชน์ให้แก่ตน.

นี่ก็ลองเปรียบเทียบดูว่า มันต่างกันอย่างไร, อะไรมันหายไป? ก็คือ หิริโอตตดับปะมันหายไป, ความหน้าด้านมันเข้ามาแทน. นี่การรื้อฟื้นมันก็ต้องกลับไปหาความรู้สึกรู้สึกที่เรียกว่าหิริและโอตตดับปะ; อย่างนี้เป็นต้นก็เรียกว่าการรื้อฟื้น. อย่างนี้ไม่แปลกไปจากที่เคยทำมาแล้ว ก็นับว่าเป็นส่วนหนึ่งเท่านั้น คือทำให้ดีตามเดิม ในส่วนที่ขาดหายไป. นี่เรียกว่าการรื้อฟื้นก็แล้วกัน ในส่วนศีลธรรมจะต้องมีการรื้อฟื้นกันใหม่ โดยรายละเอียด ซึ่งไปคิดเอาเองได้.

... ..

ที่นี้ก็มาถึง **การปรับปรุง** นี้เล็งเฉพาะลักษณะที่โลกมันเปลี่ยนไป ๆ.

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาของโลกมันเปลี่ยนไป แล้วสิ่งต่าง ๆ ที่เนื่องอยู่ด้วยการศึกษานั้น มันก็เปลี่ยนไป; เพราะความต้องการของมนุษย์มันเปลี่ยนไป. ที่นี้ ส่วน

๑๔๒

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ศีลธรรมก็จะต้องได้รับการปรับปรุงให้กลมกลืนกันไปได้ กลับความเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ ในโลก โดยเฉพาะคือการศึกษา กระทั่งถึงเรื่องเทคโนโลยีทั้งหลายที่กำลังบูชากัน ดังว่าพระเจ้า; นี่ก็เป็นสิ่งห้ามไม่ได้. การศึกษาก็ต้องเปลี่ยนไป, อาชีพก็ต้องเปลี่ยนไป, การงานทั้งหลายก็ต้องเปลี่ยนไป; นี่เป็นเรื่องที่ห้ามไม่ได้แน่.

ที่นี้ส่วนศีลธรรมเล่า จะต้องทำอะไร? มันจะเปลี่ยนไปตามนั้นจนให้เป็นเรื่องผิดไป นี่มันก็ไม่ได้เหมือนกัน; ดังนั้นจึงทำได้แต่เพียงการปรับปรุงให้มันไปด้วยกันได้ไม่ขัดขวางความเจริญก้าวหน้าของโลก ในปัจจุบันนี้. สำหรับการปรับปรุงนี้ จะต้องเล็งไปถึงสิ่งที่เรียกว่าการศึกษา เป็นสิ่งแรก.

นี่ก็เคยเตือน เคยพูดอย่างซ้ำ ๆ ซาก ๆ มาแล้วว่า เรากำลังมองการศึกษากันอย่างผิด ๆ จนลากเอาการศึกษาไปตามหลังกิเลส ตัณหา ของคนในโลก; การศึกษาก็เลยผิด แล้วก็ให้โทษ คือเป็นการศึกษาที่ทำลายศีลธรรมหนักขึ้นไปอีก, แทนที่จะส่งเสริมศีลธรรมกลับทำลายศีลธรรม. ถ้ายิ่งศึกษาอย่างนี้กันมากเท่าไร โลกนี้ก็ยิ่ง

๑๔๓

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

ไม่มีศีลธรรม; เดียวนี้ก็กำลังบูชาการศึกษาที่ทำลายศีลธรรมกัน มากยิ่งขึ้นทุกที.

หรือจะพูดให้เบาหน่อย ก็พูดว่า การศึกษานี้ไม่ส่งเสริมศีลธรรมเสียเลย; เพราะเขาให้ศึกษากันแต่เรื่องวัตถุ, แล้วศึกษาการใช้วัตถุ, การแสวงหาประโยชน์จากวัตถุให้มากที่สุด ที่เรียกว่าเทคโนโลยี หรืออะไรอีกหลายอย่างหลายประการ. ให้การศึกษากันแต่เพียงเท่านี้; เด็ก ๆ ก็รู้เพียงเท่านั้น กระทั่งเป็นหนุ่ม เป็นสาวขึ้นมา ก็รู้แต่จะแสวงหาความสุข สนุกสนาน เพลิดเพลินจากวัตถุ, ก็หาปัจจัยเพื่อให้ได้อย่างนั้น มันก็เลยเห็นแต่เงิน เห็นแต่ได้ เห็นแต่จะหาเงินเพื่อเป็นปัจจัยซื้อหาความสุขสนุกสนานทางวัตถุ; การศึกษาในโลกมันมีแต่อย่างนี้.

ผลก็เกิดขึ้นอย่างที่เราเห็น ๆ กันอยู่ เป็นพยานหลักฐานอย่างที่ไม่ต้องหลีกเลี่ยง ไม่ต้องปิดพิ้วอะไรกัน ว่ามันเต็มไปด้วยวิกฤติการณ์ คือภาวะที่เดือดร้อนระส่ำระสาย ไม่พึงปรารถนาอย่างยิ่งขึ้น ๆ เลยเปรียบเทียบกันได้ง่าย ทั้งในส่วนเหตุ คือการประทุติกระทำ และทั้งในส่วนผลที่เราได้รับอยู่.

๑๔๔

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

อย่างกรุงเทพฯ สมัยที่มีแต่รถลาก; อาตมาก็เคยไปเห็น. แล้วสมัยนี้มันเต็มไปด้วยรถยนต์จนหนไม่พอ อาตมาก็เคยเห็นเหมือนกัน; แล้วก็ดูศีลธรรมของคนลากรถ กับคนขับรถยนต์นี้ มันต่างกันอย่างไรฟ้ากับดิน. ถ้าเอามาพูดมันก็เป็นเรื่องว่าคน ซึ่งไม่จำเป็น ไปดูเอาเองก็แล้วกัน ว่าศีลธรรมของคนลากรถลาก กับศีลธรรมของคนขับรถยนต์ คนขับแท็กซี่มันต่างกันมาก.

นี่เรียกว่าเป็นส่วนผล ก็บอกอยู่แล้วในตัวว่า ทำไมการศึกษาที่เรียกว่าเจริญก้าวหน้า มันไม่ช่วยแก้ไข ปัญหาข้อนี้; ฉะนั้นจึงยกขึ้นมากล่าวในฐานะเป็นสิ่งที่ว่า จะต้องปรับปรุง สิ่งแรก คือการศึกษา ให้ถูกต้องเสียก่อน, การปรับปรุงทางศีลธรรมจึงจะทำได้. ถ้าการศึกษาไม่พอ คนก็โง่ คนก็เข้าใจผิด และไม่รูเรื่องศีลธรรมมันก็ปรับปรุงกันไม่ได้, หรือว่าการศึกษาจะดันทุรังไปในทางที่เป็นข้าศึกแก่ศีลธรรม มันก็ปรับปรุงศีลธรรมไม่ได้. ดังนั้น จึงเกิดเป็นปัญหาที่ยุ่งยากขึ้นมาสองเท่าตัวเป็นอันน้อย คือว่า การศึกษานั้นจะต้องทันโลกสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงด้วย, และการศึกษานั้นจะต้องเป็นการส่งเสริมศีลธรรมด้วย;

๑๔๕

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

แล้วมันยังยากตรงที่ว่า ความเปลี่ยนแปลงนี้มันช่างเร็วเหลือเกิน มันเร็วอย่างกับวิ่งไปที่เดียว ก็ยิ่งลำบากมากขึ้นไปอีก.

... ..

อยากจะขอร้อง ให้พิจารณาดูสิ่งที่เรียกว่า การศึกษานี้ให้มาก ให้ละเอียดออกไป ในข้อที่ว่า ทำสิ่งที่เรียกว่าการศึกษานั้น มันเป็นอะไรหลาย ๆ อย่าง พร้อมกันไปในตัว.

การศึกษาเป็นอะไรหลาย ๆ อย่างพร้อมกันไปในตัว : เป็นเครื่องก่อสร้างมนุษย์ทั้งทางกายและทั้งทางจิตขึ้นมา, และยังเป็นรากฐานของการเป็นอยู่ หรือของศีลธรรมของมนุษย์, เป็นเครื่องชักจูงมนุษย์ไปทางไหนก็ได้. เรามีการศึกษาอย่างไร สิ่งนั้นมันจะแวดล้อมเราให้คิดนึกไปแต่ในทางนั้น, เราจึงพูดกันไม่ค่อยจะรู้เรื่อง เพราะเหตุนี้ ในระหว่างบุคคลที่มีการศึกษาต่างกัน. ดังนั้นควรจะต้องถือว่าสิ่งที่เรียกว่าการศึกษานั้น คือสิ่งที่สร้างสรรค์มนุษย์และสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันอยู่กับมนุษย์.

๑๔๖

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ถึงแม้คำว่า “ศึกษา” นั้นเอง ก็ยังกินความไปได้หลายทิศหลายทาง : เป็นตัวการศึกษาอันโดยตรงก็ได้ เป็นสิ่งแวดล้อมการศึกษาก็ได้, เกี่ยวข้องกับการศึกษาก็ได้, สนับสนุนส่งเสริมการศึกษาก็ได้; แต่รวมแล้วก็เรียกกันว่า การศึกษา. ถ้าไม่แยกดูให้ดี มันก็จะมีผลกระทบที่บกพร่อง เช่น ไปส่งเสริมแต่ให้เรียนหนังสืออย่างเดียว; ให้ความฉลาดอย่างเดียว; ไม่ได้ให้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ที่เกี่ยวกับจิตใจ หรือเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า วิญญาณ หรือการประพฤติการปฏิบัติอย่างอื่น.

เดี๋ยวนี้พอพูดถึงการศึกษา ก็มีคำว่า เทคโนโลยี ฟุ้งท่ายเข้ามา คล้ายกับว่าเป็นสพติดเทคโนโลยีกันขึ้นมาอีกอย่างหนึ่งแล้ว. การศึกษาที่บูชาเทคโนโลยี อย่างที่กำลังเป็นอยู่เดี๋ยวนี้ มันไม่ใช่เป็นเทคโนโลยีเฉย ๆ; แต่เป็นการทำให้มนุษย์เป็นทาสของวัตถุ. พุทธภาษารธรรมะก็ว่าเป็นทาสของกิเลสตัณหา; ยิ่งศึกษากันแบบนี้ก็ยิ่งเป็นทาสของกิเลสตัณหา, ไม่เคยมีเทคโนโลยี ที่จะถอนคนออกมาเสียจากกิเลสตัณหา.

ว่าโดยที่แท้แล้วพระพุทธศาสนาก็เป็นเทคโนโลยี;

๑๔๗

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

แต่เป็นเทคโนโลยีที่ทำหน้าที่ตรงกันข้าม คือ พาคนออกไป
 เสียจากกิเลสตัณหา, หรือให้คนชนะกิเลสตัณหา. นี่เป็น
 เทคโนโลยีของพระพุทธเจ้า แต่เขาไม่ฝืนถึง ไม่ประสีประสา
 และไม่รู้จัก และไม่ต้องการ; ฉะนั้นการศึกษาถ้านิยมเป็น
 รูปเทคโนโลยีกันแล้ว มันก็ควรทำพร้อม ๆ กันไปทั้งสอง
 ฝ่าย คือทั้งทางฝ่ายวัตถุ และทั้งทางฝ่ายจิตใจ. การศึกษา
 อย่างนี้เท่านั้น ที่จะส่งเสริมศีลธรรม, และนำไปสู่สิ่งที่
 เรียกว่า สันติสุขในส่วนบุคคล, และสันติภาพในส่วนสังคม
 ทั้งโลก. สรุปความว่า การศึกษานี้มีตัวตนอย่างนี้ ที่จะ
 ส่งเสริมศีลธรรม.

ที่นี่ยังมีการศึกษาโดยอ้อม ที่เราเรียกว่าการศึกษา
 เหมือนกัน แต่ไปเรียกชื่ออย่างอื่น ซึ่งอยู่ในพวกที่จะต้อง
 ปรับปรุง; ยกตัวอย่าง เช่น การกีฬา.

ที่เขาไปเรียกชื่อมันว่าการกีฬา; แต่โดยเนื้อแท้
 มันก็เป็นการศึกษาชนิดหนึ่ง คือมันฝึกฝนความมีจิตใจที่
 เป็นธรรม เป็นสุภาพบุรุษหรือถูกต้อง. ถ้ามีการกีฬา
 ถูกต้อง การกีฬานั้นก็เป็นการศึกษาในด้านวิญญาน
 คือลึกลงกว่าจิตใจเสียอีก; มันไปถึงเรื่องของสติปัญญา

๑๔๘

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ทิวทัศน์ ความคิด ความเห็น ความเชื่อ อันสูงสุดนั้น. แต่เดี๋ยว
 นี้คนเป็นทาสของการศึกษาผิด ที่นำไปสู่กิเลสตัณหา แล้ว
 ก็ทำให้การกีฬาพลอยเป็นอย่างนั้นไปด้วย; ฉะนั้น จึงเล่น
 กีฬาอันธพาล เอาเปรียบ คดโกง. อยู่เฉย ๆ ก็ไม่มีการ-
 เอาเปรียบใครคดโกงใคร; พอไปเล่นกีฬาเข้าก็เป็นโอกาส
 ที่จะเอาเปรียบและคดโกง.

ดูให้ดี ควรจะเห็นว่า การกีฬาที่ไม่ควรจะเป็นเรื่อง
 ของการแพ้ชนะกัน อย่างมีโมหะมาครอบงำ. การกีฬา
 อย่างต่ำ ควรจะเป็นการบริหารร่างกาย ให้เข้มแข็ง เป็น
 พลศึกษา, การกีฬาแท้จริงที่สูงขึ้นไปก็คือ ฝึกหัดจิตใจ
 ให้เป็นผู้รู้จักยอม รู้จักเสียสละ ให้จิตใจเป็นนักกีฬาสูง
 ยิ่งขึ้นไป. เช่น ถึงกับว่า เรายอมเป็นฝ่ายแพ้ หรือเรายอม
 เป็นฝ่ายผิด ถ้าเรื่องมันจะเรียบริ้อยกันไป; อย่างนี้จึงจะ
 เรียกว่านักกีฬา. ทั้งที่เราเป็นฝ่ายถูก เราก็ยอมให้เขาเป็น
 ฝ่ายชนะ หรือเป็นฝ่ายถูก เรายอมเป็นฝ่ายแพ้ก็ได้เพื่อให้
 เรื่องร้ายต่าง ๆ มันระงับกันไป.

เดี๋ยวนี้เขาไม่ถือกันอย่างนี้; เขาเป็นฝ่ายผิดด้วย,
 แล้วก็จะเอาเป็นถูกต้องด้วย, แล้วก็ยังบุกรุกก้าวร้าว

๑๔๙

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

ล่องเินเข้าไปในความถูกต้องของผู้อื่น, จนการกีฬาเป็นเหตุให้แตกสามัคคี สร้างความอามาตจองเวร ขว้างระเบิดใส่กัน และเป็นมูลเหตุให้ต้องเผาโรงร่ำโรงเรียนของตัวเองอย่างนี้เป็นต้น. นี่มาจากการกีฬาที่ไม่เป็นการกีฬา, เป็นการศึกษาที่ไม่ใช่เป็นการศึกษา; เพราะว่ามันเมาความแพ้วและความชนะ ด้วยความโง่เขลาอย่างภูตผีปีศาจ. พูดอย่างนี้ก็ต้องขอภัยว่าเป็นคำหยาบ แต่ว่ามันต้องพูดเพราะว่าจำง่ายดี.

การศึกษาคือการกีฬา นี่ กำลังกลายเป็นสิ่งที่เป็นภูตผีปีศาจ ที่ทำลายสันติสุขสันติภาพในจิตใจของคน; ฉะนั้นจะต้องแก้ไขจะต้องปรับปรุง การศึกษาส่วนที่อยู่ในรูปของการกีฬา. เดียวนี้เราก็ได้ยินข่าวแม่แต่การกีฬาระหว่างประเทศ คือการกีฬาของโลก นี่มันก็ยังโง่กัน ๑๐๐ เปอร์เซนต์. ไปอ่านดูก็แล้วกันว่า เขาทำกันอย่างไร.

ที่นี้การศึกษาชนิดอื่นต่อไปอีก การศึกษาที่อยู่ในรูปของศิลปะ.

คนบางคนเป็นนักศิลปะเกินไป เขาก็เอาศิลปะเป็นศิลปะ. ที่จริงศิลปะนี่ก็เป็นส่วนประกอบอันหนึ่ง, หรือ

๑๕๐

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

เป็นการศึกษาชนิดหนึ่ง ที่ทำให้คนเราละเอียดลออ. พวกคนโง่ ๆ ก็คือคนไม่มีศิลปะ; ที่พูดอย่างนี้อาจจะไม่มีใครเชื่อ, แต่ขอให้ไปสังเกตดู : ถ้าคนช่างสังเกตละเอียดลออ คนนั้นจะโง่ และคนนั้นจะมีศิลปะ. ฉะนั้นบางอย่างเราจะต้องเสียดสละฝึกฝนให้เราเป็นคนละเอียดลออ รู้จักศิลปะ พอใจในศิลปะ กระทั่งสร้างศิลปะ ได้ด้วยตนเองได้.

เขาจะเป็นคนเฉลียวฉลาดลึกซึ้ง สุขุมรอบคอบ มองเห็นอะไรกว่าคนธรรมดา; แม้ว่าจะมาเรียนธรรมะกันเรียนศาสนา กัน คนที่มีจิตใจเป็นศิลปะ จะมองเห็นธรรมะลึกซึ้งกว่าคนโง่ ที่ไม่มีหัวแห่งศิลปะเสียเลย. ก็ต้องถือว่าศิลปะนี่ก็เป็นการศึกษาอย่างหนึ่ง ที่เรียกว่าศิลปะที่แท้จริง ไม่ใช่ศิลปะลามกอนาจาร ซึ่งเดินผิดทางไปแล้ว.

ถ้าเราจะทำอะไรให้งาม ให้สวย ให้ละเอียด ให้ประณีต ให้ลึกซึ้ง เพื่อให้จิตใจดีกวาระดับธรรมดา ควรจะเรียกว่าศิลปะ, แล้วยังอาจจะเอามาเป็นเครื่องมือใช้สอยเพื่อประโยชน์อย่างนั้นอย่างนี้ อย่างนั้นได้อีก; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แม้ที่สุดแต่ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

๑๕๑

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

ถ้ารู้จักใช้ศิลปะมันก็ยิ่งดีจะสำเร็จประโยชน์ได้มากกว่า.

ที่เรียกกันว่า วิจิตรศิลป์ ก็หมายความว่าทำยาก แต่คนก็ทำได้; แต่เมื่อทำได้แล้ว ก็ไม่ทำไปในทางที่จะเป็นประโยชน์ อย่างที่เขาชอบพูดกันนักว่าเป็นศิลปะเพื่อศิลปะ; อย่างนี้อาตมาพูดว่ามันบ้า. ถ้าศิลปะเพื่อศิลปะแล้วมันจะมีประโยชน์อะไร; มันต้องเป็นศิลปะเพื่อสันติภาพหรือสันติสุขของมนุษย. อย่าศิลปะเพื่อศิลปะไปเสียอย่างเดียว ตระพืดตะพือเหมือนที่ชอบพูดกันอยู่เวลานี้. ต้องเป็นศิลปะเพื่อสันติสุข หรือสันติภาพของมนุษยเราทุกระดับ ทุกด้าน นั่นจึงจะเรียกว่าศิลปะ ที่ควรต้องการในหมู่มนุษย์, และโดยที่แท้ก็เป็นการศึกษาฝึกฝนชนิดหนึ่งด้วยเหมือนกัน.

เดี๋ยวนี้คนในโลก ก็กำลังทำผิดในเรื่องนี้ : ทำศิลปะเพื่อศิลปะ แล้วก็เตลิดเปิดเปิงไปตามความประดิดขี้ประดอย จนไม่มีประโยชน์อะไร ทั้งที่มันเป็นศิลปะ. เราก็ยอมรับว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นศิลปะ; แต่แล้วมันก็ไม่มีความหมายอะไร นอกจากทำให้คนพวกหนึ่งบ้ามากขึ้นในโลกนี้ คือ บ้าศิลปะชนิดที่ไม่เป็นประโยชน์แก่สันติภาพนั่นเอง.

๑๕๒

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

การศึกษาที่ดูต่อไปอีก ก็อยากจะระบุ เช่น ดนตรีหรือเพลง นี่ก็เป็นการศึกษา.

เด็ก ๆ ที่ร้องเพลงได้ จะฉลาดกว่าเด็กที่ร้องเพลงไม่ได้. ที่เป็นเด็กโง่ ๆ จนโตแล้วมันก็ยังร้องเพลงไม่ได้; ก็เพราะว่ามันโง่ แม้ที่สุดแต่ในการใช้เสียงใช้ลิ้น ใช้ปากใช้อะไร นี่มันโง่. ถ้าเด็กใช้เป็น ก็หมายความว่าฉลาด; การที่จะใช้ให้เป็น มันก็ต้องหัด ถ้าไปหัดฝึกเข้า มันก็เป็นการศึกษา. ฉะนั้นดนตรีและเพลง ก็เป็นอุปกรณ์อันหนึ่งที่จะทำให้คนฉลาดใช้ช่วยวะ เช่นปาก เช่นลิ้น เป็นต้น ให้เป็นประโยชน์แก่มนุษย์ด้วยกัน.

ดนตรีและเพลงนี้เขามีมาแต่เด็กคำบรรพนิรันดร์ คู่กันมากับมนุษยซึ่งใช้อย่างถูกต้องเป็นลำดับมา, คือใช้ดนตรีหรือเพลงเหล่านี้ เพื่อระงับอารมณ์ร้าย เพื่อหยุดอารมณ์เลว อารมณ์บ้า. เมื่อเกิดมีอารมณ์โกรธ อารมณ์เศร้า อารมณ์ขัดเคือง อะไรขึ้นมา ก็ใช้ดนตรีหรือเพลงกวาดล้างอารมณ์เหล่านั้นออกไปเสีย; ฉะนั้นจึงใช้ได้แม้แต่ในโบสถ์. เมื่อเขาใช้ถูกวิธี มันก็มีประโยชน์แม้แต่ในโบสถ์ คือจะใช้ดนตรีหรือเพลงล้างอารมณ์ร้ายออกไปเสียชั้นหนึ่งก่อน;

๑๕๓

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

มีจิตใจดี หรือเรียกว่าเป็นกลาง แล้วก็มานึกถึงพระเจ้า นึกถึงพระธรรม นึกถึงอะไรให้มันลึกซึ้งไปกว่านั้น; อย่างนี้ดนตรีและเพลงก็เป็นประโยชน์ และเป็นการศึกษา ยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

พอมาถึงบัดนี้ เขาใช้ดนตรีหรือเพลงนี้ เป็นเครื่องทำลายมนุษย : ใช้ดนตรีและเพลงกระตุ้นอารมณ์แล้ว อารมณ์ร้าย อารมณ์ที่บ้ากามอารมณ์ไม่รู้จักอาย จนเป็นลามกอนาจารแล้วไม่รู้สึกรู้สีกตัว ก็เห็นว่าเป็นของธรรมดาไป ถ้าเกิดเอามาเปรียบเทียบกันระหว่างยุคแล้ว ก็จะถึงกับสะดุ้ง, แม้แต่เพลงที่ส่งอยู่ตามสถานีวิทยุต่าง ๆ นี้ ถ้าเราลองเปรียบเทียบกันดูระหว่างยุคแล้วก็จะสะดุ้ง; เพราะเดี๋ยวนี้เขามีเพลง หรือบทเพลง หรือเนื้อร้อง ที่มันส่งเสริมกิเลสตัณหา ไม่ใช่เป็นเครื่องช่วยระงับ หรือข่มขี่กิเลสตัณหาเลย.

ดนตรีหรือเพลงก็เป็นสิ่งที่ต้องปรับปรุง ในฐานะที่เป็นตัวการศึกษาก็ได้, ในฐานะที่เป็นอุปกรณ์แก่ศีลธรรมก็ได้. นี่จะต้องปรับปรุงการศึกษาโดยตรงและการศึกษาโดยอ้อมอย่างนี้ จึงจะเป็นการปรับปรุงสิ่งที่เราเรียกว่า

๑๕๔

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ศีลธรรมพร้อมกันไปในตัว. เมื่อโลกมันหมุนเร็วยิ่งขึ้น เพราะว่าการคมนาคมหรืออะไรมันถึงกัน อะไรมันก้าวหน้า; เรื่องของศีลธรรมก็ต้องปรับปรุงให้มันไปด้วยกันได้ ก็ต้องปรับปรุงที่การศึกษา ที่เป็นรากฐานของทุกสิ่งทุกอย่าง ที่รวมทั้งศีลธรรมด้วย.

นี่อาตมาเรียกว่า การปรับปรุงสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม ก็เพื่อความเหมาะสมกับโลกที่ก้าวหน้าทางวัตถุ อย่าให้โลกนี้เป็นทาสของวัตถุ; เพราะมีการศึกษาถูกต้อง และมีศีลธรรมดี ให้เป็นนายเหนือวัตถุ, แล้วก็เอาวัตถุมาส่งเสริมความเป็นอยู่ ภายใต้การควบคุมของจิตใจที่มีศีลธรรม. ถ้าทำได้อย่างนี้ ศาสนาพระศรีอารียก็จะมีพลังขึ้นมาทันที แก่พวกเราสมัยนี้ คือจิตใจดีแล้วก็มีวัตถุเจริญ แล้วก็ส่งเสริมซึ่งกันและกัน; คนก็จะเป็นอยู่อย่างที่เราเรียกว่าโลกในศาสนาพระศรีอารียได้เป็นแน่นอน.

การปรับปรุงนี้ ยังจะต้องทำให้กว้างออกไป ให้กลมกลืนกันได้ กับศาสนา ทุกศาสนา, กลมกลืนกันได้กับวัฒนธรรมในโลกนี้ทุกสาขา. เดียวนี้ก็ยังทำผิด เพราะว่ามีกิเลสแห่งตัวกู - ของกู จัดเก็บไป คอยแต่จะมอง

๑๕๕

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

ใคร ๆ ก็อยากตื้ออยากเด่น อยากเร็ว อยากได้มาก อะไรด้วยกันทั้งนั้น; ฉะนั้นความล่าช้า ก็มาจากการที่ไม่ดูอะไรให้ถูกต้อง หรือให้เพียงพอ. การศึกษาล่าช้า มันก็มีได้; แม้ในการศึกษาที่เขาพูดว่าเจริญก้าวหน้าที่สุด มันเล่นตลกกันอยู่อย่างนี้ได้.

เช่นคนทั้งโลกเขาจะพูดว่า การศึกษาในโลกกำลังเจริญกำลังก้าวหน้า; แต่พวกพุทธบริษัทอาจจะมองดูอีกแนวหนึ่ง อีกความหมายหนึ่ง ว่าการศึกษาชนิดนี้มันล่าช้า ต่อการที่จะสร้างสันติภาพ ถ้าพูดอย่างภาษาชาวพุทธแท้ ๆ มันก็คือล่าช้าในการที่จะบรรลุพระนิพพาน ยิ่งทำไปยิ่งโง่ ยิ่งทำไปยิ่งไกลยิ่งห่างไกลต่อการบรรลุนิพพาน ก็เรียกว่าล่าช้าได้ในความหมายหนึ่ง. ฉะนั้น การศึกษาที่จัดไปอย่างวิ้ง ก้าวหน้าอย่างวิ้ง แต่ถ้าผิดจุดหมายของมนุษย์แล้ว ก็เรียกว่า ไม่ถึงจุดหมาย ไกลต่อจุดหมาย ห่างไกลต่อจุดหมาย; นี่มันล่าช้า.

แต่เมื่อเขาไม่ต้องการอย่างที่เราต้องการ มันก็พูดกันไม่รู้เรื่อง; เพราะเขาต้องการความก้าวหน้าทางวัตถุ, เราต้องการความก้าวหน้าทางจิตใจ. ต่างคนต่างมองกันใน

๑๕๘

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ลักษณะที่เรียกว่าดูหมิ่นกัน ว่าต่างฝ่ายต่างก็ล่าช้า. เดียวนี้เรามองเห็นในส่วนที่ว่าศีลธรรมตกต่ำลงไป มันล่าช้าต่อการเจริญก้าวหน้าทางโลก ๆ. โลกที่จำเป็นจะต้องไปตามประสาโลก อย่างที่ใครช่วยไม่ได้มันก็มีมันก็เป็นหน้าที่ของศีลธรรมที่จะช่วยแก้ไข ให้เข้ารูปเข้ารอยกัน, อย่าให้เป็นศีลธรรมที่ล่าช้าสำหรับมนุษย์ในยุคที่มันวิ้ง; เหมือนอย่างว่าเขาจะไปโลกพระจันทร์กัน อย่างนี้ก็ต้องเรียกว่า เป็นเรื่องก้าวหน้า มนุษย์ก้าวหน้ามากอย่างนี้. ระบบศีลธรรมบางอย่างก็ต้องแก้ไข หรือปรับปรุง หรือทำพร้อม ๆ กันไป; แล้วก็ไม่มีใครนึกถึงไม่รู้ว่าใครรับผิดชอบ.

นี่คือข้อที่นำเวทนาสงสารอย่างยิ่งในโลกนี้ : ไม่มีใครอาจรับผิดชอบ หรือเป็นตัวผู้รับผิดชอบ ในความผิดพลาดทั้งหลาย ที่มันมีอยู่ในโลกนี้. นี่จะไปโทษใครก็ได้ แม้ในประเทศ ๆ หนึ่ง ๆ ก็ไม่มีใครรับผิดชอบ อย่าวว่าแต่จะทั้งโลกเลย, และเพราะว่ามันรับผิดชอบไม่ไหว รับผิดชอบไม่ได้. ความผิดพลาดต่าง ๆ ในทางไหนก็ตาม; แม้ในทางการเมืองอย่างนี้ใครจะรับผิดชอบ? ก็ไม่รู้ว่ามีใคร

๑๕๙

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

จะรับผิดชอบ. แล้วก็เปลี่ยนบุคคลที่ทำหน้าที่นั้น ๆ, แล้วก็ไม่ต้องรับผิดชอบก็ได้ โดยอ้างว่ามันเหลือวิสัย; ก็เป็นเรื่องที่ดิ่งกันไปดิ่งกันมา. ไม่มีใครรับผิดชอบ ก็เลยไม่ต้องปรับใครให้เป็นความผิดของใคร. เดียวนี้โลกมันวุ่น แต่ศีลธรรมมันล้าหลัง; ก็ไม่รู้ว่าจะไปโทษให้เป็นความผิดของใคร.

ที่เรามาพูดกันอย่างนี้ ดูอีกทีหนึ่งมันก็คล้ายกับว่าไร้สาระ คือทำไม่ได้; แต่อาตมามาคิดว่าควรจะพูดกันให้รู้เรื่อง. ถ้าใครไม่ทำ เราทำก็ได้ ไม่เห็นเสียหายอะไร; เพราะอย่างน้อยมันก็ยังเป็นประโยชน์แก่ตัวเราเอง. ถ้าเผชิญโชคดี พุดออกไปมีคนฟังรู้เรื่อง ก็คงจะมีคนมาเห็นด้วย มาปรึกษาหารือ ช่วยกันแก้ไขได้; ในหมู่คณะนี้ดีขึ้น, หรือว่าบ้านนี้เมืองนี้ดีขึ้น อย่างนี้ก็ยิ่งได้รับประโยชน์อยู่.

สำหรับสิ่งที่เรียกว่าความมั่งงายนี้ มันก็มีความหมายที่เข้าใจกันได้, พอจะเห็นกันได้ ว่าเป็นอย่างไร. แต่ทำไมมันมามีอยู่ได้ในโลกในปัจจุบันนี้; จะแก้ไขกันอย่างไร? ในเมื่อความมั่งงายไร้เหตุผลมันกลับมาอีก

๑๖๐

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

แล้วมากกว่าเดิม.

เมื่ออาตมาเด็ก ๆ สังเกตเห็นว่าศาลพระภูมินี้ทำหายาก ไม่ค่อยจะเห็นเลย; เดียวนี้ศาลพระภูมิก็เต็มไปหมด, หรือว่าเครื่องรางของขลังรัตนามนต์ อะไรอย่างนี้ แต่ก่อนมีน้อยมาก แต่เดี๋ยวนี้ทำไมมันกลับมากขึ้นอีก? ในสมัยที่เรียกว่าโลกนี้ก้าวหน้า การศึกษาเจริญทำไมความมั่งงายมันกลับมาเจริญงอกงามแทนอย่างนี้? นี่คงจะเนื่องกันอยู่กับความเจริญนั่นเอง เพราะว่ามันเจริญไปผิด, การศึกษาผิด, ศีลธรรมเสื่อม, มันก็เปิดช่องโหว่ให้ความมั่งงายมันเข้ามาเจริญได้ มันจึงเจริญอยู่ด้วยความมั่งงาย.

ความเจริญอย่างวัตถุนั้น มันทำให้เกิดกิเลส; นี่เป็นของที่แน่นอน เข้าใจกันได้ แล้วก็เลสชนิดหนึ่งคือความกลัวที่มันเป็นผลของความโง่หรือโง่โง่โง่ อันนี้เองเป็นเหตุให้ความมั่งงายกลับมาอีก. ถ้าเราอย่ากลัวอะไรกันให้มากนัก ความมั่งงายมันเข้ามาง่าย.

สมัยโบราณ ปู่ ย่า ตา ยาย ของเราไม่ค่อยกลัว, ไม่มีเรื่องที่จะต้องกลัวด้วย. ที่ว่าไม่ค่อยกลัวก็เพราะว่า

๑๖๑

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

ปู่ ย่า ตา ยาย เขายึดมั่นในเรื่องบุญเรื่องกรรมโดยเคร่งครัด เขายินดีรับ; ฉะนั้นเขาจึงไม่กลัว. หรือว่าเขาพูดถึงเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กันมากกว่าสมัยนี้, มันก็ช่วยให้ไม่กลัว : ทางหนึ่ง มันปิด ออกไปได้ เพราะเชื่อบุญเชื่อกรรม, ทางหนึ่งก็ปิดออกไม่ได้ เพราะว่ามันเป็นอย่างนี้เอง คือเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. เมื่อความกลัวไม่มาก ก็ไม่ตื่นรนไปอย่างเขลา ๆ, ความมกมายมันก็น้อยลงไม่จำเป็นจะต้องทำ; เพราะไม่มีปัญหาרבבבב.

ครั้นมาถึงสมัยนี้ ที่คนมีความต้องการมาก มันก็กลัวมาก; แล้วเมื่อ มีความอยากมาก มันก็ต้องกลัวมาก, แล้วก็ยังจะ โกรธ หรือเดือดร้อน เป็นพินเป็นไฟมาก; นั่นแหละเป็นเหตุให้ ต้องไปหาอะไรมาบำบัด บัดเป่ากัน. เมื่อไม่มีอะไรที่ดีไปกว่า ก็ต้องเอาความมกมาย; เพราะว่าการความมกมายเป็นความเชื่อชนิดหนึ่ง แม้จะเป็นความเชื่อของความโล่ง มันก็ระงับความยุ่งยากหรือเดือดร้อนใจนี้ ได้ไปครึ่งหนึ่ง แม้จะเป็นพัก ๆ ก็ยังดี; เขาจึงตกไปเป็นทาสของความมกมายกันอีก. ฉะนั้นจึงเป็นสิ่งที่ต้องแก้ไขให้ ลึกลงไปถึงต้นตอหรือรากเหง้าของมัน คือความกลัว; มี

๑๖๒

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ความปรารถนามากเท่าไรความกลัวก็จะเกิดขึ้นมากเท่านั้น. ฉะนั้นรู้จักปรารถนาให้ถูกต้องและให้พอดี ความกลัวก็จะลดลงไป. แล้วความมกมายก็จะลดตาม.

ที่นี้ยังมีอีกสิ่งหนึ่ง คือ การกระทำสืบ ๆ กันมาอย่างไม่ได้พิจารณา นี่ก็ยังมีอยู่อีกส่วนหนึ่ง; เป็นความถูกก็มี เป็นความผิดก็มี. ถ้าการทำสืบ ๆ กันมานั้นมันเป็นความถูก ไม่เกิดความทุกข์ ไม่เกิดความยุ่งยากลำบากก็ไม่ควรจะเรียกว่าความมกมาย; ถึงแม้ว่ามันจะอยู่ในรูปของความมกมาย ควรเรียกว่าไม่เป็นการเชื่อที่ถูก ที่เฟอญู มันถูก แล้วก็มันสืบกันมาได้. โดยมากเรื่อง ศีลธรรม เรื่อง วัฒนธรรม ก็ตกอยู่ในลักษณะอย่างนี้เหมือนกัน : ที่ว่ารักษาขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมอะไรต่าง ๆ นี้ ก็อยู่ในพวกที่สืบ ๆ กันมาอย่างปรัมปรา, แล้วก็ช่วยได้มากด้วย; เพราะมันมีกำลังแรง คือความเชื่อมั่นมาก แรงกว่าที่พวกนักศึกษาศาสนาจะอวดว่าเขาฉลาด แล้วเขาจะรู้จักเลือก; เลือกแล้วเขาก็ไม่ได้ทำ เพราะมันไม่มีกำลังใจที่จะเชื่อมากให้ทำมาก; ประเพณีหรือวัฒนธรรมที่ดี ๆ ที่ถูกต้อง มันก็เป็นหมั้นไปได้.

๑๖๓

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

ถ้ากรณีอย่างนี้แล้ว ก็ขอให้พิจารณาให้ดีเป็นพิเศษว่าจะแก้ไขอย่างไรหรือจะปรับปรุงอย่างไร เป็นปัญหาที่ลำบากอยู่เหมือนกัน เพราะฉะนั้นการที่เราเอามาพูดวินิจฉัยกันอยู่บ่อย ๆ ซ้ำ ๆ ซาก ๆ อย่างนี้ มันคงจะมีประโยชน์บ้าง คือช่วยให้มองเห็นสิ่งเหล่านี้ ออก แล้วก็แก้ไขปรับปรุงได้.

เมื่อตะกี้ได้พูดถึงการปรับปรุง แล้วก็มาพูดถึงการแก้ไข แล้วก็อย่าลืมนะว่า สิ่ง ๆ เดียวกันนั้นแหละจะต้องทำได้เรื่อยมา ทั้งการปรับปรุงทั้งการแก้ไข. เช่น การศึกษาเป็นต้น ปรับปรุงแล้ว ก็ยังจะต้องแก้ไข; เหมือนกับศีลธรรมปรับปรุงแล้ว บางอย่างก็ยังคงต้องแก้ไข. แล้วคำเดียวกันนั้นก็ใช้แก้สิ่งทั้ง ๒ นั้น, หรือว่าสิ่งเหล่านั้นจะต้องถูกใช้ในทุก ๆ หัวข้อ ที่ได้ตั้งขึ้นไว้ว่าจะต้องทำกันอย่างไร จะต้องปรับปรุง จะต้องแก้ไข จะต้องส่งเสริม จะต้องรักษา อย่างนี้ เป็นต้น.

แม้ตัว การศึกษา นอกจากการปรับปรุงแล้วยังจะต้องแก้ไข, การกีฬา การเมือง การอะไรต่าง ๆ ที่มันไม่ส่งเสริมศีลธรรมแล้วต้องแก้ไข.

๑๖๔

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

จะแก้ไขการศึกษาการกีฬาอย่างไร ก็พูดมาแล้วข้างต้นในคำว่าปรับปรุง : ถ้ามันเลวร้ายกว่าที่จะปรับปรุงได้ มันก็ต้องแก้ไข หรือถึงกับยกเลิก. แต่ถ้ามันเป็นเรื่องคาบเกี่ยวกับระหว่างมนุษย์ที่มากเกินไป เกินกว่าความสามารถของเรา ก็ต้อง ทำกันอยู่แต่ในวงที่จะทำได้, แล้วยังมีปัญหาเรื่องที่ตั้งอยู่ในอำนาจของคนพวกอื่น โดยเฉพาะในสมัยประชาธิปไตยอย่างนี้ อำนาจที่ใครจะทำอะไร ๆ มันพัวพันกันยุ่ง บางทีเราอาจจะทำไม่ได้ก็ได้. เพราะสิ่งที่เรียกว่า ประชาธิปไตยนั้นแหละ มันจะทำให้ทำอะไรตามที่ควรจะทำไม่ได้ ก็ได้.

นี่ก็ต้องระวังดูให้ดี จะต้องไปพูดกันอีกคราวหนึ่งว่าจะต้องมีประชาธิปไตยชนิดไหน จึงจะไม่ใช่เป็นอุปสรรคแก่การที่จะปรับปรุงแก้ไขเรื่องทางศีลธรรมให้ดีขึ้น.

... ..

ที่นี้ถ้าจะพูดถึง **หลักเกณฑ์สำหรับการแก้ไขหรือปรับปรุง** ก็ตาม เราพูดได้ง่าย ๆ ว่า พวกเราในฐานะ

๑๖๕

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

ที่เป็นพุทธบริษัท จะต้องระลึกนึกถึงหลักต่าง ๆ ที่ พระพุทธองค์ได้ทรงวางไว้ เช่น โคตมัสุตฺต, กาลามสูตร, มหาปเทสสูตร, ไปอ่านดู อาตมาก็เคยบรรยายแล้ว เป็น รายละเอียดมากอยู่ จะมาพูดในเวลานี้ มันก็จะยุ่ง จะเผื่อ; แต่ก็จะบอกชื่อ หรือว่าเอ่ยถึงชื่อ แล้วก็ไปศึกษาดู.

ตัวอย่างเช่นหลัก โคตมัสุตฺต ว่าประพฤติปฏิบัติ อย่างไร จึงจะเรียกว่าถูกต้องตามธรรม ตามวินัย ใน พระพุทธศาสนา. รวมความแล้วก็คือ ไม่ตามใจกิเลส ไม่เป็นทาสของกิเลส เป็นคนที่เป็นอยู่แต่พอดี; มีอยู่ตั้ง ๘ ประการไปเปิดดู. ถ้า กาลามสูตร ก็เกี่ยวกับความเชื่อ : ไม่เชื่อเพราะว่าฟังตาม ๆ กันมา, ไม่เชื่อเพราะว่าทำ สืบ ๆ กันมา; ไม่เชื่อเพราะว่าเขากำลังลือกันกระฉ่อน, ไม่เชื่อเพราะว่ามันมีอยู่ในตำรา เขียนไว้อย่างนั้น, รวมทั้งกระทั่งว่า ไม่เชื่อเพราะว่าผู้พูดนั้นน่าเชื่อหรือว่าเป็นครู ของเรานี้; ให้เอาความถูกต้องเป็นหลัก.

สำหรับ หลักมหาปเทส ฝ่ายธรรมะนั้น ก็มีหลัก ง่าย ๆ พูดได้ง่าย ๆ ว่า คือว่ามัน ต้องลงกันได้กับหลัก ทั่วไป คือหลักใหญ่. คำสอนในทางศาสนาจะมีมากมาย

๑๖๖

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

หลายหมื่นหัวข้อก็สุดแท้ แต่จะมีแนวของตัวเอง ซึ่ง แสดงชัดว่าแนวมั่นมืออยู่อย่างนั้น ถ้าคำพูดอันไหน มัน หลวกลงไปจากแนวนั้น ก็เป็นอันว่าตัดทิ้งไปได้; อย่างนี้ก็ เรียกว่าหลักมหาปเทส คือ ปเทสใหญ่, แนวใหญ่มีอยู่อย่าง ไร? เช่น แนวใหญ่มีอยู่ว่า ยึดถือไม่ได้, ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน, ที่จะพูดตายตัวลงไปอย่างนั้นอย่างนี้ ว่าตายแล้วเกิดหรือ ตายแล้วไม่เกิด อย่างนี้ก็ไม่ได้ มันต้องแล้วแต่เหตุปัจจัย ของธรรมชาตินั้น ๆ; อย่างนี้ก็เรียกว่าแนวหรือมหา- ปเทส. ถ้าคำพูดคำไหนที่เสนอขึ้นมา ไม่เข้าแนว ก็ เรียกว่าผิดตัดทิ้งไปได้.

นี่การปรับปรุง แก้ไข หรือการชูด, ชูตริตออกไป ในส่วนที่ควรจะชูดออกไปเสีย ชูดให้หมดไปเสีย ก็มีอยู่ อย่างนี้ ไปอาศัยพระบาลีเหล่านั้น ก็เพียงพอสำหรับหน้าที่ ของพุทธบริษัท.

... ..

ที่นี้อาตมายังมองเห็นอีกอย่างหนึ่งว่า มันเป็นเรื่องที่ ควรแก้ไขโดยด่วนที่สุด คือ ความเข้าใจผิด.

๑๖๗

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

ที่มีกันอยู่โดยมากและมากยิ่งขึ้นทุกที คือ ความเข้าใจผิด; แม้ในประเทศไทยเราที่ว่า “ธรรมะนี้ มันขัดต่อความเจริญทางโลก” มีพูดกันหนาหูยิ่งขึ้น, ว่าศีลธรรมนี้มันจะขัดต่อความเจริญที่จะเจริญกันในโลก, มีพูดกันหนาหูยิ่งขึ้น, ว่า ศีลธรรมหรือธรรมะมันขัดต่อความเจริญในโลก หรือยิ่งธรรมะชั้นสูง เรื่องสันโดษ เรื่องไม่ยึดมั่นถืออะไรนี้ ยิ่งขัดอย่างยิ่งต่อความเจริญในโลก. นี่คือการเข้าใจผิด, หรืออีกทางหนึ่งก็เป็นเจตนาเลว คือคนไม่ตรง.

การเข้าใจผิดนั้น คือ ไม่รู้ ก็เข้าใจผิด ก็พูดอย่างนั้น; แต่บางคนแก่งัดพูด เพราะมีเจตนาเลว จะเอาประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง เขาก็พูดเหมือนกันว่า “เรื่องธรรมะที่เป็นหลักพระพุทธศาสนา มันขัดต่อความเจริญในโลก” หรือบางทีก็ฟังไม่ทันศัพท์ ก็จับไปกระเดียด; อย่างคนที่พูดว่า “เรื่องจิตว่างขัดต่อความเจริญที่จะอยู่ในโลก” อย่างนี้ ก็เพราะว่าฟังคำว่าจิตว่างนั้นไม่เข้าใจ มีเท่านั้นเอง. หรือบางทีก็มีเจตนาเลว อยากจะคัดค้านไปเสียตะพึด เป็นนิสัยอย่างนี้ก็มี.

๑๖๘

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

รวมความว่า คำพูดที่ยังผิด ที่ทำให้คนเราเข้าใจผิดต่อพระธรรม ก็ควรจะรีบแก้ไข. ขอให้ทุกคนช่วยกันคนละไม้คนละมือ ตามที่จะทำได้ ช่วยกันกำจัด หรือแก้ไขสิ่งที่เลวร้ายอันนี้ ซึ่งเป็นอุปสรรคแก่ศีลธรรม แก่ความมีศีลธรรม หรือแก่ความเจริญของพระศาสนานั้นเอง ก็เรียกว่า เป็นสิ่งที่จะต้องแก้ไข. ถ้าเป็นชั้นการศึกษา ก็ให้ศึกษาเสียให้ถูก, แล้วจะมีการปฏิบัติในทางศีลธรรมที่ถูก, ไม่เป็นอุปสรรคแก่ความเจริญ.

อย่างเรื่องสันโดษนี้ เข้าใจผิดกันอยู่ตั้ง ๑๐๐ เปอร์เซนต์ เห็นเป็นของขัดขวางความเจริญ; ที่จริงสันโดษนี้ เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ไม่ต้องเป็นบ้า ไม่ต้องเป็นโรคประสาท ก็อยู่ด้วยความผาสุกสนุกสนาน สนุกในการทำงาน; ตามที่ทำได้แล้วเท่าไรอย่างไร วันหนึ่ง ๆ ก็พอใจ สนุกสนานในการทำงานนั้น. ถ้าสันโดษแท้จริงจะเป็นอย่างนี้. คนเขาเอาไปพูดว่า สันโดษ นี้ทำให้คนไม่ทำอะไร; นี้คนโง่พูด ; อย่าไปเอาตามนั้น.

เรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น นี้ก็เหมือนกัน เป็นเครื่องป้องกันไม่ให้คนเป็นบ้า หรือเป็นโรคเส้นประสาท.

๑๖๕

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

ที่วัดเราก็มีคนที่เป็นโรคเส้นประสาททำนองนี้มาหามากขึ้น
ทุกเดือน ทุกปี; ซักถามดูแล้วมันก็เป็นรูปนี้ทั้งนั้น : เป็น
โรคเส้นประสาท เพราะมีความยึดมั่นถือมั่นไม่รู้จักสร้าง,
ไม่กี่ปีก็ต้องเป็นโรคประสาทหรือเป็นโรคจิต. ถ้าเข้าใจเรื่อง
ความไม่ยึดมั่นถือมั่น ก็ทำอะไรไปได้ โดยที่ไม่ต้องยึดมั่น
ถือมั่น.

พูดให้ฟังก็ฟังไม่ค่อยถูก ว่าถ้าเรามีเงิน ทำไมจะ
ต้องเอามาทუნไว้บนศีรษะเล่า? เออวางไว้ข้าง ๆ ก็ได้.
นี่มีเงินแล้วจะเอามาทუნไว้บนศีรษะมันกินนอนไม่หลับ;
ไม่กี่เดือนก็เป็นโรคเส้นประสาทอย่างนี้ คือ เอามายึดถือ
ไว้ในใจ ไม่มีเวลาที่ปล่อยวาง; เหมือนกับว่า เอามาทუნไว้
บนศีรษะอยู่เรื่อย. เรื่องเข้าใจคำว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา
ผิด, เข้าใจคำว่า ไม่ยึดมั่นถือมั่น นี้ก็ผิด, จะต้องช่วยกัน
แก้ไข; รู้เอาด้วยตนเองก็แล้วกัน ว่าใครนอนไม่หลับ,
หรือเริ่มเป็นโรคเส้นประสาท ก็รีบมองดูที่ตรงนี้เถอะ; มี
เหตุอยู่ที่ตรงนี้เอง.

นี่ตัวอย่างของสิ่งที่จะต้องแก้ไข หรืออาการที่จะ
แก้ไขกันอย่างไร มีอยู่อย่างนี้. ขอย้ำว่าจะพูดให้หมดจด

๑๗๐

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ทุกตัวอักษร ทุกคำนั้นมันทำไม่ได้ เวลาที่มีจำกัด; ฉะนั้น
จึงพูดได้แต่ตัวอย่างเป็นพวก ๆ ไป.

... ..

ที่นี้ก็มาถึงคำว่า **ส่งเสริม**, ทุกตอนจะต้อง
เปรียบเทียบว่ามันต่างกันอย่างไร ปรับปรุงนั้นคืออย่างไร
แก้ไขนั้นมันอย่างไร ส่งเสริมนั้นมันคืออย่างไร.

เรามุ่งหมายว่าจะให้บุคคลเพื่อนมนุษย์ของเรา
มีศีลธรรม, หรืออย่างน้อยก็พยายามที่จะมีศีลธรรม,
แล้วเขาจะได้เสวยผลแห่งศีลธรรม. ทีนี้ถ้าขาดการส่งเสริม
ซึ่งกันและกันแล้วมันก็ยากเหมือนกัน. การส่งเสริม
นี้มีกำลังมาก เพราะว่ามันรวมทั้งการแนะนำ การชี้แจง
การให้กำลังใจ แล้วก็คอยช่วยเหลือทุกอย่างทุกประการ
ที่จะช่วยได้, เพื่อให้เพื่อนของเรามีธรรมหรือมีศีลธรรม,
ส่งเสริมให้เขามีหรือให้เขาคิดอยากจะมีแล้วให้เขาได้
ประสบความสำเร็จ คือให้ได้เสวยผล.

เดี๋ยวนี้มันจะเป็นไปในทางที่ตรงกันข้าม คือเหยเสีย
ไม่ชักชวนกัน ให้เห็นลู่ทาง หรือเกิดความกล้าหาญ ไร้เร

๑๗๑

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

ในการที่จะปฏิบัติธรรม. ที่มีอยู่ไม่น้อยเหมือนกันก็คือ คอยเป็นอุปสรรค คอยขู่ว่า คอยห้ามเสียบ้าง ว่าอย่าไปทำมันเข้า ไม่ได้ประโยชน์อะไร ไม่จำเป็นแล้วหรือพ้นสมัยแล้ว. คนที่ห้ามนั้น บางทีก็เป็นคนเลว เป็นคนไม่จริง เป็นคนไม่ประพฤติปฏิบัติ เป็นสุนัขทางด่วน แล้วก็ไปชวนให้คนอื่นมีทางด่วน; อย่างนี้ก็มียุ่่มาก. ที่จะไปห้ามไม่ให้ใครประพฤติ ปฏิบัติธรรม โดยความรู้ลึกปรกติธรรมดานั้น ไม่ค่อยมี, เป็นไปไม่ได้. มันต้องมีอะไรอยู่อย่างหนึ่ง เป็นเรื่องส่วนตัวของบุคคลนั้น แล้วก็ไปห้าม หรือไปทำให้คนอื่นหยุด หรือทอดยในการที่จะปฏิบัติธรรม; แล้วก็ไปชวนกันทำอะไรที่ไม่เป็นการปฏิบัติธรรม. อย่างนี้ก็มียุ่อยู่ส่วนหนึ่ง ก็ทำให้ความกล้าหาญน้อยไปในโลกนี้ สำหรับผู้ที่ปฏิบัติธรรม.

ที่นี้เมื่อนึกถึงข้อที่ว่า *สิ่งทั้งหลาย เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย*; แม้แต่คนเรานี้ก็ต้องมีสิ่งแวดล้อม มีการกระตุ้น เครื่องจรรโลงใจ อะไรก็แล้วแต่จะเรียก.

ภาษาสากลเขาเรียก motive เขียนไว้ยี่ดยาวอธิบายไว้มากในเรื่องของศีลธรรม : อะไรเป็น motive

๑๗๒

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ของศีลธรรม, แล้วก็รวมไปถึงสิ่งแวดล้อม หรือบุคคล-สิ่งแวดล้อม เพื่อนฝูงที่หวังดีต่อกัน หรือกัลยาณมิตรที่จะต้อง มีก่อน ในขั้นเริ่มแรก. ฉะนั้นเราก็ควรจะกระทำ คือว่า ส่งเสริมเพื่อนมนุษย์ของกันและกันให้เกิดความสนใจ เกิดความอยาก แม้แต่อยากลอง.

บางทีเราจะต้องสร้างเพื่อนขึ้นมาสำหรับสนทนา วิพากษ์ วิจารณ์พระธรรมกัน ด้วยซ้ำไป; ถ้าเราไม่มีเพื่อน วิพากษ์วิจารณ์ ก็ไม่มีใครมีเวลาหรือมีโอกาสน้อย ที่จะ วิพากษ์วิจารณ์พระธรรม. ฉะนั้นลองหาเพื่อนที่จะเป็นคู่ วิพากษ์วิจารณ์ แม้จะถึงกับถกเถียงกันบ้างก็ยิ่งได้ แต่อย่าให้ถึงกับทะเลาะวิวาทกัน. ถ้าเรามีหนังสือธรรมะสองเล่ม เราให้เพื่อนสักเล่มหนึ่ง; เขาจะได้เอาไปอ่าน เขาจะได้เป็นผู้วิพากษ์วิจารณ์ธรรมะนั้นด้วยกัน อย่างนี้มันเป็นการ ส่งเสริม ดีกว่าที่จะทำอยู่คนเดียว เดี่ยวมันก็ไม่สนุก หรือ ทำได้ช้า.

นี่ยังจะต้องนึกต่อไปถึง คนภายนอก คือนอก พุทธศาสนา, หรือแม้ว่าคนไทยนี้แหละ แต่ว่าเขาไม่เคย สนใจพุทธศาสนาเลยอย่างนี้ก็เหมือนกับคนภายนอก

๑๗๓

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

เหมือนกัน; ก็ต้องดึงเขาเข้ามาให้สู่ความสนใจให้ตั้งต้นศึกษา, ถ้าเขาเข้าใจแล้วเขาก็คงต้องปฏิบัติ.

คนบางคนจะคิดเสียว่า “ไม่ใช่ฐานะของเรา”, บางคนกลัวมากจนถึงกับว่า ถ้าผิดพลาดไปแล้ว เขาก็จะลงโทษเรา; นี่กลัวมากไป : ว่า อยู่ดี ๆ ไม่สนุก ไปทำให้เขามาศึกษาธรรมะ แล้วเขาทำไม่ได้ แล้วเขาเกิดกระหอบอะไรเข้าก็มาโทษเรา หรือมาโกรธเรา อย่างนี้เสียก็มี.

ถ้าเรานึกถึงข้อที่ว่า “เราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้” เราก็ต้องคิดสร้างเพื่อนที่ดี ๆ ให้มีขึ้นมาในโลก; ไม่เช่นนั้นนั้นจะมีแต่คนร้าย.

นี่เราก็พยายามที่จะให้มีเพื่อนที่ดี ๆ ที่จะอยู่ด้วยกันในโลก; ถ้าไม่อย่างนั้นมันจะอยู่ท่ามกลางคนร้ายหรือคนบ้า มันก็ยิ่งลำบากมากขึ้นไปอีก. นี่จะเรียกว่าเราเห็นแก่ตัวก็ได้เหมือนกัน; แต่ไม่ใช่เห็นแก่ตัว มันเห็นแก่ส่วนรวม : ช่วยทำให้โลกนี้มีคนที่พูดกันรู้เรื่องมากขึ้น. ถ้าคนรู้ธรรมะ มันก็พูดกันรู้เรื่อง; ถ้าไม่อย่างนั้น ก็มีกิเลสพูดกันไม่รู้เรื่อง. ฉะนั้น จึงต้องขยายการส่งเสริมความเข้าใจอันดีนี้ออกไปให้กว้างขวาง ออกไปจนกระทั่งระหว่าง

๑๗๔

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ศาสนาคือศาสนาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลกนี้.

ควรจะส่งเสริม ความเข้าใจอันดี ระหว่างกันและกันเพราะว่าสิ่งที่เรียกว่า ศาสนานั้นสำคัญมาก; ความยึดมั่นในศาสนาของตนเป็นเหตุให้พูดกันไม่รู้เรื่องก็มี, ทำให้เกิดปัญหาเลวร้ายในทางการเมืองก็มี, ถึงกับฆ่าฟันกันวินาศ ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์แต่หนหลังก็มี. นี่เพราะว่าคนเราเห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่โลก ไม่เห็นแก่ส่วนรวมมันจึงมีผลขึ้นมาอย่างนี้ แล้วก็ไม่รู้จะไปโทษใคร.

สำหรับ การทำความเข้าใจระหว่างศาสนา นั้นก็เคยพูดมามากแล้ว โดยสรุปใจความสั้น ๆ ก็คือว่าให้เขามองเห็นว่า ธรรมะหรือศาสนานั้น มันไม่ใช่เรื่องของมนุษย์ตั้งขึ้น แต่เป็นเรื่องของมนุษย์ไปพบเอาความจริงของธรรมชาติมาบอกกล่าวกัน.

ที่นี้สิ่งที่เรียกว่า “ธรรมชาติ” นั้น ก็มีอย่างเดียวเท่านั้น มันไม่มีหลายอย่าง; ที่ใครจะเป็นคนไปพบ มาบอกกล่าวกัน มันก็ต้องตรงกัน แม้ว่าจะมองกันคนละทางคนละแง่คนละมุม มันก็ไม่ถึงกับขัดกัน. ถ้ามีการขัดกันนี้คนมาว่าเอาเอง อธิบายเอาเอง มีความงี่เงาเข้าใจผิด

๑๗๕

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

มาสร้างปมขัดแย้งขึ้นมาเองในตอนหลัง, ไปถือเปลือกไปถือกระพี ของคำพูด ไม่ไปถือเอาตัวธรรมะแท้ ๆ หรือตัวศาสนาแท้ ๆ.

ถ้าถือเอาตัวศาสนาแท้ ๆ มันจะตรงเป็นอันเดียวกัน คือ กฎความจริงของธรรมชาติทั้งนั้น ไม่ว่าศาสนาไหน. ทุกศาสนาจะมีกฎความจริงของธรรมชาตินั้นเป็นตัวศาสนา; จะต่างกันแต่เพียงว่า พระศาสนานั้น ๆ พบส่วนนี้ ที่จะมาแก้ปัญหาให้แก่สาวกของตน ในดินแดนนี้ ในยุคสมัยนี้. แล้วมันก็ต้องแตกต่างกันบ้าง ในส่วนกระพี หรือส่วนฝอย. แต่ส่วนหัวใจแล้ว จะเหมือนกันหมด คืออย่าเห็นแก่ตัว; ถ้าไกลไปกว่านั้น ก็คือว่า อย่าได้ไปคิดอย่างโง่เขลา ว่านี่เป็นตัว หรือเป็นของตัว เพราะว่ามันเป็นของธรรมชาติ, เพราะว่ามันเป็นของพระเป็นเจ้า “ไม่ใช่ของคนโง่ ๆ อย่างแก่; ที่นี้แกไปคิดว่ามันเป็นตัว เป็นของตัว มันก็ผิดเท่านั้น”.

อาตมาขอรับรองว่า ไปศึกษาศาสนาทุกศาสนาดู; ถ้าเข้าถึงหัวใจของศาสนานั้นแล้วจะพบคำสอนข้อนี้ ที่เป็นรากฐานที่สุดก็ว่า อย่าเห็นแก่ตัว, หรือจะเลยลงไปถึงว่า

๑๗๖

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น อย่างนี้ก็ได้; แต่เขาพูดไว้ในคำพูดอย่างอื่น, รูป ประโยคอย่างอื่น. แต่ใจความมันเหมือนกันว่า เราเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง ซึ่งมีปัญหาอย่างเดียวกัน; หัวอกอย่างเดียวกัน; คือความทุกข์ ที่เกิดมาจากกิเลสก็มี เกิดมาจากความเป็นไปตามธรรมชาติก็มี; ก็มาช่วยกันแก้ปัญหาเหล่านี้.

การที่จะส่งเสริมความเข้าใจอันดี ระหว่างศาสนา ก็คือ ระหว่าง วัฒนธรรมในสาขาต่าง ๆ ระหว่างประเทศ ระหว่างมนุษย์. นี่ก็เป็นปัญหาอันหนึ่งที่ยาก แต่จะไม่เหลือวิสัย; ก็จะต้องทำ; เรียกว่าการส่งเสริมศีลธรรม, หรือ ส่งเสริมการศึกษาที่เป็นรากฐานของศีลธรรมให้ เป็นไปอย่างถูกต้อง. จนกระทั่งว่าเราจะทำอะไร ๆ ในโลกนี้ ในสมัยปัจจุบันนี้ก็ให้ถูกต้องตามศีลธรรม. อย่าไปกล้า ทำให้ผิดศีลธรรม ซึ่งจะผิดกฎธรรมชาติ, แล้วก็จะเรียกว่าผิดความประสงค์ของพระเป็นเจ้า. เดียวนี้กำลังทำอะไรอย่างไม่เอื้อเพื่อต่อธรรมชาติ ไม่เอื้อเพื่อแก่ความประสงค์ของพระเป็นเจ้า แล้วมันจะได้รับผลร้ายยิ่งไปกว่าเดิม.

๑๗๗

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

ยกตัวอย่างเช่น การคุมกำเนิดนี้ ถ้าทำไปตามความโง่เขลา ตามหลักการทางวัตถุ ไม่เอื้อเพื่อในทางศีลธรรม หรือทางหลักธรรมแล้ว เป็นไปด้วยดีไม่ได้ จะมีแต่ผลร้ายยิ่งขึ้น : คือมันไม่สำเร็จ. ถ้าไม่มีเรื่องจิตใจเข้ามาช่วย ไม่มีทางจะสำเร็จ. การใช้ยา หรือใช้วิธีทางวัตถุไม่เท่าไรมันก็เกิดความวิปริตอย่างอื่นขึ้นมา; เป็นมนุษย์ที่ไม่สมบูรณ์ขึ้นมา; มันก็มีปัญหาอย่างอื่นมากกว่าเก่า. มันจะต้องแก้ไขศีลธรรม กระทั่งว่าทำแท้งนี้ก็ไม่ผิดศีลธรรม, หรือกระทั่งเกิดการนิยมนั้นขึ้นมาว่า ฆ่าเด็ก ๆ มันเสีย อย่างนี้ก็ไม่ผิดศีลธรรมในที่สุด. เพราะว่าทำผิดเรื่อย ๆ ไป ไกลออกไป ๆ มันไม่อาศัยหลักศีลธรรม. ถ้าอาศัยหลักศีลธรรมแก้ไขทางจิตใจ ควบคุมทางจิตใจ ปัญหาเหล่านี้ก็จะไม่เกิด.

นี่เป็นเพียงตัวอย่างเท่านั้น สำหรับสิ่งที่มีอยู่ในโลก และกำลังเป็นปัญหาที่มีอยู่จริง; ฉะนั้นจึงสรุปความว่า ถ้าจะส่งเสริม แก้ไขปรับปรุงปัญหาอะไร ก็ขอให้มันเป็นไปตามหลักของศีลธรรม; อย่าได้ทิ้งหลักศีลธรรมเลย; แล้วมนุษย์ก็จะไม่สร้างปัญหาขึ้นมาทับถมตัวเอง, หรือจะ

๑๓๘

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

เรียกว่า จะไม่เชื่อดคตตัวเองยิ่งขึ้น ๆ เหมือนที่กำลังเป็นอยู่เวลานี้. เหล่านี้เป็นตัวอย่างของสิ่งที่เอาตมาเรียกว่า การส่งเสริม ต่อมาจากการแก้ไข ซึ่งต่อมาจากการปรับปรุง ซึ่งต่อมาจากการรื้อฟื้น.

... ..

ที่อยากจะพูดเหลือเป็นข้อสุดท้ายต่อจากการส่งเสริมก็คือ **การรักษา** เมื่อได้รื้อฟื้น ปรับปรุง แก้ไข ส่งเสริม อะไรดีแล้ว ก็ต้องรักษาความดี หรือความถูกต้องนั้นไว้ นี่ก็เป็นสิ่งสำคัญข้อหนึ่งด้วยเหมือนกัน.

เมื่อเราแก้ไขสภาพทางศีลธรรม หรือการศึกษา ถูกต้องเป็นรากฐานที่ดีของประโยชน์ ของสังคมมนุษย์ แล้ว ก็ช่วยกันรักษาให้เคร่งครัด; เหมือนกับที่ว่ามีพิธีรับนับถือ หรือจะใช้คำว่าสภาสาบานอะไรก็ได้ ว่าเราจะประพฤติปฏิบัติอย่างนี้ แม้จะเสียชีวิตก็ยอมเสีย จะไม่ยอมสลัดตัดทิ้งความถูกต้องอันนี้.

นี่จึงมีพิธีเกิดขึ้น เกี่ยวกับการรักษา แม้แต่พวกเราที่ว่ามีอบกาย ถวายชีวิตนี้แก่พระพุทฺธ แก่

๑๓๙

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

พระธรรม แก่พระสงฆ์ นี่ก็เหมือนกัน มุ่งหมายอยู่ตรงที่ว่าจะไม่ยอมทำอะไรให้ผิดไปจากกฎเกณฑ์หรือแนวของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์; นี่เป็นการรักษาที่เคร่งครัด. ถ้าว่ามีการรักษาจริง ๆ เหมือนอย่างปากว่า ปัญหาทั้งหมด; ภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ที่จริงอย่างปากว่า ที่สัญญากับพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์อย่างไร แล้วก็รักษาไว้ให้ได้ ปัญหาทั้งหมด. ถ้ามีกันแต่อย่างนกแก้วนกขุนทอง คือว่าแต่ปากแล้ว มันก็ไม่มีผลอะไร.

ทำไม เราจึงต้องรักษา? เพราะว่าสิ่งต่าง ๆ มันไม่สำเร็จได้ในเวลาในพริบตาเดียว หรือว่าในวันเดียว หรือว่าในคืนเดียว; มันต้องการเวลา; ต้องอบรมอยู่กับสิ่งนั้น จนกว่ามันจะเป็นดอกเป็นผลขึ้นมา คือ ให้อยู่กับความถูกต้อง ตลอดเวลา. ข้อนี้ก็เคยบอกกล่าวกันแล้ว ตักเตือนกันแล้ว ว่าให้นึกถึงพระพุทธภาษิตที่ว่า “ถ้าภิกษุทั้งหลายเหล่านี้ จักเป็นอยู่โดยชอบไซ้ โลกนี้ไม่ว่างจากพระอรหันต์”.

คำว่า “เป็นอยู่โดยชอบไซ้” คืออยู่อย่างถูกต้อง แล้วก็ยังเป็นระยะยาวนาน, ไม่สามารถจะทำอะไรได้ปบปับ.

๑๘๐

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

ความผิดก็ค่อย ๆ ก่อมาทีละน้อย ๆ กว่าเราจะมีอายุเท่านี้ มันเป็นเวลาเท่าไร; แล้วการที่จะมาแก้ไขโดยพริบตาเดียวให้เสร็จนี้ มันเป็นเรื่องพิเศษมากเกินไป, อย่าไปหวังเลย. ฉะนั้นอย่าให้มันถูกต้อง ชดเชยให้มันทันกัน; นี่เป็นหลักธรรมดา. ถ้าจะเก่งถึงขนาดที่ว่า จะแก้ไขได้ในพริบตาเดียว สำหรับปัญหา คือความผิดพลาด ที่เป็นมาตั้งหลายสิบปีนี้ มันก็ต้องเป็นเรื่องพิเศษเท่านั้น; แล้วสังเกตดู คนเรายังโง่เขลาในเรื่องนี้อยู่มาก.

เช่นว่าจะประชุมผู้เชี่ยวชาญอะไรต่าง ๆ ทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ แก้ปัญหาเหล่านี้ จะให้มันเสร็จไปในวันพรุ่งนี้; อาตมา รู้สึกว่ามันเป็นไปไม่ได้, มันเป็นเรื่องของคนหลับตาโง่, มากกว่า.

ความผิดพลาดมันมาตั้งแต่แรกเริ่มเดิมที ตั้งแต่เป็นเด็ก กระทั่งเป็นผู้ใหญ่ หลายสิบปีเต็มที, แล้วความผิดพลาดทางการเมืองก็เหมือนกันแหละ ผิดพลาดมาเป็นสิบ ๆ ปี; แล้วจะมาทำอย่างกับว่า แก้ไขกันเดี๋ยวนี้ทันทีนี่ก็ผิด, ผิดหลักของธรรมชาติ. มันต้องแก้ไขที่รกรากให้ถูกต้อง ซึ่งจะต้องมีวิธีการมาก มันจึงจะแก้ไขได้. ฉะนั้น

๑๘๑

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

เราจะต้องมีการรักษาคือทรงตัวอยู่ด้วยความถูกต้องให้เป็นระยะยาว; ไม่ใช่สักว่าพอถูกต้องแล้ว ปัญหาต่าง ๆ มันจะหมดไป; มันมีโรคเรื้อรังซ่อนอยู่ในนั้นอีก.

ความถูกต้องนี้จะต้องอยู่ยาวนานพอ จึงจะถอนความเรื้อรัง ความเคยชินเป็นนิสัย เป็นอะไรต่าง ๆ ได้; จะต้องรักษาอุดมคติของสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ ที่ทำความถูกต้อง, หรือที่เราเรียกกันแต่ว่า ความปรกติในรูปของศีลธรรมนี้. สีละ แปลว่า ปรกติ, ศีลธรรม คือ ธรรม ที่ทำความปรกติ ก็จจะรักษาสภาพความปรกติ หรือการกระทำเพื่อให้มันปรกตินี้ อยู่ตลอดเวลา; ควรจะใช้คำว่า มัน (ศีลธรรม) สีละ เป็นคู่ชีวิตของสิ่งที่มีชีวิต.

สิ่งที่มีชีวิตนี้ จะเป็นต้นไม้ หรือ จะเป็นสัตว์-เดรัจฉาน หรือจะเป็นมนุษย์ เป็นเทวดาอะไรก็ตามใจ ก็เรียกว่ามันมีชีวิต; แล้วก็มีสิ่ง ๆ หนึ่ง ซึ่งจะต้องอยู่เป็นคู่กันกับชีวิตนั้น ก็คือธรรมะ, หรือ ศีลธรรม หรือ ความถูกต้องก็ได้, จะเรียกความปรกติก็ได้. ถ้าวิปริต ผิดปรกติ มันต้องตาย; ถ้าไม่วิปริต มันก็ต้องถูกต้อง นั่นคือ ธรรมะหรือศีลธรรม ต้องมีอยู่แล้วเป็นคู่กันไปกับชีวิต.

๑๘๒

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

อย่างนี้ทั้งหมดความผิดพลาด จะมีแต่ความถูกต้อง; เมื่อความถูกต้องมีถึงที่สุด มันก็หมดปัญหา.

เพราะฉะนั้นเราจะต้องรักษาธรรมะ หรือ พระธรรมหรือพระเจ้า อะไรก็ตามแล้วแต่จะเรียก ให้อยู่กับชีวิต; นี่เป็นหลักใหญ่. นอกจากนั้นก็เป็นเรื่องปลีกย่อย แยกแขนงออกไป : รักษาความถูกต้องในส่วนนั้น ในส่วนนี้ ในส่วนโน้น. แม้แต่ร่างกายของเรา ซึ่งต้องมีการกิน การถ่าย การอาบ การนอน อะไร มันก็ต้องมีความถูกต้อง ที่รักษาอยู่ตลอดเวลา; ไม่ใช่ทำวันเดียวเสร็จ แล้วไม่ต้องทำอีก. เรื่องอย่างนั้นมันเป็นอย่างนี้, แล้วเรื่องทางจิตใจมันก็เหมือนกัน.

ที่นี่ เราจะคิดให้ไกลออกไป เป็นเรื่องส่วนรวมของมนุษย์ในโลกทั้งโลก หรือว่าของศาสนา เพื่อประโยชน์แก่โลก ก็ขอให้รักษาพระศาสนาไว้ก็แล้วกัน เป็นหลักเป็นประธานสำหรับความถูกต้องของมนุษย์เรา ในแง่ของการศึกษาก็ดี หรือของศีลธรรมก็ดี. ถ้าจะใช้คำว่า "ศาสนา" ที่เราจะต้องรักษาไว้ นี่คือนี่ที่เราเรียกว่าศาสนา ก็ขอให้นึกถึงเรื่องนี้ที่เคยพูดแล้วพูดอีก, พูดแล้วพูดอีก

๑๘๓

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

ว่าขอให้แยกออกไปเป็น ๓ ส่วนเสมอ:-

ศาสนาส่วนแรกคือ *ปริยัติ* หรือ หลักวิชาการที่ถูกต้อง, ศาสนาส่วนที่ ๒ คือ *ปฏิบัติ* ก็ต้องปฏิบัตินั้นแหละให้ถูกต้อง, ส่วนที่ ๓ คือ *ปฏิเวธ* เป็นผลออกมาเป็นความรู้แจ้งแทงตลอด ก็ให้ถูกต้อง.

ให้มีการศึกษาถูกต้อง, มีการปฏิบัติถูกต้อง, มีการได้ผลของการปฏิบัติชนิดที่ถูกต้อง; ที่ว่าให้มีการศึกษา มีการปฏิบัติ มีการได้รับผลของการปฏิบัติชนิดที่ถูกต้อง คือ ไม่หลง ไม่ม่งมาย ไปลับไปไขว้กันเสียอย่างนี้. นี้ขอให้รักษาความถูกต้องในส่วนทั้งสามนี้แล้ว ก็ชื่อว่ารักษาพระศาสนาไว้ได้; ไม่ว่าศาสนาไหนจะเป็นอย่างนี้ทั้งนั้น. ทีนี้ถ้าศาสนามีอยู่ ก็คือผู้คุ้มครองโลกนั้นมีอยู่, คุ้มครองมนุษย์มีอยู่; เราก็จะรอดตัวกันได้พร้อม ๆ กันไป. นี่ก็เป็นความมุ่งหมายของศาสนาทุกศาสนา.

มนุษย์จะสนองความจริงดังกล่าวมานี้หรือไม่ มันก็อยู่ที่ว่ามนุษย์นี้ล้าหลังไปกันถึงไหนแล้ว; ถ้ามนุษย์กำลังจะวิ่งไปลงเหวอยู่แล้ว มันก็พูดกันไม่รู้เรื่อง. นี้เราก็พูด

๑๘๔

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม

กัน สำหรับที่ว่าจะป้องกันคนที่ยังไม่ลงเหว; พอเรียกตะโกนกันกลับมาได้ ว่าขอให้ดูสภาพของโลก ของคนที่อยู่ในโลกในแง่ของศีลธรรม ซึ่งตั้งรากฐานอยู่บนการศึกษาว่าได้ผิดหรือถูกอย่างไร, กำลังอยู่ในสภาพอย่างไร.

อาตมาจึงเอามาพูดโดยหัวข้อในวันนี้ซ้ำอีกครึ่งหนึ่งว่า การรื้อฟื้น การปรับปรุง การแก้ไข การส่งเสริม การรักษา เกี่ยวกับศีลธรรม, ในที่ทุกประการ. ทั้งยังจะต้องขอพูดซ้ำหรือย้ำอีกที่ว่า เราจะทำได้หรือไม่ได้ อย่าไปคิดมันเลย. คิดแต่ในแง่ที่ว่ามันเป็นหน้าที่ เป็นสิ่งที่ควรจะทำ ก็ทำไปก็แล้วกัน : ช่วยกันรื้อฟื้นปรับปรุง แก้ไข ส่งเสริม รักษา สิ่งที่จะช่วยให้มนุษย์รอดอยู่ได้ ในฐานะที่เราก็เป็นมนุษย์ แล้วเป็นพุทธบริษัท คือไม่ใช่คนใจ. ขอให้มีความเข้าใจกันเช่นนี้ ปัญหาต่าง ๆ ก็จะค่อยคลี่คลายไปเอง.

คำบรรยายเรื่องการรื้อฟื้นเป็นต้น สำหรับสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม ที่กล่าวมาพอเป็นตัวอย่างเท่านั้น ก็พอสมควรแก่เวลา.

ขอยุติการบรรยายนี้ไว้ สำหรับวันนี้เพียงเท่านี้;

๑๘๕

การรื้อฟื้น ปรับปรุง และส่งเสริมศีลธรรม (ต่อ)

ขอให้พระสงฆ์ทั้งหลาย ท่านได้สวดคณสาชยายบท-
พระธรรม ที่จะเป็นเครื่องจรรโลงใจให้มีความกล้าหาญ
ร่าเริง ในการทำหน้าที่ของตนต่อไป อีกด้วย.

๑๘๖

ปัญหาและทางออกของศีลธรรม